

С 821 (477)
П/В

Олександр
Пархоменко

НАВІЩО ЛЮБИТИ З'ЯБЛИКА

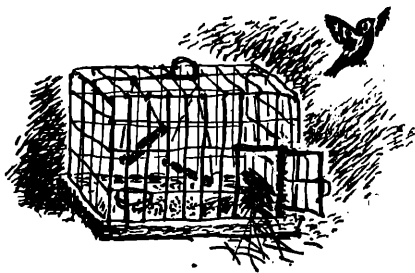

*Олександр
Пархоменко*

НАВІЩО ЛЮБИТИ ЗЯБЛИКА

ПОВІСТЬ

Для молодшого шкільного віку

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1982

У2
П18

Новая повесть украинского советского писателя Александра Пархоменко о приключениях юных следопытов, которые разыскивают героя Великой Отечественной войны, о школьной дружбе, о любви и бережном отношении к живой природе.

Малюнки
ОЛЕНИ МИХАЙЛОВОЇ-РОДИНОЇ

Рецензент
КОСТЬ ВОЛИНСЬКИЙ

I

Повінь того року була шалена.

Кажуть, така трапляється раз на сто років, але то перебільшення. Михась Лелько прожив на світі не сто — лише неповних дванадцять літ, а бачить несосвітенну стихію вже вдруге. Минулого разу, дев'ять років тому, спостерігав її чотирирічним, але досі пам'ятає, наче все те робилося вчора.

У татка був вихідний, і вони їздили білим і легким, мов літня хмарина, катером на дачу — подивитися, чи не накоїла повінь шкоди. Навмисне піднялися на палубу. Чого тільки не пливло по спіненій ріці! Тини, сарайчики, пляжні грибки й лави, гілля й цілі дерева,

дошки й діжки, пляшки й бідони,— все, що зненацька захопила підступна вода. З палуби видно далеко-далеко! Хати в задніпровських селах — мов химерні ковчеги. Деякі затоплені по самі вікна. І так гарно відбиваються в голубій воді різноколірними дахами й білими стінами. Люди від двору до двору човнами плавають. Весело!

На лавці поряд з татом сидів старезний дід, оброслий, ніби мохом, сиво-зеленою бородою— живісінький лісовик. Був «лісовик» привітний і балакучий, все щось гомонів до тата, показуючи цяцькованою палицею на ріку. Михась не дослухався до його слів, бо, поклавши підборіддя на прохолодне перильце, пожадливо розглядав повінь, але дідуган торкнув руків'ям палиці його плече:

— Дивись-надивляйся, шпаченя. Вдруге побачиш таке не скоро!..

Михась почервонів і не сказав нічого, він трохи побоювався «лісовика» і його палиці, а тато чемно погодився:

— Авжеж, рідко таке буває.

— Так, так,— кивав кучматою головою дідуган.— Від тридцять першого року так не заливало. А перед тим у дев'ятсот другім, чи що... Отож не скоро знову буде.— І вдруге торкнувся Михасевого плеча.— До того часу в тебе, шпаченя, ось така борода виросте. Й позеленіє, як оце в мене.

Михась розумів, що дідуган жартує, й не вірив, що в нього колись виросте така борода. І досі не вірить. І мабуть, має рацію. Бо пророцтво старого «лісовика» не справдилося. Ось вона, нова повінь!

Він знову приїхав на дачу таким самим катером, але вже не з татом, а сам. Дванадцять років — то вам не чотири. Вийшов на причал, глянув униз — дух перехопило. Краса!.. Шаленствує ріка, піниться! Піднімається вище й вище, по-розбійницьки вдирається в садки й на подвір'я, проникає в найтісніші закапелки — чи нема чого злизати й занести в безвість.

Проте люди гав не ловили. Попереносили в безпечніше місце все, що могло б стати здобиччю ненаситної ріки, а тесові дачки в садах, висушені сонцем і вітром майже до невагомості, попіднімали на бетонні ходулi,— спробуй їх зіпхнути та понести за бистриною. Кумедно вони виглядають на тих бетонних ногах — ніби не справжні, а іграшкові.

А Михасеві подобається. Вилізеш по рипучих сходах на високо підняту веранду — ріка мов на долоні, вдалину на сто кілометрів видно!.. По ріці, мов жуки, з дзижчанням снують моторки, пропливають білі красені пароплави, важко сунуть довжелезні, навантажені всякою всячиною баржі.

Ще з осені Михасів тато привіз і скинув під

бетонні ноги дачки купу нових соснових штахетин для загорожі, а переносити у безпечне місце не встиг, і тепер лісоматеріалові загрожувала повінь. Дивись, нахлине — і ковтне сухе дерев'яччя, мов ненажера медяника. Тож і послав Михася, аби приглянув та дав лад.

Михась попіднімав штахетник на веранду, зжував бутерброд, який мама поклала в торбу мало не силоміць, подивився на годинник. Весняні дні довжелезні! Додому було ще ранувато, та й не хотілося. Одірвавсь-бо від столу, від парти, зошитів та підручників уперше за всю весну... Чи не податися в берег помилуватися шаленим і гарним видом, що його творить ріка? Та й на мітку поглянути. Він вистругав її з шелюжини, коли зійшов з катера і ввіткнув у заточці, щоб знати, чи прибуває вода. Замкнув двері веранди і не встиг спуститися вниз, як його погукали:

— Гей, Лелю-полелю, тримайся за стелю! — кричав з вулиці веснянкуватий і рудий, мов факел, Степанко Частій, Михасів одноліток, однокласник і найперевіреніший однокашник. — Вода так пре, що скоро всю сушу зжере! Нас уже, вважай, затопило! — повідомив з захватом, наче велику радість.

— Тю, де ти взявся?

— Впав із неба і прямо до тебе! Ти сам?

— Сам.

— А я сам, а я сам, я не вірю чудесам! — заспівав Степанко, вступаючи в хвіртку. Він страшенно любляв говорити віршами й дуже пишався, якщо те йому вдавалося. Вдавалося, правда, не завжди, іноді хоч плач — не стулити до прикладу й двох слів. Приміром, написати до стінної газети вірша він не міг і пояснював це тим, що, мовляв, натхнення на замовлення не приходить, що він віршувальник стихійний, як дощ або сніг, або весняна повінь чи інше природне явище. Надто подобалось йому на всякі лади переінакшувати Михасеве привище й ліпити до нього щось підходяще. «Лельку-полелю, гайда на качелю!» — гукав на перерві й тягнув Михася на дитячий майданчик поблизу їхньої школи, щедро заставлений різноколірними гойдалками, ракетами, крейсерами й тому подібними цікавими розвагами. Або: «Лельку-полельку, час нам у постельку», — зітхав, коли надворі сутеніло й треба було вертатися додому. А раз навіть розсердив Михася.

Був збір загону, обговорювали ганебний вчинок Руслана Коцюби (навмисне вимазав крейдою учительський стілець, а Ольга Семенівна не помітила й геть забруднила чорну сукню), всі галасували, засуджуючи поведінку телепня Коцюби, і Михась галасував. А Степанко втишував крикунів, бо він голова ради загону, але втишити ніяк не міг. Тоді він розлютився,

почервонів і як гаркне: «Ану-бо, Лельку, закрий-но пельку!..»

Затих не тільки Лелько, а разом усі. Ніби чарівні слова проказав Степанко. А потім усі засміялися. А Михась образився на Степана-грубіяна й не розмовляв із ним півдня, поки той не перепросив: то я, мовляв, не навмисне, то воно ніби само так гарно склалось, а задля красного слівця, сам розумієш, не щадять навіть олівця, чи то пак отця.

Те було восени, а зараз весна. Михась і Степанко забули про сварку навіть згадувати.

— Так чого ти тут? — все ще дивувався Михась.

— Того, чого й ти. Хотів побачити, чи гаразд у саду, та вже не добреду. Залило. Плаває наша дача, мов дредноут. Здаля помилювався — і до тебе.

— Звідки взяв, що я тут?

— Зателефонував додому, сказали — поїхав. Ну, я слідом за дідом.

— Молодець! — похвалив Михась, задоволений із Степанкової появи.— Удвох веселіше вдвічі.

— Авжеж! Що нам грім, що нам град, що нам дощ чи снігопад, коли між нами згода й лад! — натхненно продекламував Степанко й признався: — Не сам видумав, так у пісні співається... Гайда до нас, побачиш, як ми плаваємо.

Дачка Степанкових батьків була на тому ж масиві. Частій-старший працював з Михасевим татом в однім виробничім об'єднанні,— так батьки називають свій велетенський завод з усім його незабгагненим хазяйством,— тому й ділянки для садів виділили їм в одному місці. Тільки Лелькам ділянка випала поряд з пристанню, а Частіям трохи далі, під ліском, що тягнеться понад берегом.

Хлопці раді, що вони й по дачах виявилися сусідами. В канікули, одбувши коротку зміну в піонерських таборі, аж до осені живуть по своїх садах. Один до одного в гості ходять, разом з вудками сидять над водою в німотній тиші, а коли набридне — в лісок навідуються. Нема там чогось надзвичайного, ні грибів, ні ягід. Берізки так собі нічогенькі, а сосни миршаві. Михасів тато каже, що вони хворіють ще від минулої повені, яка їх підтопила, бо сосни цього не люблять. І все ж — ліс є ліс!.. Шкода, якщо ріка знову підтопить сосонки...

— Так ходімо до нас? — знаджував Михася Степанко, ніби аж радий, що їх затопило і тепер у них не так, як в інших, — є чим похвалитися, є що показати товаришеві. Хай заздрить! — Тепер нас голою рукою не бери. Ми, брат, уже ніби не садівники, а моряки!

До Степанкової дачки підійти було годі: хвіртка затоплена, доріжка від неї до будиночка — теж. Він у Частіїв такий же, як і в

усіх,— на бетонних ходулях. Ходулі й сходи нагору — в воді. Коло них плавають два порожні ящики й бляшані ночви. Води поки що небагато, мабуть, не глибше, як по коліна.

— Може, роззуємося та побредемо?

У Михася шкіра під сорочкою вкрилася сиротами. Вода холоднюча, по ріці зрідка навіть крижини пропливають! Не хочуть танути — температура, як кажуть синоптики, близько нуля.

— Роззутися? — перепитав. — Навіщо?

— Попростуджуємося й хоч по тижню в школу не ходитимемо! Здорово!

Михась розумів, що Степанко жартує, і сам жартома зауважив:

— І це пропонує голова ради загону! Ганьба!

— Ну, то гайда в ліс!

— Нарешті чую розумне слово!

Навпрошки, як ходили влітку, тепер не пройти.

Вода попереливала стежки, забираючи щораз більше садових ділянок і берега. То тут, то там траплялися над водою садівники. Чухали потилиці, спостерігаючи, як вода нищить їхню працю. Деякі, в гумових чоботях аж попідруки, бовталися в крижаній воді, рятуючи з ненажерної пельки повені сяке-таке садівницьке начиння.

Взяли ліворуч, обігнули розлив по узвишшю

і скоро ввійшли в незатишний, беззахисний, ніби кимось покривджений лісок. Берізки — голі, сосонки — хирляві. Влітку було інакше. Суцільна зелень маскувала заміркуватість деревець. Ліс, як і людина, не любить виставляти напоказ свої болячки.

І все ж на душі у хлопців — бентежно й святково. У жагучім жданні тепла понабухали на берізках бруньки, от-от вибухнуть зеленаві вогники листочків. Клейкі кулачки соснових гілочок скидають брунатні лусочки, готуючись прорости молоденькими голочками, і, коли взяти їх у руку, пахнуть запаморочливо, несамовито!

— А ось і наш мурашник! — радо вигукнув Степанко, ніби побачив давнього знайомого.— Але ж подивися, що тут діється!..

2

Мурашник справді знайомий хлопцям ще від позаминулого літа. Виріс на їхніх очах. Вони набрели на нього, коли він був зовсім маленьким горбочком з мішанини дрібненького пруттячка, листячка, лусочок кори, всякої всячини й великих, ворухких, коричнюватих і страшнуватих комах. Хлопці не звернули б на той мізерний горбок жодної уваги, якби не помітили ще не старого, але дуже вусатого

дядька в кашкеті з двома дубовими листочками на околиці, який щось майстрував. Підступили ближче — він забиває кілочки з чотирьох боків невеличкої воружкої купки. Поверх кілочків прибив чотири планочки, ніби перильця,— вийшла гарна загорожа. Вже не наступить на мурашник ні людина, ні худобина.

— То мурашник? — спитав тоді Михась, аби лиш зав'язати з дядьком розмову.— А навіщо оце? — вказав на загорожу.

— Санітари лісу,— пояснив дядько.— Наші неоціненні помічники. Треба оберігати.

Михась зі Степанком потім не раз бували на тім місці й бачили, як більшав мурашиний горбок. Позаминулого літа він виріс з макітру, перевернуту догори дном, а минулого — став отакецький! Справжня піраміда Хеопса чи якогось іншого єгипетського фараона.

— Біда! Піраміду підмиває вода! — Коли Степанко хвилюється, то в нього виходить у риму навіть краще, ніж тоді, коли він дуже старається так говорити.

Та Михасеві зараз було байдуже, як він говорить. Головне — що говорить!.. Головне — вода підмиває піраміду!..

Берег, на яким мурашки облюбували місце й збудували хитромудре житло, досить високий, і навряд чи повинь спроможеться туди сягнути. Небезпека в іншому. Шалена течія

ріже, підточує податливий піщаний берег, і він раз у раз обвалюється.

Ось тільки щойно осунулася ціла брила спресованого берега, попливло за течією листя й соснова глиця. Ріка лиже й ковтає пісок, ніби обсмоктує брилу, вона меншає й меншає. Зжере — і зажадає нової порції. І тоді мурашник піде в ріку. Розсиплеться, розпливється по воді піраміда — і від неї не зостанеться сліду. І нічим не зарадять собі комахи, хоч які вони старанні, невтомні, беручкі та дружні. Щезнуть безслідно!.. З водою жарти кепські.

Один з чотирьох кілочків загорожі вже не стримить у землі, а висить над водою.

— Гей, Михасю, ходи та поглянь-но сюди!— погукав Степанко, присідаючи навпочіпки по той бік мурашника.— Подивись, що вони роблять!

Михась присів поряд. Було цікаво й трохи ніби моторошно спостерігати мурашину роботу. Від мурашника, якщо добре приглянутися до землі, була протоптана малими мурашиними лапками ледь помітна стежечка, що вела геть від берега, між сосняк, а по ній, по стежечці,— густий, безперервний рух. Наче на головній автомагістралі в годину пік. Сюдитуди поквапом, у заклопотаності й переляку, повзають мурахи, тягнучи то патишок, то глицю, то грудочку землі, то жмуток моху, а найчастіше — жовтувато-білу личинку. Від берега — з ношею, у берег — порожняком. Ноша часто в кілька разів більша за саму мурашку, але те її не бентежить: хапається то з одного кінця, то з другого й тягне настирливо й самовіддано.

— Тривога у них.

— Рятують добро.

— Евакуюються.

— Без паніки, розумні.

— Розумні то розумні, але й невтямки їм, що марні їхні зусилля.

Було жаль мурашиних старань. Два роки чи й більше будували комахи свою чудернацьку фортецю, а для того, щоб перенести її в

безпечне місце й поставити заново, не зоставалося навіть півдня. Може, лише година чи й менше, якщо не перестане прибувати вода. А вони того не знають. Керує ними незбагненне чуття самозахисту, і вони борються за збереження свого дому, свого роду, свого потомства — недарма передусім переносять личинки, що згодом мають стати мурахами. Приречені й вони самі, і їхнє потомство. Кануть у повені!..

— Поможемо?

На непевне Михасеве запитання Степанко озвався з готовністю номер один:

— Ну, ясно! Ми ж любителі природи — не губителі! — і тут же додав з меншим запалом: — Якщо зможем — допоможем. А вони нас не закусують?

— Мурах боятися — в ліс не ходити, — оптимістично кинув Михась, хоч і сам не знав, як допомогти безпорадній комашні. З великими руками до їхньої піраміди не поткнешся, вони твоєї допомоги не просили, не знають, що ти не губитель, а любитель, і так тебе нашпигають — наче кропивою обжальять, два дні будеш чухатись! — Якби чимось їх узяти. У щось би їх покласти...

— Мішок? Згорнути гамузом — і на нове місце.

— Або граблями на ковдру чи якусь фантину!

Але ж нема в них нічого під руками. До Михасевої дачі, де можна щось узяти,— далеко. Ріка не ждатиме, поки бігатимеш сюди-туди, обрушить берег. До Степанкової — зовсім близько, але ж там вода!..

Та Степанко вже надумав.

— Так, так! Граблі та фантину! Ти зажди хвилину! — І не пішов — припустив до своєї вулиці галопом.

— Куди, шалений? — гукнув услід Михась, але Степанко чи не почув, чи не хотів губити час на пустопорожні балачки.

Повагавшись, Михась подався за Степанком.

Цього разу Частій дороги не вибирав і не клопотався, щоб пройти по сухому. Швидко скинув черевики, задер штани вище колін і побрьохав уздовж вулиці до свого садка... Тю, сказився! Михась добіг услід за ним до води й нерішуче спинився. Що робити?..

Ніби почувши його німе запитання, Степанко обернувся, застережливо помахав рукою:

— Зажди, за мною не ходи!.. Я зараз!

Здогадатися було не важко, що надумав навіжений Частій. Не побоявся крижаної води, аби швидше принести ту свою фантину!.. І принесе! І потім захворіє!.. Сам принесе і сам захворіє! Сам постраждає як відважний рятівник природи!.. Михась відчув повагу до приятеля і докір власному сумлінню. Ні, то не по-

товариськи! Вже якщо страждати — то разом, хворіти — то за компанію! А то бач, герой знайшовся! Егоїст! Індивідуаліст!..

Михась шарпнув шнурок на однім, потім на другім черевіку і став босоніж на вологу, холодну землю. Степанко ще раз озирнувся, застеріг:

— Не бреди, не ходи! Кажу тобі, подожди!..

Михася застереження не спинило — лише дужче підштовхнуло на рішучий крок у крижану воду. Побрів. Важко передати, що відчув першої хвилини: морозить, чи пече, чи б'є електричним струмом з напругою в мільйон вольт! Не сказати, що то було приємно, але Михась терпів. Коли солдати форсували крижані ріки — чи їм було легше!.. Та й взагалі, хіба він гірший за Частіа?.. Сам би себе зневажав, якби побоювся холодної води.

Був Михась на півдорозі до Частієвого садка, ніг не відчував зовсім, здавалося, їх нема, — замість них дерев'яні цурпалки, — а Степанко вже брьохав назад. Під пахвою мав байову ковдру, на плечі — граблі.

— Шкода, що я не твій тато, — зітхнув з перебільшеною старанністю. — Здійняв би пасок та дав би разок!.. Щоб пам'ятав до нових віників.

— Про те саме міг би пошкодувати й я.

— Що можна няні — до того зась лялі!

Рудий Степанко був мов кутий із міді або

витесаний з якогось каменю — ніщо його не брало, нічим ніколи не слабував, навіть усякі пошесні хвороби, віруси А, Б, С (далі див. абетку), що не милували нікого, обходили малого Частія десятою дорогою. Михась таким фізичним гартом не відзначався, до нього недуги чіплялися часто, тим-то він і мирився зі зверхністю приятеля.

— Гаразд, давай хоч граблі понесу.

— Неси. Але я все-таки розкажу твоїй мамі, як ти тут форсуєш водні рубежі. Всиплють тобі на горіхи мені для втіхи!..

— Ти цього не зробиш.

Звичайно, Степанко цього не зробить, але чому б не подратуватися? І він натхненно продекламував, коли вибрели на суше і взувалися в черевики:

Всиплють Лельку на горіхи
Частію для втіхи.
Потечуть у Лелька сльози,
Мов капіж із стріхи!

— Гарно,— похвалив Михась,— але для стінгазети не годиться.

— А я не для стінгазети — тобі присвячую.

— Зворушений увагою.

Простелили ковдру коло самісінької піраміди. Мурашки запідозрили щось лихе, заповзали моторніше, сміливіші негайно кинули-

ся обстежувати, обнюхувати незнайому річ, що зненацька простелилася сірим простором поряд з їхнім житлом, поквапки лазили по ній і швидко верталися назад, до мурашника, ніби спішили комусь доповісти про побачене. Чи встигли щось вирішити, чи, може, й ні, бо почалося вже й зовсім казна-що. Степанко, взято орудуючи граблями, вмить зруйнував їхню фортецю, згріб її на ковдру, і тепер мурашник лежав безформною ворухкою кучугурою. Мурашкам, мабуть, усе те здавалося руйнівним землетрусом, кінцем світу, бо вони вже не повзали з діловитою заклопотаністю, а, мов знавіснілі, металися безладно і безтямно.

Гаятись хлопцям не можна було. Бороначись од незбагненного лиха, мурашки люто йшли в напад. Обліпили черевики, повзли вгору по штанях, добиралися до голого тіла.

— Хапай, понесемо!

Взяли з двох боків за різки ковдри, насилочку-силу одірвали її від землі, вона провисла величезним важким гамаком,— з таким тягарем хлопцям годі ступити бодай крок!

— Не піднесем,— самокритично визнав свою безпорадність Степанко.

— Тягнімо волоком! Бо вони мене з'їдять!

Мурашки, правду кажучи, їсти хлопців поки що й не думали. Тільки повзали по голих ногах під штаньми, з ковдри сотнями переби-

ралися на руки, забивалися в рукава і вже повзали по спинах попід сорочками! Не кусали, але й без того світ за очі можна забігти!.. А як почнуть кусати?..

Від берега по піску та глиці пролягла широка смуга — слід від ковдри, яку відтягли хлопці аж ген між ті кілька сосонок, що дружною групкою туляться на невисокім горбку. Там буде нове мурашине царство — в цілковитій безпеці й захистку. Висипали, граблями згорнули в не дуже оковирний стіжок, але хай вибачають мурахи і скажуть спасибі й за це. Будівники вони старанні, швидко підправлять свою піраміду. Правда, чимало розгубилося їх по дорозі, чимало розповзлося з переляку, та вони знайдуть дорогу до нової домівки. Немало залилося і в одежі рятівників. І рятівникам годі терпіти.

— Роздягнімося та повитрушуймо.

За хвилину двоє голяків скакали по безлюдному берегу, вимахуючи манаттям. Якби хтось побачив їх здала — подумав би, що то двоє дикунів із племені нумбо-юмбо виконують химерний ритуальний танок.

— Перенесімо загородку!

Кілочки з перильцями вони висмикнули перед тим, як згорнути на ковдру мурашник. Все те так і лежало край берега. Взяли й застромили на новім місці. Зверху граблями пристукнули, щоб міцніше було. Впоралися з тим

нехитрим ділом і подалися геть, як за плечима почувся гучний сплеск.

— Ух ти!

— Ну, от! Такий, Лельку, компот!

Відколосся ще один шматок берега, ляпнув у воду, і його пожадливо жерла запінена течія. Хлопці стояли й дивилися на місце, де зовсім недавно ворушилося мурашине царство. Власне, місця не зосталося — тільки згадка про нього та свіжий обрив. А внизу — підступна ріка. В обох на душі невимовна втішеність! От що значить — не відкладати роботу на потім!.. Ну, чи не молодці! Переглянулися, задоволені один з одного і кожен з самого себе, щасливо засміялись. Одне тільки питання залишилося нез'ясованим: захворіють вони після сьогоднішнього дня чи не захворіють?..

3

Коли ти навмисне чи ненавмисне зробиш шкоду — одразу хочеться забути про те, ніби нічого й не було, щоб не здаватися самому собі невинуватим збитником і злодіякою. І навпаки, коли вчиниш добре діло — прагнеться довше помилуватися на нього, натішитися своєю добропорядністю.

Так було й з хлопцями. Все товклися на узліску, все не йшли, хоч час було вертати до

пристані. Наче бозна-яку дивину, спостерігали руйнівну роботу течії. Вона доїдала піщану грудомашу, яку тільки-но відколола від берега. Вже майже з'їла — zostавалася невеличка купинка з чубком торішньої трави. Вода розчісувала той трав'яний чубок, і він, гоїдаючись в один і в другий бік, то відкривав, то закривав якусь блискітку. Її важко одразу й помітити. Риба, граючись, показує бочок?..

— Глянь, що воно там, під купинкою! — нахилився до води гостроокий Михась.

— Обманюєш?

— Щось блискає!

— Де?

— Та он же, он! — вказує Михась пальцем, але Степанко нічого не бачить, бо не туди дивиться або чубок закриває від нього блискітку.

Обидва лягли животами на кручу, звісили голови над водою.

— Ну, бачиш?

— Ні! Дуриш ти мене!

— Сліпко! — Михась втрачає терпець, бере довгеньку ломаку, відгортає нею траву на купинці. — Оно, тепер бачиш?

— Справді! — нарешті повірив Степанко, зацікавився. — А ми його граблями!

— Обережно, а то закопаєш у пісок, загубиться!

— Не загубиться! — Степанко зіскочив униз, до самої води, енергійно орудував граб-

лями, повторював: — Не загубиться, не голка в копиці! — За хвилину вигріб разом із піском... — Михасю! — верескнув несамовитим голосом, вражений знахідкою. — Дивись! — і від хвилювання заговорив віршем: — Не голка в копичці, а зірка в річці!.. Не проста — золота!..

На долоні, справді, лежала, тьмяно поблизкуючи, чимала п'ятикутна зірка, виготовлена з якогось жовтуватого металу. На її верхнім ріжку — вушко, в нього просилене дротяне колечко, а вже до колечка причеплена бляшана планка, геть переїдена й заліплена іржею. Тільки торкнувся до неї Степанко, щоб трохи обчистити, як вона відломилася од колечка, розпалася на шматочки, розсипалась. Аж дивно, як іржа нещадно губить метал! На руці в Степанка — щіпка коричнюватого жорсткого порошу. Та головне не планка, а зірка!

— Золота! — повторив у захваті Степанко. — Геройська!

— В героїв не така! — авторитетно заявив Михась. Брат його бабусі Ганни, дідусь Терентій, — Герой Радянського Союзу, він приходить до Михася в хату мало не щотижня, Михась зблизька бачив його зірку безліч разів, то кому ж знати, така вона чи не така. — Може, ця й не золота.

Степанко зміряв його нищівним поглядом:

— Ну, скажеш!.. А яка ж іще? Мідна? За-

лізна?.. Та її давно з'їла б іржа, як оцю планку! Бачив, що від заліза зосталося! — і струснув з долоні дрібки іржі. Потер зірку об рукав піджака, вона висвітлилась дужче, запалала жаром, посередині чіткіше проступив силует Кремлівської вежі, під нею напис: «Слава».

То правда, інший метал поржавів би. Отже, ура-ура, вони знайшли золоту зірку!.. Та й не просто зірку, а орден же! Орден! Бо й планка була, і є напис! Ясно ж — орден Слави!

Зірка переходила в руки то одному, то другому, її натирали до сонячного блиску, вертіли на обидва боки, розглядали, милувалися, дивувалися й раділи! На другім боці — шести-значне число. Теж зрозуміло: номер! Кожен орден позначається номером.

— Агов, хлоп'ята! — впало їм на голови, мов грім з чистого неба.

Поклик у безлюдному лісі був такий несподіваний, що вони остовпіли. І полякалися, і розгубилися, наче застигнуті за якимось потайним або недозволеним ділом. У їхніх руках незвичайна знахідка, ховатися з нею чи не ховатися?.. А чого б мали ховатися? Вкрали вони її, чи що!.. І хто їх погукав? Добра людина чи лиха? Підняли голови — до них прямує той самий нестарий, але вусатий чоловік з лісницькою емблемою на кашкеті, з яким вони стрілися ще позатого літа — він тоді обгороджував цей мурашник. Хлопці одразу його

впізнали. І він їх, видно, впізнав, здаля зауспіхався привітною й гарною усмішкою. Хлопці заспокоїлися, бо це ніби їхній давній знайомий. Та й усмішка ж — лиха людина так не усміхається. І все ж, ховатися з зіркою чи не ховатися?.. Не завжди вгадаєш, що на мислі у цих дорослих.

— Ну, здорові були, юна гвардіє! — підступаючи ближче, привітався лісник. — То це ваша робота? — повів очима на мурашник у новім місці.

— Доброго здоров'я, — відповіли водночас Михась і Степанко й зам'ялися: може, не треба було чіпати мурашник? Може, вони зробили щось не так і лісник лястиме їх? Може, краще не признаватися?

— Чом мовчите?

— Ну, наша, — узгоджено кивнули головами, бо як тут не признаєшся, коли он же й граблі, й ковдра, ще не обтрушена від мурашничового сміття, й десятки мурашок ще повзають по ній. Речові докази, так би мовити, — ось вони!

Лісник усміхнувся ще ширше:

— Молодці! Я боявся, що не встигну і мурашник загине. І таки не встиг — їх у мене понад берегом не один! Якби не ви — цей би пропав. Від імені лісової служби виношу подяку за врятування мурашника й тисну ваші чесні піонерські руки!

Лісник перше схопив Михасеву правицю, міцно здушив її й енергійно струснув, а тоді обернувся до Степанка. Той досі тримав у правій жмені дорогоцінну знахідку. Перш ніж подати руку лісникові, він перекинув зірку до лівої. Вона так сяйнула на сонці, що не помітити її лісник не міг. Тиснув Степанкову праву руку, а очима зачаровано пас ліву.

— А що то в тебе?

Степанко розтулив долоню:

— Ось!

Зірка засяяла дужче, очі в лісника зробилися більшими. Од подиву, заздності, жадібності?..

— Ану, покажи!

Степанко, переглянувшись з Михасем і повагавшись, поклав зірку на широку, мов лопата, лісникову долоню. Той підніс її до очей, вертів навсібіч, а очі, великі лісникові сірі очі, дивно світилися.

— Де взяли?

— Он там,— охоче пояснили хлоп'ята.— Берег обвалився, ми дивимося, а у воді блищить. Витягли граблями, ну й бачимо...

— Та ви ж хоч знаєте, що знайшли?

— А чом не знати,— з гідністю відповідали лісникові, щоб не думав, буцімто вони такі теплі, що не відрізнять ордена від чогось іншого.— Орден.

— Правильно, хлоп'ята мої дорогенькі!

Орден Слави першого ступеня! Висока відзнака солдатської доблесті й героїства!.. Той, кому вона належала, мабуть, звершив неабиякий воїнський подвиг, можливо, заплатив за неї кров'ю. Орденом Слави першого ступеня, щоб ви знали, нагороджується воїн лише тоді, коли він уже має орден Слави третього й другого ступеня, себто коли проявляє героїство втретє. Розумієте, яка ціна вашої знахідки, який героїчний солдат був нагороджений цим орденом!

Лісник щиро схвилювався, його хвилювання передалося й хлопцям. І радісно було, і дивно, і сумно.

— І як він сюди попав, орден? — обвів Михась поглядом лісок, берег. Затишна й на диво красива місцинка! Сюди влітку, надто по суботах і неділях, набивається хтозна-скільки відпочивальників.— Може, хтось тут загоряв та й загубив?

— Ха-ха! — не втримався лісник, щоб не засміятися з Михасевої наївності.— Ні, голубе, либонь, не так воно було. Орден, засипаний землею, пролежав тут чи не від самої війни. Полічіть, скільки минуло років.

— Ого!

— Бої тоді кипіли страшенні, мабуть, котрийсь із героїв-воїнів і загубив у битві свою нагороду. І нічого в тім дивного, неважко й голову було загубити. Одне слово, якщо не по-

ліг відважний воїн у бою, бо ратний шлях до Берліна був довгий і смертельно важкий, тодесь, може, й досі згадує та жалкує за своєю втраченою нагородою... Уявляєте, яка б то була радість для нього, якби він її знайшов! Через стільки літ!..

Хлопці гляділи на схвильованого дядька й переймалися дивним почуттям причетності до чогось великого й не зовсім зрозумілого, що гріло серце, будило гарячкову уяву, спонукало до діяння. Але що мають зараз робити — не знали.

— А ви, дядьку, може, тоді теж воювали?

— Я був тоді ось такий,— показав лісник на півметра від землі.— Ходив під стіл пішки. Пам'ятаю, громами грюкали гармати, багрянні спалахи рвали вечірнє небо, мама то плакала, то сміялася. А я дивувався, бо не розумів, що це вона від нервового напруження, нетерплячки й ждання. Обіцяла мені крізь сльози, що ось-ось прийде тато, якого я не пам'ятав, але так хотів, щоб він чимшвидше прийшов, щоб він у мене був. Не дждався. Натомість прийшла похоронка. Загинув тато смертю хоробрих, визволяючи Батьківщину... Мама три дні голосила, поки знесилилась. Я дивився на неї й собі плакав, хоча й не міг усвідомити, яке лихо нас спіткало. Отака-то вона, історія!..

— То, може, це орден вашого тата? — розчулено поспитав Степанко, вважаючи, що в

такім разі нагорода має дістатися синові на пам'ять про батька-героя. Він простягнув лісникові зірку: — Візьміть.

Михась був згоден зі Степанком. Хоч і шкода знахідки, яку можна б показати в школі та похвастатись, але що ж!.. Хай бере дядько.

Лісник рішуче заперечив:

— Ні, мій тато воював в іншому місці — на Білоруським фронті. Загинув при форсуванні Німану.

День навесні довгий, але не безконечний. Сонце перекотилося через найвищий небесний перевал і, неухильно знижуючись, пішло на захід, щоб опуститися ген за ті задніпровські горби. Пішло донизу, здається, набагато швидше, ніж перед обідом ішло вгору. Катери від Києва до Садів ранньої весняної пори ходять не дуже часто (це влітку вони йтимуть один за одним!), і на сьогодні за розкладом залишився лише один рейс. Хлопцям треба поспішати, щоб не запізнитися. Бо чим тоді доберешся?.. Залишатись на ніч на дачі? Можна б, звичайно, вже не так щоб дуже холодно. А що дома подумують?.. А як до школи завтра встигнути?

Лісник на прощання поцікавився:

— Що робитимете з орденом?

— У школі порадимось.

— Правильно. Порадьтеся й зверніться до

військкомату. Там щось підкажуть. Прощавайте, радий буду бачити вас ще колись.

— До побачення!

4

А вода прибувала. Навіть за той не дуже довгий час, що хлопці пробули в ліску, вона прокотилася низинкою аж он куди! Тепер обходить її ще далі. Хоч би не перехлюпнуло на луки, що по той бік садового масиву, бо тоді востануться Михась та Степанко, мов два Робінзони, на безлюднім острові!.. Або знову доведеться роззуватися й брести холодною водою. Б-р-р-р! Дрижаки неприємними дрібними хвильками пробігають по спині!.. Ковдру й граблі Степанко до себе не поніс — викинув на горище сусідської дачки, до якої можна було підступитися по сухому. А тепер гайда!..

Вони припустили підбігцем. Біглося легко й залюбки. Бо додому кортіло. Та й зголодніли, мов хорти, а голодні швидше бігають, ніж нагодовані... Обігнули затоплену долину, навпрошки перехопилися через кілька вулиць та садових ділянок, знову завернули до ріки. Прямували до пристані високим берегом, яку му не страшна навіть найбільша повінь.

Перед цим трохи посперечалися за зірку. Михасеві було кривдно, що Степанко тримає

її весь час у себе, ніби вона зовсім його! Перше держав у кулаці, а потім до кишені поклав. Михась набурмосено зауважив:

— Загубиш! Дай я нестиму.

— Сам загубиш!

— Я перший її побачив!

— То й що!

— А те, що й нести її повинен я!

— Чи не однаково? — примирливо мовив Степанко, бо бачив, що недалеко й до сварки.— Трохи я пронесу, а потім — ти.

А зірка, що була в його кишені, нагадувала про себе — відчував її через тканину. Рука сама тяглася вниз, сунулася до кишені, щоб вийняти зірку й знову відчутти приємний холодок на гарячій долоні. Степанко вийняв її, помилувався чарівним сяєвом і... приклав собі до піджака:

— Здорово?

— Ще б пак! — схвалив Михась, але тут же й засумнівався.— Чи то добре — чужу нагороду приміряти?

— А що в тім поганого?.. Я ж не всерйоз, а, як кажуть малюки, понарощці. Може, я сам колись таку заслужу.

— Отоді й носитимеш.

— Правильно! А цю я зовсім не ношу, а тільки приміряю,— і він вийняв з-за борта піджачка шпильку, просилив вістря в вушко ордена: — Ану, приколи!..

Михась пришилив зірку Степанкові до грудей. Помилувався. Без планки, вона не хотіла прилягати до піджака, трохи стовбурчилась і висіла ребром. Але нічого. Однаково дивитись дуже гарно!.. Справді, мати б таку свою! Власну!.. Михасеві також дуже кортіло приміряти її. Чим він гірший від Степанка! І він, може, колись таку заслужить!.. А приміряти найкраще тут: нікого нема і ніхто не скаже, що хвастаєшся чужим.

— Дай і мені!

— Я дійду з нею он до тієї тополі, а ти — від тополі до пристані.

— Гарзд.

Тополю з вузлуватим покрученим стовбуром хлопці знали давно. Вона стояла над затокою на високім березі, і коло неї було зручно гратися. Позатого літа вони зробили на ній спостережний пункт. Збили з дощок щит і прив'язали між двох грубезних гілляк. Вийшов гарний місток, вони забиралися на нього з біноклем і оглядали ріку, ліс, луг, садовий масив, — чи не крадеться звідкись ворог. Ворога не було, гра через короткий час набридла, а потім один нахаба рибалка зняв їхній щит і зробив з нього сідало мало не на середині ріки. Сидів на ньому з вудками. Коли хлопці заявили, що то їхні дошки, й зажадали, аби віддав, — він показав отакецького кулацюру. Пізніше десь дівся і рибалка, і щит.

Спинилися проти тополі.

— Знімай! — нетерпеливився Михась.

— Бери!

— Без планки кепсько пристібається,— зауважив Михась, приміряючись, в яким би місці найкраще пришпилити орден.

— Планка — пусте. Купимо в магазині воєнторгу.

Зайняті зіркою, хлопці не зразу помітили, що вже вони не самі на безлюднім березі. Внизу, під кручею, уткнувшись у сирий пісок тупим носом, стояла дюралька — легкий і дзвінкий човен з підвішеним на кормі мотором. Коло нього порався огрядний чолов'яга в прогуванні плащі з каптуром і високих гумових чоботях. Хлопці ще не побачили його, а він стежив за ними від першої миті, як тільки вони порівнялися з тополею. Око мав, як видно, по-мисливськи гостре і здаля розгледів, що на піджачині в одного не пустопорожня іграшка, а щось вартніше.

Не встиг Михась пришпилити собі нагороду, як чоловік полишив човен і пружно піднявся на кручу.

— А що то у вас, лайдаки?

Голос у чоловіка скрипучий, як ото буває, коли риплять незмащені дерев'яні ворота в сараї, та й увесь він справляв кепське враження. Обличчя червонувате. Давно неголене. Очки маленькі, зеленкуваті й так близько сидять

одне коло одного, ніби взагалі воно в нього одне, тільки непомірно видовжене. Прищуватий ніс — картоплиною.

Як і перед лісником, що заскочив був хлоп'ят зненацька, вони не стали критися. Щоправда, лісник одразу видався їм людиною щиросердною й зичливою, до того ж, був трохи знайомий, а цей чоловік ніби аж страшнуватий. Але ж не зовнішність визначає людську сутність. Може, цей схожий на Бармалея дядько має добре серце, може, він навіть ветеран, колишній солдат і герой!

— Ти ба! — з подиву дядько широко розтулив рота з жовтуватими од тютюнового диму зубами і мовби забув його закрити. Пожадливо дивився на зірку, що її пришили собі малий Лелько. А очі дядькові — справді, таких хлопцям ще й бачити не доводилось. І без того невеличкі, вони ще повужчали, зробилися мало не щілинками, і крізь ті щілинки лиховісно світився хижий, жорстокий вогник! Хай тобі лихо! Від такого погляду, коли стрінешся з ним порядна людина, — не знає, де подітись.

Хлопці стояли перед чолов'ягою, мов кролики перед удавом, позбавлені волі й сили на будь-яку дію, на слово, на порух.

Незнайомець поволі підняв важку, з чорними обідками по краю нігтів руку, простягнув до Михася. Той інстинктивно сахнувся назад,

закрив на грудях зірку. Дядько зрозумів, що хлопці знають ціну речі, якою бавляться, і легко з нею не розстануться.

Отож на обличчі чоловіка миттєво сталася дивовижна зміна. Товсті губи розтяглися в широку посмішку, очі звузилися до того, що здавались заплющеними, почувся нещирий, підлесливий смішок.

— Хи-хи-хи! Чого сахаєшся? Дай поглянути!

— Не дам! — рішуче вимовив Михась.

— Не дам! — луною повторив Степанко.

— Хи-хи! — знову засміявся дядько, так само хитро і вже ніби погрозово. — Не давайте! Побачимо, що з того буде. — І раптом грізно: — Кажіть, у кого вкрали!

— Украли? — обурилися в один голос Михась і Степанко, бо крадіями ніколи не були. — Ходімо звідси! — і рішуче рушили геть, але незнайомиць притримав Михася за руку.

— Е ні, сопляки! — в голосі уже нічим не прикрита погроза. — У кого вкрали?

— Знайшли!

— Он як!

— А от так!

— Гаразд, повірю!.. А яке маєте право носити? Де ваші документи? Та ви знаєте, що за це буває!

— Нічого не буває! — люто пручнувся Михась і був би вирвався, але підступний дядько,

хоч який, здавалося, неповороткий, спритно підставив ногу в гумовім чоботярі, Михась перечепився й упав на пісок. Падаючи, відняв руку, що нею прикривав орден, і він ніби якимось дивом опинився в руці незнайомця. Тільки розігнута й відстебнута шпилька стирчала в піджачкові.

— Тепер можете летіти, голопуцьки!

«Голопуцькам» уже не летілося. Їх ошукано, обдурено, пограбовано серед білого дня на люднім місці!.. Та де це бачено!.. Місце, що правда, не таке щоб дуже людне. На березі поблизу — нікого. Десь розбрелися по своїх володіннях поодинокі садівники. Ген бовваніє кілька маленьких постатей аж коло пристані. Кричати, гукати на допомогу? Марна річ — не почують і не прибіжать. І нічим собі хлопці не зарадять.

— Віддайте!

— Така вещь не про вас, сопливих,— спокійно проказав дядько.— Загубите, а це не цяцька! — і скочив з кручі до човна.

Хлопці скочили вслід.

— Віддайте! Ми до військкомату віднесемо!

— О, молодці! Знаєте, що до чого. Тільки я віднесу сам. Я це зроблю краще. До якого б ви хотіли? До Дарницького, Печерського? — питався, глузуючи, а хлопці з викликом відповіли:

— До Подільського!

— Я так і знав,— і, кинувши хижацький погляд на одного й другого, знову розтягнув губи в самовдоволеній усмішці, скочив у човен, відіпхнувся від берега й смикнув за шнур, яким запускається мотор.

Мотор ревонув звіром, човен з місця рвонувся вскач, залишаючи позад себе пінявий слід, що розходився хвилями вліво і вправо, та ще сморід відпрацьованого палива. Раніше, бувало, Михась та Степанко милувалися на легкі й прудкі кримки, казанки, інші дюралеві суденця. От би й собі мати отаке чудо на дванадцять кінських сил, гнати скоком з хвилі на хвилю, збивати віяла бризок аж до неба, і щоб на тих віялах — райдуга! Краса!.. Тепер же вони дивилися услід дзвінкому швидкохідному суденцю з ненавистю, ніби й воно було винне в тому, що їх нахабно пограбовано. Так! І воно!..

Не будь у грабіжника човна — не втік би! Вони б від нього не одступилися!.. Хтось би надійшов з дорослих, покликали б!..

Стояли під старою тополею зажурені, несправедливо й жорстоко покривджені — гірш, ніж опльовані. Тополя, добра й ласкава деревина, розділяла їхній жаль. Журно шурхотіла не листям — голим гіллям, на яким ще тільки збиралися розпуститися в молоде листячко крупні клейкі бруньки.

Довгий час болісно мовчали. І один, і дру-

гий боявся першим розтулити вуста, щоб не заревти, не показати своєї слабості.

— Грабіжник, бандит, пірат! — гукнув на-решті Степанко й погрозив услід човнові ку-лаком.

— Ну, що робити? — закушуючи нижню гу-бу, ворухнувся Михась.

— Додому їхати.

— Пропав орден?

— Виходить, пропав.

— Може б, пошукати злодіяку?

— Шукай вітра в полі! Бачив, як погнав! — вказав Степанко на ріку, де за кривдником і слід розійшовся.

Йому було так само гірко, як і Михасеві, та Михась мимоволі на щось сподівався, щось хотів робити, а Степанко полишив будь-яку надію. Щоб хоч трохи розвіяти жаль, спробував пожартувати:

— Підійми руку й енергійно опусти! — себ-то махни рукою, не трать сили й опускайся на дно.

Михась жарту не прийняв. Навіть розсердився. Ні, ні, він здаватися не згоден! Треба позмагатися! І нічого махати руками! Бач який! Красуватися з чужою нагородою — це він може, а вирвати її з рук драпіжника навіть спробувати не хоче! А сам же й винен! Якби був ніс зірку в кишені чи віддав Михасеві, нічого б цього не скоїлося!

Затятий малий Лелько хотів усе те сказати Степанкові, і, мабуть, вони добряче б посварилися, та раптом побачили чоловіка, що широким кроком ішов по берегу прямо до них. У знайомому кашкеті з зеленою околицею і знайомою лісницькою емблемою на ній — двома блискучими дубовими листочками. Витримка полишила обох, — сльози самі накочувалися на очі. Ех, де ж ви були п'ять хвилин тому, товаришу лісник!..

— Чого носи похнюпили? — співчутливо поцікавився він, завваживши розпач у хлопчачих очах і розмазані на щоках сльози.— Що скоїлось?

Обидва зітхнули так тяжко, наче втратили будь-який інтерес до власного життя і їм був немилий оцей прекрасний весняний світ.

— Скоїлось!..

— Викладайте!

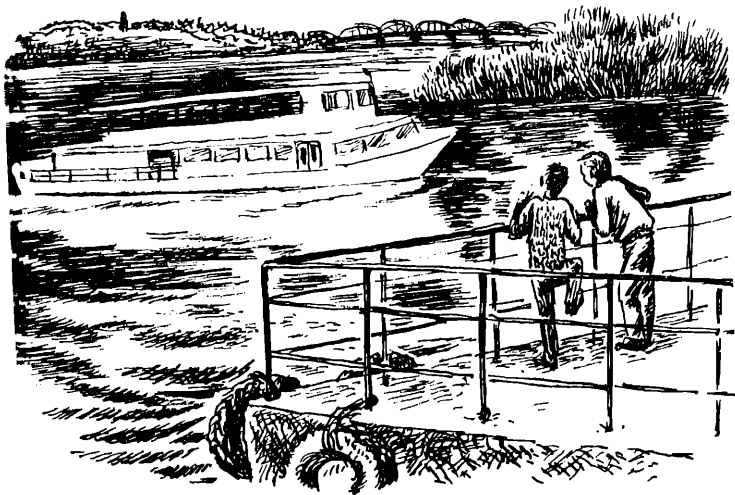
Вони, перебиваючи один одного, виклали.

— Оце так ба! — зсунув лісник на потилицю кашкет.— Це дали ви маху!

— Хіба ж ми думали, що він...

— Гаразд, гаразд! А номер човна запам'ятали?

Які ж вони телепні! Які цурпалки дурноголові! Вони про те навіть не подумали! Не подумали про найголовніше!.. Та по номеру злодюгу враз би можна знайти!.. А може, не було на човні номера?

— Мусив бути,— сказав лісник.— Без номерів тепер човни на ріку не потикаються. Як і машини на шосе.

У Михася пам'ять на цифри — диявольська! Тільки гляне — так усяке число, хай хоч з десяти цифр, і зафотографується десь на чистім місці під черепною коробкою. І орудує він цифрами — достоту кібернетичний апарат. Найважчі задачі розв'язує в класі найперший. І шестизначний номер ордена ніби сам собою відбився в Михасевій пам'яті. Ось він зараз його згадає. Тридцять сім, дев'яносто сім, п'ятдесят вісім... Чи, може, п'ятдесят шість. Бо зірка гостро зблиснула саме на останній циф-

рі, тож Михась не розгледів, шестірка воно чи вісімка.

Лісник з докором мовив :

— Ех ти!.. Номер зірки знадобиться нам чи і ні, а от номер човна знадобився б. Та що вже після бійки кулаками махати! Поїхали в Київ, може, воно ще й не все пропало.

До пристані підходив катер. Глянули здаля — й замилювались: на синій гладіні — легке суденце, біле, мов лебідь! Віддзеркалене у воді й подвоєне — одне зверху, а друге низу, перекинута догори дном. Гарно!.. Та не до споглядання краси Михасеві й Степанку.

Уже коли висадилися з катера й прощалися на київськiм причалі, лісник порадив:

— Розкажіть про все в школі й дома. І заявіть міліції.

— Гаразд, ми так і зробимо,— пообіцяли хлопці без натхнення, бо надію мали слабку.

— І візьміть мій телефон, може, буду потрібен,— записав на клаптику паперу, видертим з маленького нотатника.— Звати мене Віктором Вікторовичем. А вас?.. І запишіть свої телефони. Щось узнаю — повідомлю.

5

Нічого дивного, коли хлопчак чи дівчина, дорослий чи малюк, ваш учитель чи сусід, крім прізвища, записаного в різних докумен-

тах, має ще й прізвисько. Одного прозивають так, другого — інак, одного дотепно, другого — ні, одного приязно, а другого навіть образливо. А то буває, що прізвисько дається не одній особі, а цілій групі. Приміром, четвертий «Б», в яким навчаються Михась і Степанко, вся школа прозиває Пташиним класом. Четвертий «Б» не ображається, а пишається прізвиськом. Бо він, четвертий «Б», — найперший захисник і друг пернатих друзів. Хто минулої зими, в люті морози та завірюхи, розвісив у садах і парках найбільше годівниць і стежив, щоб вони не були порожні? Четвертий «Б»! Хто навесні зробив найбільше шпаківень та синичників і розвісив на деревах? Четвертий «Б»! Хто записав на магнітофонну стрічку найбільше пташиних голосів і тепер має неповторну колекцію? Знову ж — четвертий «Б». Нижче ми будемо говорити про пташиний ринок і, щоб ви не плутали ринку з класом, називатимемо ринок Птичим. Але про ринок — потім. Зараз — про Пташиний клас.

Пташиний був гордістю школи. Не тому, що всі його учні повсякчас дбали про пернатих, а тому, що добре вчилися й так само добре поводитись. У класі не було злісних порушників, хіба що Руслан Коцюба, але й він не дуже злісний; майже не було й двійок, — траплялися лише так звані поточні, але вони зразу ж «закривалися», і на кінець чверті клас виходив

з стопроцентною успішністю! Це вам не жарт!.. Мрія кожного директора й завуча!..

А з природознавства в Пташинім не було навіть трійок — самі четвірки й п'ятірки! Уроки природнички Ольги Захарівни здавалися такими цікавими й легкими, що їх не пропускали й старанно до них готувалися навіть найбільші ледарі... Хочеться іноді школяреві, щоб заслаб той або інший учитель, тоді можна прогуляти урок-другий, одвести душу, ганяючи м'яч або й просто тиняючись по дворах. Чотирикласники Пташиного щодо цього не були винятком, а от Ользі Захарівні ніколи не побажали ні грипу, ні ангіни, ані іншого подібного добра. А вона ж була не тільки викладачем природознавства, а ще й класним керівником і найдужче дошкуляла вихованцям, забезпечуючи оту стопроцентну.

Сьогодні Ольга Захарівна має чотири уроки в інших класах, а в свій, Пташиний, прийде аж на п'ятий, останній, і Михась та Степанко згоряють від нетерплячки. Вранці, тільки прийшли до школи, похвалилися вчорашньою пригодою: знайшли орден, справжнісінький, золотий, а його заграбастав невідомий драпіжник!..

Клас дивувався, жалкував, заднім числом сипав нахвалки, давав поради.

— Ви що? Удвох не могли впоратися з одним? — дивувався Антошка Годун, який пе-

ред кожним стрічним хвастався біцепсами («Помадай, які бугри під сорочкою!») й любив з будь-ким міряться силою.— Та я б йому заломив руки за спину і так дав, що навик би забув тягтися до чужого!

— Дорослий! — виправдувався Михась.— Отакецький!

— Та я б йому очі видерла! — так само гаряче обурювалася Оленка Товстуха.— Я б його вкусила!

— Укусила — не вкусила, але злізла б там, де й сіла! — ненавмисне звіршував Степанко, заново переважаючи прикрість.— Здоровило ж, здоровило! Ось таке бандитське рило!.. Він тебе одним мізинцем пристукнув би!

— Хай би спробував!..

— Де йому тягатися з Товстухою,— кепкував з Олени Тарас Сліпчук.— Вона б його у вузол зв'язала!

— Хи-хи-хи! — веселився Пташиний.

Було, справді, смішно уявити, як Оленка зв'язує у вузол того чолов'ягу. Тендітна ж Оленка, тонесенька, наче росла в очеретині. Війне дужий вітер — здавалось, підніме Оленку й понесе, мов кульбабку, над містом, над Дніпром, у захмар'я, в безвість. І чи не глум лукавої долі — оте прізвище! Товстуха!..

— А може, ви все те видумали й брешете? — взяв під сумнів розповідь Михася й Степанка Руслан Кюцюба.— Може, й не було ні

ордена, ні грабіжника. А вони, — закопиливши губу, окинув очима однокласників, — слухають побрехеньки!

Степанко геть розсердився, заторохтів:

— Руслан, грубіян, голова — немов казан!.. Сам ти брешеш!.. Поспитай лісника, він скаже!..

— Не зважай, — перепинила Степанка розважна Інка Огієнко, — нехай меле, а ти знай своє... Ви заявили, що вас пограбовано?

— Кому?

— Я не знаю...

— Міліції!

— Ользі Захарівні!

В міліцію хлопці не заявили — для того треба туди піти, а на ходіння вони не мали часу. Вчора повернулися запізно, а сьогодні від самого ранку в школі. Правда, похвалилися звечора вдома. Степанків тато навіть насварився: лазите, мовляв, де не слід, заводитеся зі всякими типами, глядіть, нарветесь на бандюгу, — скалічить!.. А про зірку та про те, що вона золота, не хотів слухати. Знайшли бляшку та й розказуєте байки. Коли Степанко сказав, що підуть з Михасем до міліції, порадив не морочити людям голови, у них і без вас діла по очі. Лягай краще спати, бо завтра на уроках носом клюватимеш.

А в Лельків учора ввечері був дідусь Терентій, брат бабусі Ганни. Михась, тільки ввійшов.

до хати, уп'явся поглядом у його геройську зірку.

— Чом їси мене очима?

— Зірку дивлюсь. Не така!

— Себто? — не зрозумів дідусь.

— Ми сьогодні знайшли теж золоту, але не геройську, а орден Слави! Першого ступеня!

— Он як! — знизав дідусь плечима. — Ти й на ступенях знаєшся?

— Віктор Вікторович сказав, лісник.

— Зажди, зажди! Щось я не дам ладу твоїм словам. Який орден, який Віктор Вікторович?

— Кажу ж, знайшли. Переносили мурашник — і знайшли!

— Що далі — то не легше! Нате вам ще мурашник!.. Кожі до ладу: що, де, коли, з ким знайшли? — дідусь Терентій зрозумів, що Михась не жартує, і допитувався та доскіпувався до всякої дрібнички так гаряче й зацікавлено, що Михась аж стомився відповідати. А коли в дідуса вичерпалися запитання, він надовго замовк. Сидів, неголосно барабанив пальцями по столі й щось думав.

— Ді-і-ла! — нарешті протягнув непевно та так і додому пішов, нічого більше не сказавши. Може, теж, як Степанків тато, не повірив?..

Зранку хлопці перед уроками пошукали Ольгу Захарівну, та не знайшли. Побачили на другій перерві, коли переходила з восьмого

класу до вчительської. Вони хотіли усе їй розказати, але вона поспішала й попросила зачекати зі своєю справою, поки вона прийде до них у клас.

Нарешті прозвенів дзвоник на останній урок, Пташиний з гамором зайняв місця, і тут же до кімнати ввійшла Ольга Захарівна. Красива! Мабуть, красивішої за неї нема в цілому світі!.. Не тому, що вдячним школярикам усі вчительки, як і всі мами дітям, здаються найкрасивішими, а тому, що вона й справді гарна. І добра! І молода-молода, хоч має срібні ниточки в чорнім волоссі. Пташиний вважає, що сивина Ользі Захарівні дуже личить!..

Михась підняв руку.

— Що тобі, Лелько?

— Я хотів розказати, як ми з Частієм учора їздили в сади й перенесли мурашник, щоб не затопила вода, а потім...

— Це дуже цікаво, як ви переносили мурашник,— м'яко зупинила Михася вчителька,— але чи не можна б про це поговорити після уроку?.. В нас на сьогодні чимало роботи, чи й вистачить наших сорока п'яти хвилин. А після уроку і я, і весь клас охоче послухаємо. Гаразд?

— Гаразд,— погодився Михась, вважаючи, що так буде краще. Тоді вчителька матиме час і, може, навіть погодиться піти з ними в міліцію...

Ольга Захарівна натренованим оком охопила клас, переконалася, що відсутніх нема, й закрила журнал. Учні задоволено відзначили: опитування не буде. Так вона робить завжди, коли має подавати новий матеріал і вже не вбирається нікого викликати. Але й нового матеріалу вчителька не подавала.

— Урок наш буде трохи не такий, як завжди,— сказала.— Річну навчальну програму ми виконали, з наступного уроку почнемо повторення, а сьогоднішній проведемо в шкільному саду.

У класі схвально загомоніли, а Руслан Коцюба навіть вигукнув «ура!», бо, коли навчання відбувається не в класі, йому вільніше викинути якогось коника. На це сподівався й сьогодні. Вчителька добре знала його вдачу, тому застерегла:

— Прошу тихо. Й не думай, Руслане, що там ти не матимеш роботи.— І рівним голосом продовжувала до всього класу: — Кінчається чверть, вашим класом я задоволена. І успішністю, і тим, що він Пташиний. Тільки не зазнавайтесь і не думайте, що, раз та другий погодувавши птахів, можна вважати себе другом природи... Цього замало. Для природи людина мусить працювати постійно, самовіддано, не жаліючи часу й зусиль. Виростіть деревце, врятуйте від kota синичку, перенесіть у ріку мальків з калюжі, яка незабаром має висох-

нути; врятуйте від повені мурашник, як учора зробив Лелько,— він нам розповість про це, коли закінчиться урок...

— Він не сам, а з Частієм!

— Тим краще,— продовжувала вчителька.— Зробіть усе те — і дужче відчуєте причетність до природи, і не пошкодуєте, і вважатимете себе щасливими...

— А вони, Лелько та Частій, ще й золото відкрили в ріці! — з глузом повідомив Руслан Коцюба, але Ольга Захарівна не звернула уваги, сприйнявши Русланове повідомлення як не дуже дотепний жарт.

— На сьогоднішнім уроці,— вела вона далі,— ми посадимо по кущику бузку — згодом підійметься затишна алейка. Правда, саджанців маємо лише десяток, а нас з вами чотири десятки, та то не біда: посадите один вчотирьох. Будете знати, як те робити, й матимете радість, коли алейка зацвіте.

— Довго чекати!

— Ми до того часу й школу закінчимо!

— То інші вас добрим словом згадають. Але й ви встигнете помилуватися, бузок росте швидко... Отож не будемо гаятись. Тихенько, щоб не заважати іншим класам,— на подвір'я. Граблі й лопати — в комірчині біля майстерень. Саджанці там же.

По-весняному лагідно пригрівало сонце. Парувала сира земля, що її рили заповзяті друзі

природи, здавалася теплою й ласкавою, хотілося побігати босоніж. Не один, мабуть, так би й зробив, але ж он Ольга Захарівна!.. Не роздягайтеся, не пропотійте, не застудіться!.. А як тут не пропотіти, коли копаєш яму?.. Не поспішайте, встигнете!.. Руслане, не сип землі Годунові в кишеню!..

Лелько й Частій викопали яму вище коліна за п'ять хвилин. Навпереміну копали, та й не звикати їм до такої роботи. В садках і одному, й другому доводилося рити хіба ж такі ямища! Не під бузковий хирлявий прутик, а під отакецьку яблуню!.. З ними в четвірці — Інка Огієнко й Оленка Товстуха. Підносили воду, добрива. Ольга Захарівна переходила від однієї четвірки до другої, зауважувала, показувала, поправляла. На Михасеву та Степанкову роботу глянула здаля:

— Можете садити. А ви, дівчатка, приглядайтеся.

— Так вони нам не дають копати!

— Нічого, на другий раз ви копатимете, а вони носитимуть воду. Не забудьте гарно полити саджанець і замульчувати. Сухою землею, грабельками, ось так! — і вона допомгла четвірці докінчити роботу.— Прив'яжіть прутик до кілочка — і все!

У школі мав ось-ось продзвеніти дзвоник. На доріжці появилася п'ятикласник Гринь Середа, розхристаний, без кашкета, розкучма-

ний. І захеканий, бо біг, наче за ним гналося страховисько.

— Ольго Захарівно,— загукав ще здалеку.— Мене Катерина Андріївна послала, каже, щоб ви з Лельком та Частієм негайно йшли до неї в кабінет! Міліція прийшла!..

— Міліція?.. Ов-ва!

6

Здивувалася Ольга Захарівна. Міліція? Щось накоїли Лелько та Частій? Від кого-кого, а від них не сподівалась. Ох, мені клопіт!.. Може, то Лелько й поривався розказати їй та покаятись, а вона відмахнулась?.. А що молов Руслан Коцюба? Золото в ріці відкрили? Яке золото?.. Може, даремно не звернула на те уваги?.. Кинула запитливий погляд на Лелька й Частія, а вони теж не менш спантеличені. Весь Пташиний принишк. Лише Русланові виділась у тім розвага:

— Га! Міліція викликає! Золотошукачі! Старателі!..

— Цить-бо, ти! — сердито прикрикнула Ін-ка Огієнко.

Нікому не було б із того ні крапельки дива, якби хто-небудь знав про одну телефонну розмову, що відбулася вранці, як тільки школа всілася на перший урок.

Телефон задзеленчав не де-небудь, а в районнім відділенні міліції.

— Черговий по відділенню лейтенант Самохвал слухає,— зразу озвалися на дзвінок.

— Доброго ранку, товаришу лейтенант! Говорить Герой Радянського Союзу, полковник у відставці Терентій Шостак.

— До ваших послуг, товаришу полковник!

— Накажіть, будь ласка, з'єднати мене з начальником відділення!

— Єсть!

За півхвилини Михасів дідусь Терентій говорив з самим начальником. Вони давно знали й шанували один одного, отож були раді нагоді перекинутися словом.

— Даруйте,— казав дідусь Терентій,— може, вам здається, що справа дрібна й не слід було вас турбувати, та я чомусь вважаю її досить поважною...

— Я певен, що саме так воно й є,— відгукнувся начальник.— Без поважної причини, знаю, ви б не подзвонили. Я вас слухаю!

— Річ ось у чім: учора пограбовано на ріці двох школяриків, мого внука Михайла Лелька і його товариша Степана Частія...— І дідусь Терентій по-військовому стисло виклав суть справи.— Сподіваюсь, моя зацікавленість вам зрозуміла,— додав він.— Діло не стільки в тім, що відібрано у малих знахідку, а в самій знахідці... Діти, бачте, розмріялися, як вони

знайдуть бійця, що йому належала нагорода, як запросять до школи на урочистий піонерський збір. Збиралися йти до військкомату, починати пошук... Одне слово, були на правильнім шляху, а тут нате! Уявляєте їхнє розчарування! Чи не можна б допомогти дітям? Це так для них важливо.

— Цілком з вами згоден, дорогий полковнику,— гаряче одгукнувся начальник міліції.— Спробуємо!

— Дякую!

— Нема за що, це наш обов'язок. Сьогодні ж накажу зайнятися справою тямущому працівникові. В якій школі навчаються хлоп'ята?

Дідусь назвав.

...От чому під кінець уроків і явився до школи молодий, але дуже поважний старший лейтенант міліції й зажадав, щоб його познайомили з Михайлом Лельком та Степаном Частієм, учнями четвертого «Б» класу, званого Пташиним.

Ольга Захарівна нічого цього не знала, тому в її уяві малювалися бозна-які жахи і бозна-які гріхи вихованців. Міліція дарма б не приходила!.. По дорозі з саду вчителька ні про що не питала хлопців, які понуро брели слідом, лише позиркувала та зітхала. А хлопцям ті зітхання — що жар за комір! Аж не знають, де дітись, хоч вини за собою не почувають.

Та педагог на те й є педагогом, щоб з першого погляду по виразу обличчя, по очах, цю поведінці людини угадувати її настрої, її думку, її наміри. Увійшла Ольга Захарівна в директорський кабінет, пропустивши поперед себе двох соколів, глянула на директора й гостя — і відлягло від серця. З добром, а не з лихом прийшов до школи молодий старший лейтенант.

— Так оце ви й є, Михайло Лелько і Степан Частій? — устав навстріч хлопцям і вчительці працівник міліції. — А ви, мабуть, їхня вихователька, Ольга Захарівна? Радий познайомитись. Звати мене Павлом Семеновичем. Прізвище — Сторчак.

— І нам приємно, — за всіх відповіла Ольга Захарівна. — Ми вас слухаємо, Павле Семеновичу.

У директора, Катерини Андріївни, було безліч невідкладних справ, вона перепросила старшого лейтенанта й вийшла. Ольга Захарівна мовчки ждала. Вже зовсім заспокоїлася, бо чимдалі більше впевнювалася, що її вихованцям не загрожує жодна неприємність, зате з кожною миттю в ній зростала звичайнісінька людська цікавість. Цікавими ж бувають не лише малюки, а й дорослі, не лише учні, а й учителі. Отож, що за справа у старшого лейтенанта до Михася й Степанка? Таємниця, яку знати їй не належить?

— Може, я не потрібна? — запитала. — У вас розмова тільки з учнями?

— Так, розмова з ними, але просив би вас залишитись. Може, щось порадите... Хлопці, бачу, не встигли розказати вам про те, що з ними сталося вчора?

— Так, — кивнула вчителька, — і в тому я сама винна...

— Знайшли вони дорогоцінну річ, пам'ятку суворих і героїчних воєнних років, і тут же її загубили...

— Ми її не загубили, а в нас її відняли! — ображено мовив Степанко, дивуючись, звідкіль міліції відомо про їхню вчорашню придибенцію. Де ті дачі, де ліс з мурашником, а де міліція — і нате вам! Вони вже знають!..

— Я не точно висловився, — погодився старший лейтенант, — не загубили, а втратили. І її треба повернути.

— А звідки вам все те відомо? — так само дивувався й захоплювався всезнайством міліції Михась. Він та Степанко тільки збиралися поскаржитися в міліцію — а вона вже тут!..

— Зателефонував Герой Радянського Союзу полковник Шостак, — пояснив старший лейтенант. — Клопотався, щоб вам допомогти. От я й прийшов. Але без вашої ж допомоги я вам не допоможу, — усміхнувся старший лейтенант на ненавмисний каламбур. — Постарайтесь усе згадати до найменших дрібниць, хоча б від

того часу, коли побачили чоловіка, який відняв у вас орден.

— Відняв орден? — перепитала Ольга Захарівна, яка досі нічого не розуміла.

— Так, вони твердять, що знайшли орден Слави першого ступеня, він виготовляється з золота, а його в них відняв невідомий. Перш ніж говорити про невідомого — одне запитання: ви певні, що то орден, а не якась інша річ?

— Чом же не певні! Віктор Вікторович так і сказав: орден Слави першого ступеня!

— Хто такий Віктор Вікторович?

— Лісник. Він навіть телефон записав, просив дзвонити, як буде потреба. Можете його запитати, — Степанко сунув руку до кишені, щоб знайти аркушик із записника Віктора Вікторовича, та, поки шукав, Михась без папірця назвав номер телефону, — на цифри йому записників не потрібно.

Старший лейтенант занотував названий номер.

— Спасибі, думаю, знадобиться. А тепер — щодо портрета.

— Якого портрета?

— Намалюйте мені портрет чоловіка, який відняв орден.

— Ми кепсько малюємо, — знітилися Михась і Степанко, — в обох четвірки, та й ті натягнуті, — чистосердечно призналися хлопці і вперше в житті пошкодували, що не вдалися

путящими малювальниками.— Якби п'ятірки, то, може б...

— А ви не олівцями, а словами.

— Ну, це зовсім інше.

— Отже, який він із себе?.. Розказує один, а другий доповнить чи уточнить, якщо перший щось забуде. Пригадуй ти, Михайле Лелько. Який він?

— Ну, здоровецький! Вищий за вас. Я йому головою якраз ось доти! — показав Михась по-підруки.

— Старий, молодий? Як я чи старший?

— Старий. Куди там вам до нього!.. Як у нас у дворі вантажник дядя Гриша. І ніс такий.

— Дядя Гриша? У вашім дворі? — згадував старший лейтенант.— Так він же на пенсії, дядя Гриша. Уже не вантажник.

— Гм, ви й дядю Гришу знаєте?..— зачаровано глянув на старшого лейтенанта Михась.— Ну, так і цей, як дядя Гриша, а може, молодший, тільки неголений. Щетина на червонім лиці не чорна й не біла, а наче сіра.

— І ніс, кажеш, як у дяді Гриші? — старший лейтенант пам'ятає випиваку Григорія Шпака і його червоний, як у Діда Мороза, ніс.

— Такий же, червоний, тільки в дяді Гриші довгуватий, а в нього — картоплиною. І ще прищ отут! — ткнув себе в кінчик носика-гудзичка Михась.

— Ще що?

— Все.

— Гаразд! — кивнув старший лейтенант. — Ти, Михайле, подумай, може, ще щось пригадаєш, а Степан тим часом скаже, що йому найдужче запам'яталося в незнайомцеві.

— Очі в нього чудні, Павле Семеновичу! — повідомив Степанко. — Вони в нього маленькі, колючі, наче голки. А на колір зеленкуваті. І дуже близько одне від одного, аж дивно!

— Точно! — підтвердив Михась, дивуючись, як це він забув про очі. — Степанко правду каже. Вони ніби аж сходяться докупи над

переніссям. Коли глянеш у ті очі — дроз по спині пробігає...

— Добра ознака. Ще?

— Одяг,— говорив далі Степанко,— як у всякого рибалки або човняра в цю пору: прогумований плащ, не довгий, вище колін, з каптуром. На колір чи то темно-зелений чи рудуватий. А ще — гумові чоботи з високими халлявами, щоб можна бродити.

— Човен? Металевий, дерев'яний?

— Дюралька.

— Заводська? Саморобна?

— Казанка! Це я точно! У нас така була, але тато продав, бо багато мороки й місця на стоянці нема.

— Номер?

Знали хлопці, що старший лейтенант питає про це неодмінно. Але що їм казати? Безпорадно розвели руками. Самі собі не можуть простити, що виявилися такими роззявами. Не звернули уваги на номер.

— Ну, нічого,— заспокоїв хлоп'ят старший лейтенант.— Обійдемося без номера. Зате ви добре намалювали портрет незнайомця. Спробуємо його пошукати.— Він поклав до пласкої сумки, що зветься планшетом, аркушик, на якому дещо позанотовував, підвівся.— Забрав у вас чимало часу, Ольго Захарівно. Знаю, який він у вас дорогий.

— Не часу шкода. Я вам нічим не допомгла.

— Чом же ні! Самою вашою присутністю. Вони,— кивнув на учнів,— при вас певніше почувуються. Чи не так?

7

Михасеві, Степанку, як і всім їхнім шкільним товаришам, дуже пощастило. Гарна в них школа! Простора, світла! Стелі височенні — шапкою не докинеш! А головне — не затисну-та, як деякі інші шкільні будинки, кам'яним громаддям, не обмежена тісним двором. Навкруг — простір! По один бік — сад, а по другий — спортивний майданчик. Але то тільки мовиться — майданчик. Який же то майданчик, коли з одного кінця в другий півкілометра! То майдан! Вигін!.. З футбольним полем, тенісним кортом, біговими доріжками, волейбольними сітками, іншою благодаттю любителям спорту.

Впродовж футбольного поля — два ряди довжелезних лав для глядачів. З дерев'яних рейок, які щовесни фарбуються в райдужні кольори. Якби витягнуту в струну лаву зігнути дугою — вийшла б веселка.

Пташиний клас сидів довгим рядом на передній лаві. Тепер він зовсім виправдовував своє прізвисько: сидять-бо достоту пташки на телеграфнім дроті. По-ластів'ячи пере-

щебечуться, а часом пересварюються по-горо-
биному.

— Чом їх так довго нема? — нетерпеливи-
ться котрійсь із ластівок.

— Дають їм духу! Мабуть, добряче нашко-
дили! — зловтішно цвірінькає горобець, що
має ім'я-прізвище Руслан Коцюба. Навіть він
не пішов додому — не пустила цікавість.

— І чого їй треба, міліції? — знову хтось по-
ластів'ячи.

— Дарма не викличе!.. Може, вони вкрали
той орден! А їх зловили й відібрали! А вони
кажуть, пограбували! — безпощадний Руслан
вигадує ганебне. Така в нього вдача: має задо-
волення з чужих клопотів.— А ще голова ра-
ди загону, цей Степан-істукан!..

— Я тебе зараз стукну по дурній голові ран-
цем — то вже доконче станеш Русланом-істу-
каном! — люто пішла на нього Інка Огієнко
зірвавшись з місця й порушивши чіткий пта-
шиний лад на довгій лаві.— Не смій чорнити
товаришів! Не міряй кожного своєю міркою!

Як правило, нахаби, брехуни й базіки слаб-
кодухі й полохливі. Не становив винятку з
того правила й Руслан Коцюба. Побачив, що
Інка розлютилася й зараз, справді, торохне його
пудовим ранцем,— порачкував назад.

— Ну, що ти! — белькотів, заглядаючи в
чорнющі, мов виточені з антрациту, Інчині
очі. — Уже й пожартувати не можна! Зразу —

по голові!.. Вона в мене одна, і якщо кожен по ній ранцем торохкатиме, станеш не те що істуканом, а навіть чимось гіршим!..

— Не люблю дурних жартів! Дивись-но в мене!..

Щойно одійшла на своє місце, як Руслано-ві знову засвербів язик.

— Заступниця! І слова лихого про них не смій мовити! А де добрих слів набратися, коли їх, твого Лелька з Частієм, може, зараз під конвоєм поведуть!

— Не каркай, вороне! — озвалася Олена Товстуха.

Усі вибухнули сміхом. Руслан, у чорному піджачкові, в кашкетуку з довгим козирком, мов дзьобиком, сидів на лавці накострубачений, лиховісно похмурий і справді дуже нагадував цього птаха.

— Не кривдь, Оленко, ворона, рівняючи з ним Коцюбу,— зауважила Інка, рада Оленчиній підтримці.

— Ворон мені вибачить.

— Ворон — птиця мудра,— докинуто з лівого краю довгої лави, не знати, на похвалу Коцюбі чи на докір.

— Чого не скажеш про Руслана,— в'їдливо кинула Оленка.

— І живе, кажуть, триста років! — знову голос, що ніби заступався за Руслана.— Коцюба теж стільки проживе!

— Ото вже наробить людям капостей!

Руслан образився:

— Це ще ми побачимо, хто чого наробить!

— Через триста років?..

Суперечка дужчала, і, певно, дійшло б до того, що хтось комусь таки ж дав би ранцем по голові. Але з дверей школи вийшов міліціонер, а за ним, проводжаючи, Ольга Захарівна й Лелько з Частієм. Коцюба з полегкістю зітхнув. Ну, небезпека минула. На нього ніхто не звертав уваги, всі спурхнули з лави й подалися до школи. Міліціонер перемовлявся з учителькою, про що — здаля не чути, але було видно, що розмова приязна: всі четверо посміхаються. Старший лейтенант потиснув руку Ользі Захарівні й Михасеві та Степанку. Ні, не схоже, щоб міліція повела хлопців під конвоєм! Пташиний зміркував це одразу й радісно защебетав. Усі були задоволені, крім одного хіба що Коцюби. Та й він скоріше з упертості та бажання подратуватися з Інкою говорив казна-що, аніж бажав Лелькові й Частію лишої години.

— Ви ще не розійшлися? — здивувалася Ольга Захарівна, побачивши клас у повному складі.

— Ну, як було розійтися, нічого не визнавши! — відповіла за всіх Інка Огієнко.

А потім сипнулися запитання, мов із козуба:

- Ну, що там?
- Чого приходив міліціонер?
- Навіщо викликав?
- За щось лаяв?

Перед шкільними дверима було три широкі приступки, Пташиний збився на них довкола учительки й Михася з Степанком, оточив нерозривним півколом, нетерпеливився:

— Кажіть!

Ольга Захарівна сказала:

— В міліції відомо, що хлопці знайшли орден і що його в них відняв незнайомец. І вже почали розшук! Старший лейтенант тому й приходив. Михась та Степанко,— перевела вчителька погляд на хлопців,— допомагають йому знайти зловмисника.

— Уже знають і вже шукають? Ух ти!

— А вони й справді знайшли орден, а не щось інше? — розчаровано, ніби шкодуючи, що то не вигадка, перепитав зануда Руслан.

— Справді.

— Аж не віриться.

— Ти Хома невірний! — кинула Інка.

— От знайдуть грабіжника, відберуть у нього — тоді побачиш і повіриш! — додала Оленка.

Хома невірний не здавався:

— Так вони його й знайдуть!..

Широкі, як ворота, шкільні двері прочинилися, на порозі стала Катерина Андріївна:

— Що за мітинг?

Ольга Захарівна засміялась:

— Усе їм хочеться знати!.. Боялись, що мене з Лельком та Частієм у міліцію заберуть. Так кажу? — окинула поглядом вихованців.

— Ми не боялись, то тільки Коцюба молів! Ми його трохи не набили! — призналась Інка Огієнко. — Зловредний тип!

Руслан од'їдатися не посмів — лише винувато опустил голову. Він сам був не радий своїй «зловредності», але нічого не міг удіяти. Таким його вирощено. Змалечку леліяно, одягано, мов лялечку, на всі лади хвалено: ото цяця-дитина, ото розумна! Другої такої і в світі немає! А прийшов до школи — усі такі. А є й здібніші... Отож і сердився, і задирався, і все чинив наперекір однокласникам. А зараз стримався. Не через присутність Ольги Захарівни та Катерини Андріївни, а просто зробив зусилля й переміг самого себе. Дістав перемогу невеличку, але важливу. Правда, сам того не усвідомлював і з перемоги не радів. Залишався тим же Русланом.

— Час додому, — наказала Катерина Андріївна, беручи під руку вчительку. — Ходімо, Ольго Захарівно.

— До побачення!..

Пташиний почав розсотуватися врзнобіч. Проте найбільша групка, чоловік, либонь,

з п'ятнадцять, серед них Лелько з Частієм, рушила разом, зайнявши весь тротуар. Стрічні тулилися до стін будинків, даючи дорогу гамірній дітлашні, яка гаряче щось обговорювала й сунула наосліп. Вся ця зграйка, більше третини Пташиного, жила в одному велетенському будинку, що розтягнувся на півквартала, і щодня галасливо сунула одним і тим же шляхом. Вранці, щоб не запізнитися, кожен біг сам по собі, а зі школи — гуртом!.. У великій групі склалися маленькі групки. Дружний Пташиний, але однаково товаришувати з усіма водночас, мабуть, не можна. Кожен має найближчих. Михась нерозлучний із Степанком, товаришують з незапам'ятних часів: ще в молодшій групі дитсадка. А з ними — Інка й Оленка.

Сьогодні хлопці — мовби іменинники. На них зосереджена вся однокласницька увага, на них сходиться мало не весь білий світ!

Інка, ступаючи в ногу з Лельком, творить далекосяжні плани:

— От знайдуть і принесуть до класу орден — ми всі його добре роздивимось і віддамо Катерині Андріївні, хай гарно заховає, до сейфа абощо. А самі відшукаємо ветерана, який вагубив нагороду, запросимо на урочисту лінійку, найкраще — на День Перемоги, але наперед нічого йому не скажемо. Він думатиме, що запросили його просто виступити, одягне

свої ордени й медалі, і тільки однієї — найдорожчої—серед них не буде... Ветеран розкаже, як воював, ми вручимо квіти, він гадатиме, що то все, а тут вийде наперед Михась Лелько і навмисне скаже: «Товаришу ветеран, а чи можна вас щось запитати?» — «А чом же не можна, товаришу піонер. З радістю відповім на ваші запитання»,— люб'язно дозволить ветеран. «А чи не було у вас, крім оцих нагород, що маєте на піджаку, ще якої?» — «Була,— скаже, — ще одна, золота зірка ордена Слави першого ступеня, тільки, шкода, загубилася під час кривавої битви і вже її ніколи не повернути...»

А тоді Михась Лелько урочисто скаже: «Товаришу ветеран, ми, піонери четвертого «Б» класу, щасливі, що можемо повернути вам дорогу для вас нагороду і будемо...»

Інку перебила Оленка Товстуха, велика й гаряча поборниця справедливості:

— Несправедливо! Чому все те скаже ветеранові Михась Лелько, а не разом з Степанком Частиєм? Удвох знайшли — удвох і вийдуть на урочистій лінійці!

— Можна й так, — не стала сперечатися Інка й хотіла продовжити, як воно буде далі, як зрадіє ветеран і що скаже у відповідь, але за спиною підхихикнув Руслан Коцюба:

— Не вполювавши ведмедя, ділите його шкуру. Мисливці!.. Хай ще знайдеться орден!..

Думаєте, той дядько дурень? Не для того відняв, щоб одразу й віддати!

— Віддасть!

— Думаєте, якщо віддасть, то так і знайдете ветерана?

— Знайдемо!

— А може, його вже й на світі нема! Може, ще в боях загинув або вже потім... Коли та війна була. Ветерани щодня вмирають. І від давніх ран, і від старості. Он і в нашій будинку недавно помер...

То правда. Руслан хоч і зануда, але зараз має рацію. Вмирають ветерани, і тут уже ніхто нічого не вдіє. В їхньому домі помер дідусь Дмитро, хоронили минулого тижня. Плачу було! Поки жив дідусь, то був начеб і непомітний. Проходить двором, вітається зі старими й малими, для кожного добре слово знайде. Або сидить на легкій лавочці під тополею, склавши навхрест руки на балабусі цяцькованої палиці, — глянеш, то й не подумаєш, яка геройська молодість у дідуся і яка він заслужена людина... А хоронили — набилося люду повен двір, не тільки родичі, знайомі, а й колишні бойові побратими, і всі жильці їхнього великого будинку. Як стали виносити ордени та медалі на маленьких червоних подушечках, то дехто зумів їх до кінця полічити, а дехто й збився. Більше двадцяти! От вам і дідусь Дмитро!.. То, може, й ветеран, якого вони

шукатимуть, уже не зможе прийти на лінійку? Може, й його проведено в останню путь, як дідуся Дмитра?..

І все ж Інці не хотілося, щоб було не так, як вона собі намислила, як намалювала її невтримна уява.

Інка розсердилася:

— Завжди ти каркаєш! Правду сказано — Ворон!

Була небезпека, що прізвисько навіки прилипне до Руслана й передаватиметься в роді Коцюб з покоління в покоління. На вигадку Пташиний клас меткий, пальця до рота не клади!.. Подумав про те Руслан, стало незаптишно, заговорив сумирніше й щиріше:

— Та не каркаю я, а боюся! Сам би хотів, щоб було так, як ти кажеш, але не завжди робиться так, як хочеться.

— Зробиться! — мало не кризь плач наплягала Інка.— А коли навіть помер ветеран, то залишилися його діти, онуки, родичі! І їм буде приємно! І шана ветеранові! Бо ніщо не забуто й ніхто не забутий!..

Усі пройнялися сумним і врочистим настроєм Інки Огієнко, але всі мовчали, озвалася тільки Оленка Товстуха:

— Не помер він! — сказала твердо, ніби знала те напевно.— І до нас прийде! І Михась із Степаном виступлять і скажуть... Кажі, Інко, що далі буде.

Але Ворон не був би Вороном, якби не каркнув:

— Померти можна за той час, поки знайдеться орден та поки після того шукатиметься його власник! Сто років мине!

Руслан ненавмисне підказав Степанкові добру думку.

— Ов-ва! — ляснув себе по лобі долонею Частій. — Чого ждати, поки знайдеться орден? Та можна ж шукати одночасно: міліція — нагороду, ми — ветерана!..

— Шукати героя, нагороди якого в нас нема й невідомо, чи буде? Може, з того ордена вже хтось сережки скував? — Це знову, як ви здогадалися, гукнув Руслан.

— Завжди ти вигадуєш найгірше!..

— А справді, як шукати? Питати стрічних?.. Чи у вас, мовляв, не було такого й такого ордена, бо ми його знайшли, а потім загубили?.. Нас люди засміють!

— Тихо! Я поясню. На звороті зірки є номер. Кожна нагорода нумерується. І номер ми знаємо. — Степанко подивився на Михася, бо сам номера не пам'ятав, а сподівався на приятеля з його кібернетичною пам'яттю. — Знаємо ж, Михасю?

— Так. Одна тільки цифра була нерозбірлива: чи шістка, чи вісімка.

— Ну, то й що? Оголошуватимемо той номер на вулиці? — правив своєї Руслан.

— З номером можна починати пошук так само, як і з орденем!

— Ану ж, як знайдемо ветерана, а міліція не знайде нічого! То що, номер, написаний на папірці, вручимо чоловікові? Ото радість зробимо!.. Ви орден вручіть, а не номер!

Бурчить занудливий Коцюба, і це всіх починає дратувати. Ну, ніби навмисне випрошує хлопець, аби хтось розсердився дужче й стукнув його чим-небудь важким, як ото хотіла зробити Інка Огієнко. Морщиться при кожнім Руслановім слові Михась. Обридло бурчання й спокійному Частієві. Коли він сердився — у нього рясніше виступали веснянки. Зараз вони обсіпали його майже поспіль: золотяться на щоках, носі, переніссі, на лобі. Чекайте, він щось скаже обридливому Коцюбі!

— Ех, Коцюба, Коцюба! Недобра в тебе губа: так і висить на ній лихе! Аж слухати прикро! Пхе! — Степанко одвернувся від Руслана, показуючи свою зневагу, і заговорив до Михася й Інки: — Приходьте до мене після обіду!..

— А я? — образилася Оленка Товстуха.

— Давай і ти!

Перед ними їхній дім на півкварталу, з дванадцятьма парадними. Група почала розпадатися. Затримався лише Коцюба. Виходить, Частій надумав щось цікаве й після обіду з Лельком та дівчиськами кудись майнуть? То він, Частій, віддає перевагу тим соплячкам?

Має таємні, а отже страх цікаві наміри й хоче звіритися дівчиськам, а не йому, хлопцеві?.. Знехтувавши гордість, Руслан подався вслід за Степанком і його групкою, принижено, ніби передражнюючи Оленку Товстуху, запитав:

— А я?

Степанко завагався. Жаль нерозумного базіку Коцюбу, який дурними балачками собі ж робить шкоду. Може, хай приходить? Невже заважатиме?.. Але Інка Огієнко непримиренно блиснула очима:

— Обійдемося без твого каркання!

— Не тебе питають! — огризнувся Руслан.— І не лякай мене циганськими очиськами!

— Переб'єшся!—підтримав Інку Михась.— Інка правильно каже.

— І не до тебе п'ється, дівчачур! Частія питаю, голову ради заgonу.

Підлизується, хитрує Коцюба. Степанко не мовив нічого, тільки посміхнувся. За нього сказали Інка й Михась. Правильно сказали. Всі водночас повернулися до Руслана спиною, пішли геть!

— Ну й не треба! — кинув Руслан услід.— П-о-одумаєш!

Торік, позаторік і позазаторік, коли Пташиний був просто третім, другим, першим «Б», він мав постійну класну кімнату, на першому поверсі, і одну постійну вчительку, Ніну Станіславівну, і було тоді все легше й простіше. В четвертому — інша річ!.. Учить їх, четвертокласників, уже не одна Ніна Станіславівна, а багато вчителів: скільки премудрих навчальних предметів — стільки й викладачів. От і звикай до кожного, і приновлюйся, і кожного люби. Бо як не любити вчителя — не любитимеш і його предмета, а не любитимеш предмета — не зможеш його вивчити й матимеш двійку. А кому те потрібно!.. Навчаються четвертокласники не в одній постійній класній кімнаті, а по предметних кабінетах — от і звикай переходити з уроку на урок до другої кімнати, і спробуй при цьому не заблукати в чужий кабінет, спробуй не забути на старім місці зошита, книжки, цілого ранця!.. І забували, і не в той кабінет потрапляли. Але нічого, звикли. Навіть сподобалося жити по-новому. Уже й вони мовби старшокласники!

Пташиному найбільше подобається, звичайно, кабінет природознавства. Не кабінет — дендрарій, філіал ботанічного саду! Головне в нім не всякі там таблиці та схеми, а жива природа! На всіх трьох підвіконнях, на спе-

ціальних підставках — вазони, вазони, вазони! Найрізноманітніші! З усіх географічних широт! Від миршавого тундрового лишайника до тропічних кактусів. І цілий рік що-небудь цвіте.

У кабінеті природознавства навчається, зрозуміло, не лише Пташиний, а й усі інші класи, по черзі, але Пташиний вважає цей кабінет своїм. Чому? По-перше, викладач природознавства Ольга Захарівна — їхній класний керівник. Вона відає кабінетом, обладнує його, а вони їй допомагають. По-друге, вони дуже люблять вазони, більшість всіляких чудернацьких рослин самі ж і поприносили, і взяли над маленьким зеленим світом шефство: поливають, розсаджують, удобрюють, вирощують. Для того призначають на кожен день чергового.

А почалася їхня любов до кімнатного рослинництва, а може, й до природи взагалі, з конфузу, про який у Пташиному згадують зі сміхом або з ніяковістю. Сміються, коли самі про те говорять, ніяковіють, коли нагадує хтось сторонній.

На самім початку навчального року на підвіконні в природничім кабінеті стояло лише кілька горщиків: герань, алое, або столітник, плоскостеблий кактус, званий тещиним язиком, та ще фуксія. Не густо. Аж тут приходиться на урок Ольга Захарівна, приносить незавид-

ну рослинку з півметра заввишки, з темно-зеленими парними листочками, що відгалужуються від єдиного, рівенького, мов олівець, стебельця.

— Я знаю,— сказала,— ви любите природу, отже будете збагачувати її й плекати власними руками. Правильно кажу?

— Пра-а-вильно!

— Кожен має бажання щось робити для неї?

— Ко-о-жен!

— Я задоволена вами. А починати треба з малого. Ось у нас у кімнаті кілька рослин, — указала на підвіконня, — але зверніть увагу, які вони недоглянуті, занедбані. Візьмемося за них — і вони підуть у ріст, цвістимуть, милуватимуть зір. Але мало їх. Подбаймо гуртом, щоб їх було багато. Підніміть-но руки, у кого немає вдома жодного вазона?

Ніхто руки не підняв.

— Отже, є у всіх. Я так і знала. Попросіть маму відсадити в окремих горщик по малому росточкові, принесіть до школи по одному вазончику — і ми зразу матимемо колекцію всіляких рослинних дивовиж. Я для початку принесла поки що рідкісну й дуже цікаву рослину, що має чудесні властивості. Хто знайомий з нею і скаже, як вона називається?

Пташиний знизав плечима. Рослина була незнайома.

— Зветься вона каланхое, походить з Південної Азії. Розмножується вегетативним способом: відрвіть листочок, присипте зверху тоненьким шаром землі й поливайте — листочок дасть паростки, матимете розсаду. Дуже просто.

Це було щось нове. Пташиний клас уже знав деякі таємниці незбагненого навколишнього світу, зокрема те, що рослини розмножуються насінням, корінням, а ще молодим пагінням, себто черенками, а щоб листям — такого не чули. Може, жартує Ольга Захарівна?

— Посади листок — виросте каланхое?

— Так, у цьому одна з дивних властивостей рослини.

— А вона цвіте? — поцікавилася Інка Огієнко.

— Деякі різновиди каланхое цвітуть, а цей — ні. Йому для продовження роду насіння не потрібне, отже рослинка й не клопочеться цвітінням, не витрачає дарма життєвих сил.

— Дарма? — ніби на докір рослині говорила та ж Огієнко. — А про красу їй байдуже? Адже то гарно: цвіт, аромат. Люди милуються, цінують за красу.

Ольга Захарівна уважно глянула на премудру Інку (на початку року вчителька ще не дуже знала учнів), посміхнулася, задоволена

Інчиною допитливістю. І не зразу відповіла на її запитання, а й собі спитала:

— А жито ми цінуємо за красу чи щось інше?

— Жито — то хліб, життя людське. Всяка рослина мусить давати людині користь або радувати красою. А як ні — так то просто бур'ян.

— Правильно, — похвалила Інку Ольга Захарівна. — Умієш мислити. Але каланхое — не бур'ян. Я не все про нього сказала. Людську увагу й повагу каланхое здобуло своїми лікувальними якостями. Саме це і є в ньому найголовніше. Рослина ще не досить добре досліджена, але вже відомо, що сік каланхое має дезинфекційні властивості, знімає запалення тощо. Схопили ви, скажімо, нежить — закапайте ніс соком каланхое. Болить горло або ослабли ясна — пожуйте листочок.

— А коли ненароком ковтнеш?

— Не завадить.

Бесіда Ольги Захарівни досягла несподіваного успіху. Кожен приніс вазончик, рослини були найрізноманітніші, в кімнаті стало зелено, затишно, радісно. Збагатились четверто-класницькі пізнання рослинного світу, розкрилось чимало його таємниць, і будь-хто з школяриків міг дати авторитетну пораду щодо кімнатного рослинництва, — такими стали вони фахівцями!

Але все те прийшло пізніше. А того дня, як тільки закінчився урок і Ольга Захарівна пішла до вчительської, Пташиний учинив щодо рослинного світу непростимий злочин: вони з'їли каланхое!

Приречена рослинка стояла на підвіконні, тяглася до сонця соковитими, з тьмянуватим полиском листочками і навіть не снила, що надходить її остання година, що в особі Антошки Годуна підступає до неї невблаганна й неминуча смерть.

— Ану ж, чи справді воно таке цілюще?— він відірвав листок, давай зосереджено жувати.— Так собі, ні се ні те!..

— Лікарська ж рослина, — повчально проговорив Руслан Коцюба.— Це тобі не ананас. Ліки — всі на смак недобрі, зате корисні! — він простягнув руку до каланхое, і рослинка недолічилася ще одного листка. Руслан так само, як і Антошка, зжував його й навіть здивувався: — Диви, кислувате!

— Нагадує щавель, тільки трохи терпкіше, — підтвердив Тарас Сліпчук. Він відірвав зразу два листочки, мабуть, хотів наперед вилікуватися від усіх на світі недуг, і на стовбурці, на місці листочків, виступило по краплині прозоро-зеленкуватого, чистого, як сльоза, соку. Та власне, то й були сльози — каланхое беззвучно плакало...

Учителька сказала, що рослинка ще не до-

силь добре досліджена. От і опанувала Пташиним на диво одностайна дослідницька жага. За хвилину жували всі. Трохи були повагались Михась та Степанко. Інка й Оленка Товстуха щось навіть пробували говорити на захист беспорядної рослини, але їх ніхто не слухав. Втім, вони не дуже й старались, бо самі ледве стримувалися від спокуси. І не втримались, облишили марну балачку, взяли до жування.

Частій короткий час чув тоненький-тоненький, тихий-тихий внутрішній голос, себто голос сумління, який говорив, що чинять вони ганебне, що слід зупинитися й пощадити сердешну рослину, але він заглушив кволий голос, спалахнувши нестерпним прагненням звідати незвідане. «Як це так? Усі знатимуть, яке воно на смак, а мені — зась?» — і відірвав один з останніх листочків, що сиротливо тремтіли на голім стебельці. Його приклад наслідував Михась — тепер у Пташиному жували всі, без винятку!

Це вже був не клас. Це було стадечко кіз, що гризло й жвакало завзято, весело, самовіддано й самовдоволено! Листочків не зосталося, ото ж троцили міцними зубами стебло. З землі стирчав лише невеличкий, з мізинець завбільшки, цурпачок.

— А що нам Ольга Захарівна скаже? — першим отямився Антошка Годун, який,

власне, й штовхнув клас на шлях губителя природи.— Мабуть, не зрадіє.

— М-да! — облизнув кислуваті й вимашчені зеленкуватою жвачкою губи Руслан Коцюба.— Я на її місці образився б.

— Ще б пак! Принесла — а ви зжерли! — покивала голівкою на тоненькій шийці Олена Товстуха.

— Ти теж жерла!

— Я б вас за це сам зжер! — з людоїдською жорстокістю казав тихий та сумирний Тарас Сліпчук.

— І вона нас таки з'їсть,— приречено сказала Інка, дивлячись на засмучених, присоромлених й мовчазних Лелька й Частія.— Так нам і треба! Губителям!

До людоїдства проте не дійшло.

Ольга Захарівна, тільки вступивши другого дня до кабінету, ахнула від приємного здивування: всі три широкі підвіконня були заставлені різної форми й величини горщиками, а в горщиках — такого добра: найрізноманітніші рослини, більші й менші, молоденькі й дорослі, круглолисті й довгастолісті, гладенькі й колючі! Деякі навіть з пуп'яночками, а одна — розкішна червона азалія — в цвіту: либонь, з десяток крупних, завбільшки з кулак, рубінових квітів горять між зелені.

— Ой, які ж ви молодці! — і вчителька пішла попід вікнами, розглядаючи, дивуючись,

милуючись новими вазонами, що їх наніс дружний Пташиний, покутуючи свою провину. Горщик з оцупком каланхое засунули у куточок, затулили, заставили іншими вазонами, і Ольга Захарівна не зразу його побачила. Брала до рук то один, то другий горщик, голосно висловлювала захват:

— Чудово! Прекрасно! Безприкладно!.. А чи всі ви, — ураз перейшла на діловий тон, — узяли вдома те багатство з дозволу тата-мами? Не буде на нас нарікань?

— Всі!

— Не буде!..

— Ну, спасибі ж вашим щедрим батькам!..

Аж ось дійшла в кінець класу, до останнього підвіконня, кинула погляд у куточок, з якого зрадливо, мов шило з мішка, вистромлювався зеленкуватий цурпалок.

— А це що? — не впізнала (та й хто б упізнав?) вазона, що його сама ж принесла минулого разу.

У кімнаті повисла така тиша, яка була на землі хіба що до виникнення на ній життя. Важка тиша, густа, гнітюча, — таку довго не витримати. Учителька нарешті пізнала свій горщик, узяла в руку, дивувалася, що оцей манюній оцупок — то і все, що залишилося від екзотичного й цілющого каланхое. А де ж поділося воно само? Хтось ненавмисне зломив і викинув? Так не слід було того робити.

Посадили б листочки — виростло б нове. Казала ж їм минулого разу.

— Що тут сталося? — підняла в руці горщик.

Пташиний одностайно й одночасно, наче з наказу, опустив долу чотири десятки пар очей і низько звисив голови. Усім раптом забракло мужності промовити бодай словечко. Учителька мусила запитати когось одного. Спинилася поглядом на Інці, яка так низько присіла, наче хотіла геть втиснутися під стіл, щоб її зовсім не було видно.

— Огієнко! Може, ти поясниш?

— З'їли, — видушила з себе Інка й почервоніла, наче промовила найгірше слово з усіх сотень тисяч слів нашої мови.

— Що з'їли? Хто? — не зрозуміла Ольга Захарівна.

— Ми з'їли. Каланхое.

— Як це — з'їли?

— І самі незчулися... По півлисточка, по листочку... Тільки покуштували, глядь — а його й нема. Пробачте, Ольго Захарівно, ми більше не будемо...

— Та не будете, бо вже нема чого їсти, — вказала вчителька на цурпачок.

— Натомість ми в горщику щось посадимо, — пообіцяла Інка. — Цурпачок викинемо й посадимо...

Учителька згадала, як минулого разу ви-

хваляла лікувальні властивості каланхое, і зміркувала, що сталося... Хвилю мовчала, стримуючи сміх, але не втрималася й голосно зареготала.

— З'їли, ха-ха-ха? Таке спало на думку!

— Воно ж цілюще, от і з'їли, щоб не хворіти та не пропускати уроків! — хитрувато проговорив Коцюба. Хто там думав про ті уроки, кому вони в ту хвилю були в голові, але ж треба сказати вчительці щось приємне, щоб не так побивалася за цією екзотикою.

— Он як! Щоб уроків не пропускати! Профілактичний курс лікування!

— Авжеж...

— Глядіть же, не скаржтеся на хвороби до кінця навчального року! — застерегла Ольга Захарівна.

— Не будемо.

Спала напруженість, розбилася гнітюча тиша, всім відлягло від серця. Не сердиться вчителька! Ура! Можна підняти голову! Можна підвести очі! І можна, справді, щось посадити в горщиківі від каланхое,— то розумно придумала Інка Огієнко.

Але вчителька, знову взявши посудину з оцупком, заперечила:

— Не треба нічого садити. І викидати пеньок, який ви не догризли, також не треба. Поливайте — і від нього відростуть пагінці, виросте нове каланхое. Це, до речі, ще одна особ-

ливість цієї чудесної рослини, знайомство з якою ви почали так своєрідно.

— Ми ненавмисне, пробачте! — попросила та ж Інка.

— Гаразд, пробачила. Сподіваюся, з'ївши зеленого друга, ви шануватимете його ще більше, він-бо віднині у вас у крові й плоті. А тепер переходимо до теми уроку.

Отак починалась у Пташиного любов до природи.

9

Ой весно, весно! Що ти нам, весно, принесла?.. Принесла кожному нові радощі й нові клопоти, а чи не найбільше того й другого Лелькові, Частієві й двом дівчиськам, Інці та Оленці, яких хлопці вибрали в найближчі спільники.

Радощі — то є радощі, вони завжди приємні. Нині маєте їх у всьому. В теплих світанках, у клейких листочках на гінких тополях, у тугих каштанових кулачках, що мають розгорнутися в дивовижні білі свічада, — в передчутті жданого й жаданого літа. І клопоти у всьому. Вони спільні для всієї школярні, яка домучує останні дні довгого, довгого, довгого навчального року.

Лелько та Частій з дівчатками, крім спільних для всіх клопотів, з власної волі взяли со-

бі ще один. Навчання навчанням, весна весною, а з пошуком теж зволікати не можна!

— Лелю! Ти не забув? — нагадав Степанко Михасеві, коли продзвенів дзвоник з останнього уроку.

— Міг би й не нагадувати.

— Інко! Оленко! Ви не забули? — попередив також дівчаток, щоб не похапали портфеліків та не подалися геть.

Ні Михась, ні дівчатка не забули. Від учорашнього вечора тільки про те й думали. Від учорашнього, бо саме вчора, зібравшись по обіді в Частія, виробляли мудрий план дій, за яким шукатимуть мужнього ветерана й неодмінно знайдуть!.. Шукати негайно, бо чим далі в минуле відходять історичні події, тим важчим робиться будь-який пошук!

— Напишемо в газету — хай помагає преса! А ще — виступити б по радіо чи навіть по телебаченню! — захоплювалася запальна Інка.

— Кортить показати себе з голубого екрана? — уколів Степанко.— Забаглось популярності?

— Так заради ж важливої справи,— на мить зніяковівши, пояснила Інка, а потім згорда підняла голову.— А кому б не схотілося на голубий екран? Може, тобі?

Перепалку обірвав Михась:

— Телебачення — добре, тільки дідусь Терентій радить насамперед сходити до військ-

комату. Від печі, каже, починайте танцювати. ~~То~~ ~~най~~певніше. А вже коли військкомат не може — звертайтеся до преси й радіо.

— Правильно радить дідусь Терентій! І Віктор Вікторович казав те саме, — згадав Степанко знайомого лісника.

Отож четвірка, не відкладаючи на завтра те, що можна зробити сьогодні, після уроків рушила до військкомату. Їхній постійній групі, що мешкає в однім будинку, від школи додому — ліворуч. А четвірці до військкомату — праворуч. Тільки відділилися й ступили кілька кроків, як за ними вчепився Руслан.

Частій оглянувся. І знову стало шкода Коцюбу. Оглянувся й Михась. І цей пом'якшав. Учорашня рішимість назавше відтрити Руслана, щоб не каркав, в обох пропала, і хлопці, мабуть, змилосердились би і взяли його з собою. У Степанка несподівано навіть склались віршовані рядки: «А візьмим його з собою — веселіше з Коцюбою!», але сказати їх уголос він не посмів, бо не знав, як на те глянуть дівчата. Спитати, може, не перечитимуть?.. А тут вихопився Руслан і сам собі нашкодив. Треба було — з просьбою, а він — з грозьбою:

— Так не візьмете! — свердлов гнівними очима то Лелька, то Частія. — Зі шмаркачками полигалися? — зневажливо покосив оком на дівчат. — Носики їм витиратимете?

— Я тобі зараз покажу носики! — погнала-ся за Коцюбою Огієнко, але він не став ждати, поки вона йому щось покаже, й дав драла.

— А мені його шкода,— сказала раптом Оленка Товстуха, коли Руслан щез за рогом.— Хай би йшов.

Інка була непримиренна :

— Ти б увесь світ покликала.

— Не світ, а клас,— так само затято твердила Оленка.— Я ще вчора казала...

Так, учора вона гаряче доводила, що не гоже відокремлюватися від однокласників, що пошук треба вести колективно, що гуртом добре й батька бити, з нею й не сперечалися, але ж не йти до військкомату всім класом. А зараз вона знову своєї, ще посваряться з Інкою.

— Годі вам,—примирливо втишив дівчаток Михась.— Буде треба — всіх покличемо.

У військкоматі — старому триповерховому будинку — довжелезні коридори й, мабуть, не менше сотні кімнат. І люду по коридорах! Сюди-туди снують заклопотані, з паперами, папками, військові й цивільні, самі чоловіки,— лише зрідка трапиться жінка. І всі — дорослі. Дітям тут робити нічого.

В які двері постукатись?.. Довго можна шукати потрібну кімнату. Але військкомат — не така установа, щоб, дарма тиняючись по коридорах, хтось марнував час. Щойно ввійшли до вестибюля, як найближчі двері, з прорізаним

в них віконечком і з вишневою скляною табличкою «Черговий», прочинилися. Виступив стрункий капітан, оповитий портупеями, з червоною пов'язкою на рукаві.

— Добрий день! — в один голос привіталися незвичайні відвідувачі.

— Здравія желаю! — скинув капітан руку до козирка, видко, дивуючись, чого це треба малечі в дорослій, строгій військовій установі.— В армію проситись? Куди б хотіли? У флот? Авіацію? Артилерію?.. А дівчатка вас проводжають?

Капітан весело кепкував, але образливо не було. Всі заусміхалися, а Михась відповів:

— Не жартуйте, будь ласка, товаришу капітан. В армію ви нас не візьмете, хоч би ми й просилися, а прийшли у важливій справі.

— Я вас слухаю.

— Минулої неділі знайшли ми орден. Слава першого ступеня. Хочемо повернути тому, хто загубив.

— Он як! — капітан одразу облишив жартівливий тон.— Так би й казали!.. Значить, першого ступеня?.. Ну, молодці!.. Зверніться в сорок дев'яту кімнату до майора Чистоходова. Та он він і сам! — указав на поважного, з геть сивою головою, але моложавим обличчям військового, що швидко йшов коридором з папкою під пахвою.— Товаришу майор! Гвардійці до вас!

— Хай зачекають,— не дуже привітно озвався майор, навіть не глянувши на гвардійців. Відвідувачів у нього щодня буває немало, отож чи диво, що прийшов хтось новий. Та, порівнявшись з капітаном, притишив крок і зиркнув на дітей.— Ці, чи що?.. Діти?..

— Так, товаришу майор.

— Підшефні? Хай прийдуть завтра! Ніколи мені! — мовив мало не з досадою й рушив далі, але капітан зупинив його:

— Не підшефні, товаришу майор. Орден знайшли.

— Ага!..— майор привітніше подивився на четвірку.— Тоді заждіть! Он там посидьте! Сходжу до начальства — й назад.

Ждати довелося довгенько, та діти не нудилися. Сіли у вестибюлі в жорсткі крісла, на які вказав майор, чатували, щоб не пропустити його, коли повертатиметься від начальства, й слухали та дивилися. Раз у раз стукали двері, хтось то ввійшов, то вийшов, і черговий капітан кожному давав пораду, щось показував. Молоді хлопці, яким на осінь іти до армії, просять послати їх на шоферські курси,— до призову вивчатися на водіїв. Літньому чоловікові з палицею й чотирма рядами орденських планок на піджаку треба встановити групу інвалідності. «Зверніться до підполковника Саженьюка!..» Ще одному потрібне посвідчення ветерана війни... «Пройдіть он в ту кімнату».

Аж ось і майор Чистоходов.

— Прощу! — провів до свого кабінету.—
Сідайте, розкажіть.

Майор Чистоходов був дуже зайнятий, для розмови з школярами одірвався від невідкладних справ і тому здавався невдоволеним. Говорив короткими й лункими, наче військові команди, реченнями, і учням було в його кімнаті не дуже затишно. Але нехай не хмуриться товариш майор і не думає спекатися їх раніше, ніж вони все йому викладуть!.. У них теж справа, можна сказати, державної ваги! І вони постараються бути діловими й доповісти без зайвини.

Степанко й дівчатка переглянулись, перевели три пари очей на Михася, який найкраще умів говорити, і він зрозумів їхній позирок.

— Ми знайшли орден Слави першого ступеня.

— Показуйте.

— Показати не можемо, бо його у нас відняв незнайомий.

— То чого до мене? Треба в міліцію.

— Міліція знає, веде розшук. А з вашою допомогою ми хотіли б знайти воїна, якому належав орден.

— Так ордена ж нема.

— Міліція знайде.

— Отоді й приходьте. Будемо шукати воїна.

— Не хочемо гаяти часу.

— Себто? — не зрозумів майор.

— Мине тиждень, два або й більше, поки поверне нам орден міліція. А нам чекати склавши руки такий довгий час?—почав хвилюватися Лелько.— А потім ще скільки днів чи тижнів шукатимемо ветерана!.. Хочемо одночасно. Тільки знайдеться орден — а ми вже знаємо, чий він! Запрошуємо героя-ветерана до школи, повертаємо! Уявляете, товаришу майор,— перейшов Лелько майже на інтимний тон,— як зачудується чоловік! Як зрадіє!

— Он воно що! — потеплішали очі в майора Чистоходова.— Але ж зрозумійте, що почати пошук ветерана не так просто, як вам здається...

— Ми знаємо,— не зовсім чемно перепинив майора Лелько.— Без ордена не можна, але ж ви не дослухали, товаришу майор. Нам відомий номер ордену! Одна лиш цифра під сумнівом...

— Це міняє суть справи,— майор тільки здавався непривітним і байдужим до малих відвідувачів. Насправді дуже уважно слухав кожне Михасеве слово й тепер, почувши, що школярі прийшли, хоч без ордену, але й не з порожніми руками, зовсім одмінився. В молодих очах під сивими острішкуватими бровами засвітилася жива зацікавленість. Майор не одбувався короткими словами — розпитував прискіпливо й детально, як ото в директор-

ським кабінеті старший лейтенант міліції. А названий Михасем номер записав у перекиднім календарі, і не десь там далі, а на аркушику сьогоднішнього числа. Отже, справедливо вважали відвідувачі, не мав наміру відкладати справу в довгий ящик, збирався діяти уже сьогодні.

Вислухавши Михася, майор довго мовчав. Орден Слави першого ступеня на дніпровським березі? Як туди потрапив і коли? При визволенні Києва восени сорок третього? Але ж цією нагородою солдатську доблесть почали відзначати трохи пізніше, герої форсування Дніпра її ще не мали... Загадка!.. Скориставшись мовчанкою майора, Михась озвався:

— Добре б запросити ветерана на День Перемоги. Мав би чоловік подвійне свято.

— Як-як? — перепитав майор.— До Дня Перемоги?

— Саме так я й сказав,— солідно підтвердив Лелько.

— Ну й фантазія у вас, товариші слідопити! — чи то похвалив, чи поглузував майор.— Ви хоч уявляєте, яку завдаєте мені роботу?

— Не уявляємо.

Майор не став пояснювати, яких зусиль потрібно для того, щоб відповісти на, здавалось би, зовсім не складне питання: кому належав орден номер такий-то? Для того треба іноді довго листуватися з поважними держав-

ними установами, «піднімати» давні-предавні документи, перевертати тонни поживклого паперу, ворухити й нюхати архівну пилюку. Всю ту складність кепсько собі уявляють навіть дорослі, а про дітей що вже й казати!.. Мільйони й мільйони стали на смертний бій з ворогом у суворі роки! Мільйони й мільйони бійців відзначені бойовими урядовими нагородами, та й не по одному разу, — дехто двічі, дехто тричі, або й п'ять, десять чи й більше разів! От і шукай серед багатьох мільйонів когось одного!..

Як те робиться — майор добре знає. Шукають, докладають багато сили й терпіння — і знаходять. Бо треба, бо правдиво мовиться: «Ніхто не забутий і ніщо не забуте». А діти, оці ясноокі шукачі невідомого героя, того не знають. І не хочуть вдаватися в деталі. Їм вийми і дай те, що їх схвилювало. І вони мають рацію. Важко? То й що ж! Однаково треба знайти ветерана до Дня Перемоги!.. Спасибі вам, любі, за добрий ваш намір, за благородну шану безсмертного воїнського подвигу!.. Майор зробить усе, що тільки зможе. Завтра ж, ні, сьогодні напише куди належить. А ще — окремий, особистий лист давньому другові бойової юності. Він має пряме відношення до незбагненно великої архівної служби. Хай простежить, аби офіційний запит дарма не пролежав жодного дня!.. Він, майор Чистоходов, був би

щасливий якнайшвидше допомогти оцим гарячим голівкам. На прощання пообіцяв:

— Наведу необхідні довідки. Навідайтесь тижнів за два.

— Ого! — прогули розчаровано хлопці.

— Ой, як довго ждати! — поскаржились та кож дівчатка.

— Всяке добре діло вимагає терпіння. Гадаєте, міліція швидше принесе вам орден?

— А ми й їм не дамо спокою!

— Молодці!

— Це ж і День Перемоги пройде, — підупав настрій Інки Огієнко.

— А може, й не пройде, — мовив майор. — А пройде — не біда. Радість — вона завжди своєчасна.

Майорові слова про своєчасність радості не переконали Інку, вона попросила:

— А можна, ми до вас раніше навідаємося?

— Не варто. Одержу відповідь раніше — сам повідомлю. — Мить поміркувавши, додав: — Я ще ось про що подумав: ну, взаємопрізвище, ім'я, по батькові ветерана, його звання, посилення на указ, яким його нагороджено... Все то — відомості майже сорокарічної давності. А що потім? Дальша доля бійця? Де зараз, якщо живий? Нам таких відомостей не дадуть. Пошук може затягнутися на довгий час. Я це знов до того, щоб ви запаслися терпінням. Без нього слідопитові не можна.

— У нас терпіння вистачить! — запевнили четверо.

— Тоді вірю у ваш успіх,— майор легко підвівся, відвідувачі зрозуміли: розмову закінчено, час зникати. Вони так і зробили.

Вийшли з військкоматівського будинку не те щоб розчаровані, та все ж присмучені. Хоч похваляються терпінням — його в них не дуже багато. Хотілось, аби майор раз — і вийняв зі столу те, що вони попросили, а воно, бач, не виходить! Не так скоро діло робиться, як наше слово мовиться. Жаль!

Але ж надворі таке сонце, така весна! Хіба може довго тривати присмученість, не переходячи в піднесеність? Перейшла! Добігли до свого дому — сліда не зосталося від підупалого настрою. Ну і що ж, коли доведеться почекаати тиждень-другий. Так навіть краще. Чим довше чекаєш чогось бажаного — тим більше потім радієш.

Доброго настрою дружної четвірки не зіпсував навіть безглуздий напис на цоколі їхнього будинку: «Лелько + Огієнко = Л. Частій + Товстуха = Л». Написано крейдою, великими літерами, розтягнуто в рядок на півбудинку! Хтось не мав чого робити! Дурниця, а все ж відчули ніяковість. Щоб її не виявити — кожен вимушено засміявся. Інка погрозилася:

— Ось я ж йому покажу!..

Кого мала на увазі — здогадатись неважко.

Прилетіли лелеки.

Ця неодмінна для весняної пори подія щоразу викликала в малого Лелька щемливе хвилювання. Може, тому, що мав прізвисьце, схоже з назвою цього гарного птаха, а може, з іншої причини. Скажімо, з жалю, що зосталося їх, лелек, на білім світі так небагато. У цілій околиці, яка обіймає велетенський садово-дачний масив і кілька придніпровських сіл, Михась знає лише двоє лелечих гніздовиськ. І щоразу, проїжджаючи або проходячи повз них, не може не зупинитися та не помилуватися на поважних, спокійних і вже рідкісних птахів. А колись, за бабусиної Ганниної юності, було їх, як вона твердить, рясніше рясного! Гніздилися на солом'яних стріхах, на безверхих деревах, куди добросердні любителі природи (вони були у всі часи, тільки не організовані в товариства!) прилаштовували старі колеса від возів або прибивали хрестовину з жердя.

Прилітають лелеки на старі гнізда — торішні, позаторішні або й давніші, — вертаються в рідну домівку. Але трапляються й бездомні лелечі пари. Літають, красиво ширяють, мов маленькі, доведені до граничної досконалості планери в синій просторіні, а погляд до землі — чи не трапиться підходяще місце, що витримало б їхнє важезне гніздо. Опустяться на

телеграфний стовп абощо, заклопотано вибивають дріб дзьобом, ніби тріщать тріскачкою, і знову літають.

Минулої весни прилетів лелека й на дачу до Лельків. Михасевій радості не було краю. Вони з татом обкопували дерева, а казково-гарний птах, зробивши над садами спершу широке, потім менше коло, опустився на зламаний вершок старої тополі, що стояла, майже всохла, на межі між Лельковою і сусідською ділянками.

— Татку, татку! — притишено, щоб не наполохати птаха, гукав Михась, указуючи на тополю.

— Бачу,— спокійно відповів тато.

— Це він тут оселитися хоче? Місця шукає?

— А хто його знає. Може, й оселиться, якщо не знайде чогось кращого.

— Але ж як він гніздо змостить? Там би щось покласти!

— То неважко! — погодився тато.— А покликаю Павла Максимовича.

Павло Максимович — то Лельків сусід. У робочий час — машиніст тепловоза, в дозвільний — запеклий садівник і не менш запеклий рибалка. Ніхто не виростить кращих яблук у жоднім саду, і ніхто спритніше за нього не витягне рибини на звичайнісіньку поплавчанку з будь-якої водойми — з Дніпра, озерця, болітця, а то й просто з калюжі, в якій, зда-

валось би, не живе ніщо, крім равлика, пуго-
ловка чи жаби. Аби вода, каже, — риба буде.
І правду каже, і ловить! Михась любить ходи-
ти з ним рибалити. Сам не впіймає, то хоч по-
дивиться, як те люди роблять.

Павла Максимовича не треба було й кликати.
Стояв у себе коло веранди й також стежив за
птахом. А потім підійшов до Михасевого тата.

— Схоже, місце облюбовує...

— Схоже. Поможемо?

— Чом би не допомогти.

Збили з дощок чималий щит, принесли дві
драбини, зв'язали в одну, довжелезну. Лелека
схилив набік голову, одним оком заглядав
униз, ніби розумів, що там робиться. А потім
знявся й весело полетів ген туди, на луки. Мо-
же, захотілося їсти, а там, на долинах, де досі
не висохла весняна вода, жаб хоч лопатою
горни. А може, полетів похвалитися лелечисі,
щó він знайшов.

Павло Максимович з татом приставили до
стовбура тополі довгу, як у пожежників, дра-
бину, підпиляли вершечок і декотрі гілки, щоб
не заважали, висадили нагору щит. То було
нелегко, мусили прив'язати до нього вірвовку
і підтягти вгору з її допомогою. А потім при-
крутили щит дротом.

— Навічно! — задоволено проговорив Пав-
ло Максимович, поторгавши щит рукою.

— Хай щастить! — сказав тато.

Злізли на землю, розв'язали й повідносили на місце драбини. І отут-то — диво!..

Тільки впорались вони з роботою, як з'явилось вже два лелеки (чи лелека й лелечиха), описали в синім просторі коло і спланерували прямісінько на щит. Склали крила, задерли голови й одночасно затріщали тріскачками. Михасеві лелеча тріскотнява здавалася урочи-сто-радісною, святково-весняною. І тим більше було його здивування, коли лелеки, ніби відчувши щось лихе, сполохано знялися вгору й за мить пропали з очей.

— Не сподобалось,— з жалем проговорив

Павло Максимович.— Чимось ми їм не вгодили.

— Чого їм ще треба? — знизав плечима й тато.

— А може, вони прилетять? Може, полетіли збирати всяке пруття й будуть мостити гніздо? — не хотів Михась вірити, що птахи знехтували їхню гостинність.

— Може, й так,— погодився з Михасем тато й Павло Максимович.— Приїдемо наступного вихідного — побачимо.

— Так, так,— сам себе переконував Михась,— приїдемо, а гніздо вже вимощене, лелечиха знесла одне або й двоє яєць, а потім висидить лелеченят!..

Тато хотів зауважити, що не треба так далеко залітати думкою, що лелеченят восени лічать, але не хотів розчаровувати сина, тому непевно кивнув, чи то погоджуючись, чи перечаючи.

Наступний тиждень був для малого Лелька страшенно довгий. В ніч із суботи на неділю йому погано спалося. Ворочався під ковдрою, то засинав, то знову прокидався, уривками дивився чудернацькі сни, але не запам'ятав їх, крім одного, що приснився перед самим ранком. Не сон — чистісінький сміх! Бо справді! Сниться, ніби він сам уже не учень третього класу Михась Лелько (торік він був у третім класі!), а лелека! Той, що першим прилетів над

їхній садок і опустився на зламану тополю. Так-от, сидів він, лелека, вгорі, дивився, як унизу двоє дорослих і один малий щось майструють, в'яжуть драбину до драбини, щоб кудись по ній вилізти. Догадувався, що саме майструють і куди збираються вилазити. І навіть пожалів, що вони безкрилі. Злетіли б куди схотіли зі своїм щитом, а то дертимуться по драбині, ще попадають!.. А може, й не попадають, і помостять для нього, для лелеки, отой щит!.. Од радості лелека підскочив мало не до неба, хотів знову опуститися на тополю, а опустився натомість аж на далекім лужку біля болітця. А там ходить по мілкій воді Інка Огієнко, довгонога, довгоноса, в чорнім сарафані й білим форменім фартушку чи, навпаки, в білим сарафані й чорнім фартушку,— вже ніби не школярка, а достоту лелечиха! Ходить і ловить жаб. Одну з'їсть, а другу кладе в ранець, про запас, чи що. Михась хотів спитати, навіщо вона ковтає таку гидоту, а потім згадав, що він і сам лелека, й зайнявся тим же. Зловив отакецьку зелену жабу, але їсти її не хотілося, подумав, чи не подарувати Інці, а жаба випручнулась і шубовснула в воду. Інка, себто лелечиха, сказала, що він недотепа, не може дати раду одній жабі, а він відповів, що вона даремно його кривдить і що він знайшов дуже гарне місце для гнізда. Потім вони знялися й полетіли. Але не прямо, а кружляючи, опису-

ючи в повітрі то широкі, то вузькі кола. Ніколи в житті, ні перед тим, ні по тому, не почував Михась більшої радості, не мав більшого задоволення, як під час того польоту!.. У сні, як відомо, літав кожен. Згадайте, як то приємно! Отож Михась пошкодував, коли хтось стукнув дверима й обірвав його політ, себто збудив... Ну й сон! Химерія! Розказати б Інці. Мабуть, образилась би, жабоїдка!..

— Вставай, тато чекає! — торсала Михася бабуся.— Не добудитися ніяк! А не збуди — бозна-якого крику наробиш!

Коли висадилися на пристані, Михась залишив тата позаду, а сам щодуху побіг на свою вулицю, до свого садка. Здаля побачив: на щиті ні лелек, ні гнізда, ні навіть найменшого патичка — хоч якої ознаки, що лелеки прилітали й пробували гніздитися. Ні, не прилітали! Було так гірко, що Михась мало не заплакав. Так хотілося мати власних лелек! Власних, гарних, рідкісних птиць, за якими б щодня спостерігав і потім стільки нарозказував про них у класі!

— Ну, що? — це підійшов тато, а з ним отой, оброслий сиво-зеленим мохом, схожий на лісовика, дідусь, який часто їздить разом з Лельками в катері (його сад на тій же вулиці, тільки в самому кінці, над лугом) й любить розповідати татові всякі билиці й небилиці.

— Нічого,— стримано відповів Михась.

— Ти ба, які вередливі,— поскаржився тато «лісовикові» на лелек.— Прилетіли минулої неділі, ми їм он поміст зробили, а вони обди-вилися, поклекотіли та й відлетіли.

Дідусь мав привід спинитися та поговорити.

— Птиці не в'ють гнізд на трухлявім дере-ві,— проказав, ніби вичитав з підручника ві-домий закон природи.— Люди це давно запри-мітили. Може, коли трапиться, то придивіться до грачиної чи воронячої колонії (вони по га-ях завжди гніздяться гуртами, себто колонія-ми). Побачите, що всі дерева на облюбованій птицями ділянці зайняті, на кожному — по гнізду, по двоє або й по десятеро, а от одне-друге між дерев, дивись, «не заселене». Таке ніби гарне, гіллясте, а жодного гнізда на нім! Так і знай: трухляве всередині. Птиця це від-чуває. Мабуть, і вашу тополю через те забра-кували лелеки. Так що ти, шпаченя,— дідусь війнув бородою в бік Михася,— на них не на-рікай. Згордували вашим сідалом недарма.

— Не може бути, щоб тополя струхляві-ла,— не вірилося татові.

— Лелекам краще знати,— проказав дідусь і потунав вулицею, бо в кожного садового-лю-бителя навесні сила всякої роботи.

— Набалакав старий сім мішків гречаної вовни,— сказав тато.

— І всі неповні,— додав Михась.

— Певно, що неповні! — тато, щоб упевни-

тись, що старий помиляється, взяв у сарайчику сокиру, підступив до тополі, ударив обухом по стовбуру. Дерево глухо загуло, не сказати, що всередині пусте.— Міцна, бринить як дзвін! Дивина зі старим та й з лелеками.

Та більша дивина була трохи згодом.

Закінчився навчальний рік, Михась без трійок перейшов до четвертого класу, і тато приніс йому зі свого завкому путівку в піонерський табір. Михась не був дома, а отже і в саду, цілий місяць, а коли повернувся, тато найперше повідомив:

— А старий наче в воду дивився. Впала тополя.

— Впала? Тополя? — не зрозумів Михась.— Яка тополя?

— Пам'ятаєш, навесні казав дідусь, чому у нас лелеки не схотіли поселитися? Тополя, казав, трухлява всередині. А ми не вірили.

— То вона впала? Він, той дід, чаклун, чи що?

— Не чаклун, а досвідчена людина. До таких треба прислухатись.

— Коли ж вона впала?

— Минулого тижня. Гроза знялася, вітер. Натиснув — і не витримала. Всередині, від самого кореня, пуста — мов труба.

— Ну й лелеки! Ну й молодці! Знали, що не вивести їм лелеченят на тім місці. Дива!..

Михась, хоч як йому хотілося мати в саду

лелек, тепер не тільки не шкодував, а навіть порадив за незбагненну пташину мудрість. Виходить, вони не знехтували їхню гостинність, а просто відчули небезпеку й полетіли подалі від гріха. Уявляєте, який би то був жах, якби вони змостили гніздо, знесли яйця або навіть висиділи лелеченят, а дерево взяло й повалилося! Ні тобі оселі, ні тобі дітей! Одне слово, благословенне ж будь, мудре пташине чуття!..

Ця лелеча історія була торік, відійшла в минуле, стала для Михася цікавим спогадом. І нехай не пощастило Михасеві завести власних лелек, зате він збагатився досвідом. І проїнявсь повагою до порослого сиво-зеленим мохом дідугана. Навіть позаздрив старому чаклунові. Ото знає народних прикмет! Знати б усе те Михасеві! Бо наука наукою, а народний досвід — теж не абищиця!..

На сьогодні в нього вже ніякої роботи. Тато закінчує перекопувати міжряддя, зосталося копання на годину, а Михась вільний. Все, що планувалося зробити, він зробив. Повісив на деревах шпаківню й два синичники, бо шпаки вже прилетіли й шукають пристановища, а синички, які нікуди й не відлітали, також клопочуться, де б його примоститися та вивести ротате потомство. А ще він пофарбував лавку під горіхом аж трьома фарбами: в зелене, голубе й червоне. Вийшла весела й нарядна! Як ото по міських садах та парках.

— Тату, що ще робити?

— Вже закінчив? — глянув тато на лавку.— Гарна. Можеш погуляти, піди на Дніпро подивись абощо.

— Я до Частіїв.

Тато підніс руку з годинником:

— Якщо ненадовго. Я скоро закінчу, і поїдемо.

Запізнився Михась на дві-три хвилини — і в Частіїв нікого не застав би. Степанко з мамою, чалапаючи по розгаслій після повені стежці, вийшли на вулицю, замикали за собою хвіртку.

— Ви вже додому? — розчаровано запитав Михась.

— Додому,— відповіла Степанкова мама.— Мокро, що тут робити. Та й у гості запрошено нас.

— То вас із татом запрошено, а не мене,— враз передумав їхати з мамою Степанко.— Чого мені спішити! З Михасем залишусь, га, мамо?

Мати повагалась.

Степанко переконував:

— Сама ж кажеш, на повітрі мало буваю.

— Ну, ти хитрий! То тебе з хати не вирядиш на те повітря, а то он як його тобі забaglосся! — А потім Степанкова мама запитала в Михася: — Ти сам чи з батьками?

— З татом. Докопує, о шостій поїдемо, до-

звольте Степанкові з нами вернутися, будь ласка,— сипонув Михась наче горохом.

І мама дозволила.

11

На radoцax хлопці піднесли до самої при-
стані мамину сумку, хоч вона була зовсім не
важка, помахали мамі рукою й подались бе-
регом. Он і їхня давня знайома — стара топо-
ля з вузлуватим, покрученим стовбуром. Ста-
ла ніби вища відтоді, як вони були тут мину-
лого разу. Були зовсім недавно, а дивись, як
усе змінилося! Берег став зеленіший, тополя,
на якій лише набрякали бруньки, вкрилася
молоденьким листям. Вона насправді не пови-
щала, а так тільки здається, бо вода спала
і стала вищою круча. А на тім місці, де стояв
річковий пірат зі своїм розбійницьким кораб-
лем (казанкою), зараз зовсім сухо. Тоді він
прямо з води ступив до них на кручу, а тепер
ішов би аж он звідки! Вони могли б утекти.
Правда, й тоді могли б, але ж хіба думали, що
то грабіжник. Он і сьогодні скільки пропливає
всяких човнів — дерев'яних, дюралевих, кле-
паних з металевого листа, литих з пластмаси!
То неже на кожному суденці — пірат?..

— Може, до лісу? — надумав Михась.

— Гайда! Побачимо мурашник!

Оскільки вода відійшла, можна не оббігати, як минулого разу, аж ген тудю, а пройти навпрошки. Правда, багнисто й слизько. Грязюка на черевики налипає, і вони здаються пудовими.

Мурашки, видно, були задоволені новим місцем, на яке їх було переселено. Повзали, клопоталися, поспішали в невідкладних справах. Піраміду підправили, вирівняли, наставивши дрібних цурпачків та глиці,— надали своїй споруді доцільної й приємної, як на мурашиний погляд, форми.

Михась підступив до самої загорожі. Кілька прудких рудуватих мурашок, мабуть, з охороми, що чатувала підступи до мурашника, одразу полізли йому на черевик,— досліджували, принюхувались, пробували добратися до голого тіла велетенської й загадкової істоти, якою їм мав здаватися Михась, і про всяк випадок добре куснути. Їм байдуже, що то один з рятівників. Михась різко тупнув ногою — і мурашки позлітали. На їхнє місце квапились інші.

— Ага, повзаєте,— говорив до невдячної мурашви Лелько.— А де б ви зараз були, якби не ми!

— Годували б раків у Дніпрі або й самім Чорнім морі,— додав Степанко, бо котрась із меткіших і хитріших мурах забралась йому під штанину й штрикнула в литку.—

Тоді б ви не кусалися, прокляті! Нема у вас совісті!..

Мурашки докорів сумління не відчували й насідали дужче, отож найкраще було відступити, давши їм спокій. Вийшли на берег. Він поширшав, бо течія підрізала кручу й утворила невеличкий, затишний пляжик. Влітку можна буде бігати сюди купатись і, якщо трапиться хтось новенький, ділитися спогадами про знамениту знахідку на цім історичнім місці.

Не змовляючись, хлопці від самого початку вглядалися в човни, що з пронизливим дзижчанням проносились мимо. Надто цікавили їх казанки, і вони проводжали кожную довгим поглядом. А їх, казанок, як на зло, чи не найбільше траплялося на очі. І всі однакові! Навіть пофарбовані в одну барву — сірувато-голубі!

— О, диви!..

Проти течії, стрибаючи з хвилі на хвилю, погонисто йшла ще одна казанка. Вітер дмухав згори, північний, тому віяла бризок, що їх зривав човен з гриви кожної хвилі, летіли прямо в вічі чоловікові на кормі. На ньому плащ, не який-небудь, а саме темний. На голові — каптур. Постать велика, зсутулена, — ніби настовбурчилась велетенська чудернацька птиця. Знайома постать! Така знайома й така ненависна! Такий схожий чоловік на їхнього пірата! Невже він? Невже так їм пощастило і вони

ось зараз візьмуть та й зловлять свого кривдника?

Не мовлячи ні слова, обидва вп'ялися очима в човен, в опущені плечі під темним плащем, в каптур на голові,— заклинали, гіпнотизували, аби підплив ближче, аби не щез, мов примара, з очей. Човен ішов неподалік від берега, ще хвилина-друга — і він порівняється з кручею, на якій стояли хлоп'ята, і тоді вони роздивляться чоловіка зблизька, і тоді впізнають!.. І що зроблять?.. Про те не думалось.

Ніби відчувши, що на нього дивляться дві пари гіпнотизуючих очей, чоловік за кермом підняв голову, сковзнув поглядом по берегу, по ліскові, по хлоп'ятах і... круто відвернув човен од берега, спрямував його носом мало не впоперек ріки. Було далеко, роздивитись лице чоловіка важко, але коли він рвонув човна геть, були майже певні: той! Той самий!.. Мабуть, помітив їх і накивав п'ятами!.. Ну, й шалений же в нього човен! Мов собака, скаче по хвилях! А двигун! Ревонув і так кинув уперед сердешну казанку, що, здавалось, вона зараз зовсім одірветься від води й полетить у повітрі. Як гідроплан! І пропаде з очей! Вже, власне, пропала,— тільки темна пляма на синій поверхні ріки!

— А номер! Номер! — з розпачем закричав Степанко.— Знову прогавили! — Він з досади

присів навпочіпки і вдарив кулаком об вологу землю.

Номера, коли про нього згадав Степанко, вже не було видно. Але ж він, номер, попався Михасеві на око кілька хвилин тому! Хоч Михась стояв, наче запаморочений, і ждав, поки човен надплине ближче, щоб глянути в обличчя чоловікові, а про номер зовсім не думав, цифри ніби самі відбилися йому під беретом, на котрійсь звивині головного мозку. Досить напружити пам'ять — і номер згадається!

— Зажди, зажди! Там, на борту, було видно літери й цифри... Три літери і чотири цифри!.. Зажди, зажди! — Він приплющив очі, щоб краще зосередитись і поновити сфотографований пам'яттю проклятий номер.

Степанко нетерпляче переступав з ноги на ногу. Доки стоятиме Лелько, мов тунгуський шаман, з заплющеними очима й ворухитиме губами! Терпець Степанкові мав от-от урватися, аж тут Лелько розплющився й заговорив:

— Там було три букви й чотири цифри!..

— Я це без тебе знаю! На всіх човнах по три букви й по чотири цифри! Кажі, які саме!

— Букви — К, И, О! Як ото фокусник у цирку — КИО!

— Та майже на всіх човнах — КИО! Які цифри?

— Не кричи. І цифри бачу: 6, 7, рисочка,

3, 2!.. Як у нас телефон, перші дві цифри: 67—32.

— КИО, 67—32! Урр-ра! — закричав у захваті Степанко.— Тепер він у наших руках! Тепер не втече!.. Не забудьмо лиш номер!

— Коли згадав — то не забуду. Навіть коли схочу забути — не зразу те вдасться.

— Сьогодні ж подзвонимо Павлові Семеновичу!

— Сьогодні ж вихідний.

— А може, він чергує!

— Може,— погодився Михась.— Ходімо!

Вони втратили інтерес до мурашника, до ліска, до ріки, хотілося чимскоріш їхати додому, дзвонити, повідомляти, аби щось робилося, аби не гуляв по ріці безкарний лиходій. Якщо нема Павла Семеновича на чергуванні, можна подзвонити принаймні Інці та Оленці, хай знають, що золота зірка майже в їхніх руках!..

До шостої вечора було далеко, але вони бравенько потупали до Лельків, щоб умовити Михасевого тата поїхати раніше. Та тільки перейшли від Частіїв на сусідню вулицю, як їх затримала непередбачена пригода.

Минаючи пофарбовану в голубий колір дачку, що виходила широченним, на півстіни, вікном на вулицю, почули такий жалібний поклик, таке благання про допомогу, що не могли не спинитися. Кричала, правда, не лю-

дина, а кіт, але хіба не однаково! Жива істота!.. Вони підняли голови й побачили страждальника,— рудого, зеленоокого kota з пухнастим, мов у білки, хвостом. Він метався по підвіконню, бився головою в скло, дряпав його лапами, чіплявся за тюлеву гардину, пошматував її й зірвав один кінець з карниза. Наробив збитку своєму хазяїнові чи хазяйці. Поривався на волю й не міг вирватись. А коли побачив, що по вулиці проходить жива душа, став просити, благати, волати про допомогу. Хлопцям було жаль рудого, зеленоокого, хвостатого! Та й хто б не пожалів!

— Хтось замкнув у хаті kota, і він не може вийти.

— Може, замкнуто навіть не сьогодні? Може, він голодний?..

Хлопці співчутливо дивилися на невільника-kота й не знали, що робити. А кіт трохи вгамувався, терпеливо ждав, що ці добрі люди таки ж допоможуть, в біді не полишать.

Трапляється, хтось навмисне чи ненавмисне скривдить тварину. Хіба не буває малолітніх шибеників, що прив'яжуть котові до хвоста порожню бляшанку й тішаться, спостерігаючи, як він метається, наляканий незрозумілим громом-дзвяканням. Хіба не буває й таких, що здуру вчинять ще більшу жорстокість!.. Так то ж діти. Самі не відають, що чинять. А буває, що живу істоту кривдять дорослі.

Михасів тато кожної осені сердиться: о, знову появились в садах бродячі коти й собаки. Блукають з одного садка до другого, ідуть на людський голос, шукають ласки й поживи. Тато годує їх, коли приїжджає, але чи наїздишся, чи нагодуєш!.. Привозять у сади домашніх тварин мало не всі садівники. На зиму забирають з собою, бо то їхні друзі, що не можуть жити без людської уваги й доброти. Але люди бувають різні. Дехто продовж літа має кицю чи песика за гарну іграшку, тішиться нею, поки прийде холодна пора, а тоді позрадницьки кидає напризволяще. З'ясовувати б, казав тато, чиї вони, покинуті, та штрафувати хазяїв або хоч називати їхні імена на зборах садоводів! Вказувати пальцем: ось вони, люди, жорстокі до тварин! Їм не можна вірити!..

Отак і з рудим, хвостатим, зеленооким. Завезено його дуже рано, ще на садах майже ніхто й не живе, бо ночі холоднуваті, і кинуті! Якби кинуті на волі — він би не мав собі клопоту. А то ж замкнено! Ніби в тюрму посаджено. За яку провину? За те, що він вас любить? Що треться м'якою шерстю об вашу ногу!

Що муркоче казочку й забавляє ваших дітей або онуків?..

— Мабуть, він голодний,— повторив Михась.

— Мабуть, його замкнено ще минулого вихідного.

— Клята баба не приїжджає цілий тиждень,— несподівано озвався хтось у них за спиною, підтверджуючи Степанків здогад.

Хлопці обернулися — а то незнайомий старуватий чоловік, теж із садоводів, бо під пахвою, загорнуті в шматину, два саджанці.

— Цілий тиждень! — жажнулися хлопці.

— Я йшов тут кілька днів тому — так само бився бідний кіт. Замкнула й забула!..

— Ви знаєте хазяйку?

— А чом же ні?! Один садовий кооператив. Я їй навіть подзвонив минулого разу, нагадував. Поїду, пообіцяла, та випущу. Бач, як поїхала! Це вже аж до наступної неділі не покажеться. Пропаде котик.

— Так що ж робити, дядечку?

— Не знаю,— розвів дядько руками й кинув значущий погляд по вулиці, наче чогось шукаючи. А що там знайдеш? Он ломака, он шмат цеглини!..

— Може б, якось відчинити?

— То така, що потім клопоту не оберешся. Наговорить казна-чого: і те в неї пропало, й друге, й третє! Краще поли вріж та втечи!..

— Так, може, ще подзвонити? Дайте телефон, ми їй таке скажемо!..

— Не пам'ятаю. Вернуся — сам подзвоню,— і дядько рушив своєю дорогою.

У Степанка відчайдушно блиснули очі, він точнісінько так, як недавно дядько, кинув погляд по вулиці, повеселішав і ні з сього ні з того замуликав відому пісеньку:

Не дратуйте собак
І котів не бийте.
Ні пшонця, ні хлібця,
Птицям не жалійте!..

— Ти що? — Михась покрутив указівним пальцем коло скроні.

Степанко не образився. Весело моргнув:

— Є ідея!

— Давай!

— Ось вона! — він нагнувся, підняв шматок цеглини і запустив у широченне вікно, за яким сидів у неволі рудий, хвостатий, зеленоокий! Наче й небагато тієї шибки, рознесеної на дрібні скалки, а скільки дзвінкого грому! Здавалось, його почує не лише садовий масив, а всі навколишні села по сей і по той бік Дніпра, увесь Київ, а може, й далі!.. Кіт перше злякався і щез у глибині дачки, але за коротку мить вискочив на підвіконня, торкнув лапою пустоту, де щойно було скло, прудко плигнув на гратчасту балюстрадку відкритої веранди, а звідти — рудим полум'ям униз. Щез між кущів смородини. І вже аж по тому почулося радісно-протяжне «ня-а-а-у!». А ще долинули на вулицю неповторні пахощі. Якщо навесні

поворухити смородину, яка щойно розпустилася,— почувеш такий аромат, що його не забути ніколи. Кіт сколихнув смородинові кущі — і хлопцям терпко й приємно залоскотало в ніздрях.

Все те діялося одну чи дві секунди. На вулиці не було нікого, хоч здавалося, що на брязкіт збіжиться весь білий світ. Ну й нехай збігається!.. Вони нікого не бояться! Переглянувшись, засміялися майже щасливо. Були раді за рудого кота, що випустили на волю. Були задоволені собою, що знайшли простий спосіб зарятувати його від голодної смерті! Коли зробиш добре діло — маєш втіху. А що вони вчинили добро — сумніву не мали.

— Ну от! — з гордістю сказав Степанко.

— А все ж тікаймо! — порадив обережніший Михась.

Степанко махнув рукою, чого, мовляв, тікати, та й від кого, коли навкіл ні душі. Тільки сонце, тиша та за шелюгами Дніпро. На душі було легко, йому захотілося співати, і знову згадалася весела й трохи кумедна пісенька про те, що не можна дратувати собак, бити котів, чіпати жуків та метеликів, тим паче — не слід тривожити ведмедя в барлозі. Знов замуликав, прямуючи вулицею:

Спить у пущі ведмідь —
Тихо, друзі, тихо!

Не шуміть, не збудіть,
Не накличете лиха!..

Степанкова безпечність передалася й Михасеві. Він крокував поряд, гучно підспівував:

Ні бджола, ні ведмідь
Даром не пристануть,
Ні жалити, ні ревіть
Просто так не стануть!..

І все ж чи то грім розбитої шибки, чи хлопчача пісенька таки розбудили ведмедя. Власне, то був не ведмідь, а Генчина бабуся Ліда. Їхній садок між Частієвим і оцим, де вони висадили шибку, якраз на середині. Генка — здоровило й забіяка, торік вони були в третьому, а він у п'ятому!.. Коли влітку Генка живе з бабусею на дачі — нема спокою Михасеві та Степанку. То вудку одніме, то підмовляє, щоб украли в батьків цигарок та йому винесли, то ні з сього ні з того дасть стусана. Вони його звуть крокодилем Геною, тільки той, казковий, крокодил Гена у сто разів симпатичніший і добріший. І ще відмінність: той грає на гармошці, а цей на акордеоні. Він ходить у музичну школу, і бабуся стежить, щоб музичив і влітку. Сяде надвечір на веранді й виграє. Чесно кажучи, непогано грає, слухати приємно. Однаково він хуліган!..

Так от, Генчина баба Ліда порпалася в своїм садку, коли нагло щось тарахнуло й забряжчало скло. Якби цієї хвилини був на дачі Генка, подумала б, що то якась його витівка, але він сьогодні дома. Потупала садками, визирнула на вулицю. По ній аж ген, співаючи, подалися два хлопчачки. Кинула очима на вікно дачки, що донедавна була тюрмою для рудого кота. Сплеснула шкарубкими долонями:

— Ти ба! Скло Тетяні розбито! Чи не ті шибеники? Чиї вони? Один начеб Частіїв, а другий?.. І вони ще співають!

12

Старший лейтенант Сторчак поставився до справи, яку йому доручили, дуже уважно. Знав із власного досвіду: часто такі, з першого погляду нескладні справи кепсько піддаються розслідуванню. В школі оптимістично обіцяв учням і вчительці неодмінно знайти й повернути дорогоцінну знахідку, а сам уже тоді розумів, що то буде нелегко. А обіцянку треба виконувати! По-перше, зловмисник зазіхнув на святе, себто на бойову нагороду невідомого героя, а по-друге, до справи замішані діти! Як розчаруються, якщо не повернути їм ордена й цим позбавити можливості вести пошук далі, вручити нагороду власникові. Як похитнеться

в них віра у всемогутню міліцейську службу! Це теж не дрібниця! Треба щось робити негайно, поки зловмисник не перекував ордена на банальні сережки чи каблучки.

Павло Семенович узагальнив усе, що розказали хлоп'ята, склав детальний опис прикмет розшукуваного типа, попросив друкарку розмножити опис, щоб познайомити з ним річкову міліцію й вахтерів міських стоянок малого річкового флоту. Це він зробив ще минулого тижня. Зв'язався з річковиками, обійшов кілька стоянок, просив назвати власників казанок, зовнішність яких хоч скільки-небудь нагадувала б розшукуваного. Розмови, розпитування, знайомство з багатьма власниками човнів не дали нічого.

Сьогодні, перечитуючи опис, старший лейтенант так виразно уявив собі чолов'ягу, ніби він став у нього перед очима. Старший лейтенант узяв олівець, аркуш паперу, намалював його так, як підказувала уява. Поклав малюнок до шухляди, знову взяв чистий папір, повторив малюнок. Зіставив з першим — однаковісінькі. Зробив те саме втретє — і мав копію одного й того ж малюнка, одну й ту ж постать, одне людське лице: літній чоловік з вузько посадженими очима й масивним носом! У плащі, схожим на кобеняк, з накинutoю на голову кобенею. Сам здивувався виразності й однаковості всіх малюнків, хоч дивуватися, власне, не

було чого. Змалку вважався Сторчак неабияким малювальником, після школи навіть здивував товаришів і вчителів: вступив не в художній інститут, а на юридичний факультет університету.

Склав усі три малюнки до планшетки, пішов у школу. Слід перевірити правильність своєї уяви. Пізнають хлоп'ята чолов'ягу на малюнку — добре. Не пізнають — може, вдасться щось уточнити.

Як і минулого разу, пройшов до директорського кабінету безгомінним коридором. Учні були на уроці, отже панувала тиша, яка за кілька хвилин, тільки дзенькне дзвоник, вибухне різноголосим лементом. Катерина Андріївна стріла старшого лейтенанта як доброго знайомого, усміхалася так гостинно, ніби тільки й чекала його появи.

— Прошу, Павле Семеновичу! Рада вас бачити!..

— Даруйте, що забираю дорогоцінний час.

— Нічого. Ви за тим самим? Маєте чим порадувати?

— За тим. А порадувати поки що нічим... З вашого дозволу, хотів би ще поговорити з хлопцями.

— Це ваше право. Викликати зараз чи зачекати до кінця уроків? Залишилося чотири хвилини.

— Зачекаю, якщо вам не заважатиму. До

речі, було б добре, якби завітала й Ольга Захарівна.

— І вона звільниться.

Катерина Андріївна натиснула кнопку, прилаштовану справа на стіні,— до кабінету ввійшла секретарка.

— Закінчиться урок — скажіть Ользі Захарівні, хай зайде з Лельком і Частієм.

Почувши, що їх викликає директор і що в неї в кабінеті старший лейтенант міліції, всі троє пораділи. Гадали — з доброю вістю. Як і минулого разу, Ольга Захарівна пропустила поперед себе хлопців. Щойно привіталися, як вони в один голос:

— Принесли?..

Старший лейтенант розвів руками.

— На жаль!

— Не знайшли?

— Будь-що знайдемо!

— Ну, ясно ж, знайдемо! — хлопці навіть не засмутилися, що старшому лейтенантові поки що не вдалося зловити пірата. Тепер він однаково в їхніх руках. Вони знають номер човна! — Ми сьогодні вранці дзвонили вам, Павле Семеновичу, але вас не було. Хотіли після уроків шукати. А ви тут! Вам сказали, що ми дзвонили?.. Ми ж його вчора бачили! Їхав у човні, а потім глип на нас — і тікати!

— Ви певні, що то він?

— А хто ж іще? — знизав плечима Михась,

але було видно, що певності він не має. Не дуже переконливо підтримав його й Степанко:

— А чого б тікав, якби не він?.. Та ми номер човна запримітили! КИО 67—32! Такий самий, як перші чотири цифри в Михасевім телефоні.

Старший лейтенант повторив названий номер, а для певності й записав.

— Сьогодні узнаємо, кому належить човен з таким номером. Якщо ви не помилились — нам уже й робити нічого. Спасибі!

Катерина Андріївна сиділа за столом і переглядала папери. Мовчки сиділа й Ольга Захарівна. Озвалася тільки тепер:

— Ми вам більше не потрібні, Павле Семеновичу?

— Навпаки. В мене до хлопців справа. Проведемо маленький експеримент. Не заперечуйте, Катерино Андріївно?

— Прошу, прошу!

— Ти, Михасю, сядеш ось тут,— указав старший лейтенант на стілець в однім кутку кабінету.— Ти, Степанку, подалі від нього, щоб не заглядали один на одного, як на контрольній,— і поставив ще один стілець в протилежному кутку.— Я дам кожному з вас по малюнку, ви їх роздивитесь, але не поспішайте вголос говорити, що там побачили. Я до обох підійду, і обидва скажете мені пошепки. Потім зіставимо ваші відповіді. Зрозуміло?

— Цікаво! — проговорив Михась, бо запах-
ло таємницею.

— Домовились, аякже,— погодився й Сте-
панко, що теж нічого не розумів і згоряв від
цікавості.

Хлопці повмощувалися в протилежних кут-
ках просторого директорського кабінету. При-
ховувала усмішку зацікавленості й Ольга За-
харівна.

Навіть Катерина Андріївна, завжди сувора
й незворушна, облишила папери, стежила за
незрозумілим експериментом. Старший лейте-
нант підійшов до Михася, вийняв з планшетки
один із своїх малюнків:

— Бери, розглядай!

— Так це ж...

— Цить! — спинив його старший лейте-
нант.— Домовились, що скажеш потім.— Пі-
дійшов до Степанка, дав другий малюнок.

Степанко зойкнув:

— Ой, що тут довго роздивлятися! Це, Пав-
ле Семеновичу...— і він пошепки сказав щось
старшому лейтенантові.— Так я кажу? Уга-
дав? Пізнав?..

— Так,— задоволено мовив старший лейте-
нант.— Тепер ти, Михасю. Можеш говорити
вголос. Знайомий тобі чоловік, намальований
на папері?

— Звичайно! Пірат! Він самий!..

— У Степанка такий же малюнок, портрет

тієї ж людини. І Степанко сказав мені те саме. Так?

— Він,— підтвердив Частій і ступив зі своїм малюнком до Михася.— І в тебе такий,— зіставили малюнки, на обох — одна і та ж особа.

— То ви його знаєте, Павле Семеновичу? — запитала Ольга Захарівна.

— Не знаю.

— Нічого не розуміємо. Звідки ж портрети? Хто їх з нього малював?

— Малював я, але не з нього, а за вашими словами. І показав вам малюнки для того, щоб перевірити, правильно я його уявляю чи ні. Радий, що ви пізнали цього, як ви кажете, пірата. Схожий?

— Як дві краплі води! — сказав у захваті Степанко.— Ну, треба ж! З наших слів — і такий схожий! Я і з живого б так не намалював.

— І я ні, хоч би мене й убили!..

— Отже, маємо номер піратського човна й портрет самого пірата? — з усміхом переводив старший лейтенант очі з одного на другого.— Гадаю, скоро матимемо прізвище й адресу.

— Тепер він наш,— нетямилися з радості хлопці.— Чуєте, Ольго Захарівно!

— Чую. Рада вашому успіху.

— Ну, про успіх говоритимемо тоді,— стримано сказав старший лейтенант,— коли орден

лежатиме в нас у сейфі.— Він підвівся, закрив планшетку.— Мені час. Дзвоніть, інформуйте.

Дізнатися, кому належить човен КІО 67—32, було дуже просто. Повернувшись до відділення, старший лейтенант подзвонив у річкову міліцію. Звідти попросили почекати, не кладучи трубки. За три хвилини він записував дані, що їх вичитували з облікової картки: КІО 67—32, власник — Струцюк Микола Васильович, слюсар-складальник такого-то заводу, місце постійного проживання — проспект Науки, номер такий-то, стоянка — Видубицьке озеро...

— Рік народження?

— 1948.

Так собі й думав старший лейтенант. Помілились хлоп'ята. Струцюк — ще досить молода людина, а їхній «пірат», як вони твердять, чоловік літній. А може, човном КІО 67—32 користується ще хтось? Родич, сусід, знайомий?.. Викликати Струцюка і з'ясувати?.. Але поки ходитиме повістка, поки явиться Струцюк! А час не жде!.. І ще — якщо Струцюк прямо чи непрямо причетний до справи, то навіщо давати йому час на підготовку до розмови в міліції! Ні, краще старший лейтенант сам навідається й познайомиться із Струцюком.

Того ж вечора, ще не посутеніло, він тиснув на кнопку дзвінка, в мініатюрній рамці якої

було виведено «М. В. Струцюк». За дверима дрібно протупотіли легкі дитячі ніжки, клацнула засувка замка, і перед старшим лейтенантом стало п'яти-шестирічне дівчисько з величезними, круглими, мов гудзики, сірими очиськами.

— Ой,— кліпнула мала довгими віями, побачивши незнайомого дядька.— Я думала, татко!.. Мамо! Тут ось прийшли.

У передпокої з'явилась молода жінка в фартушкові, прямо з кухні, така ж великоока й сіроока, з такими ж довгими й густими віями. Он звідки все те в малої!..

— Ви до нас?

— Так, до Миколи Васильовича Струцюка, але його, здається, нема дома? — пошкодував старший лейтенант.

— Заходьте, зараз буде! — пропустила гостя до квартири.— У дворі в клацалки грають, наче маленькі!..

Ага, он що! Старший лейтенант, ідучи двором, бачив групку доміношників біля столика, вкопаного під вербою.

Жінка штовхнула віконну раму, перехилилася через підвіконня:

— Ми-и-ико-о-ло! — проспівала приємним голосом.— До тебе прийшли!..

— То хай заждуть! — невдоволено озвався Микола, якому не щастило в грі і який під регіт партнерів мав лізти під стіл.

Микола прийшов невдовзі. Мабуть, радий був, що трапився привід урвати невезучу гру. Глянув на незнайомого чоловіка:

— Щось я вас не пізнаю... Чим можу служити?

Старший лейтенант подав посвідчення. Хазяїн здивувався більше.

— Міліція?

— Міліція? — луною повторила Струцюкова дружина. — Щось накоїв? — і перелякано зчепила перед грудьми руки.

— Даремно ви хвилюєтеся, — заспокоїв її старший лейтенант. — Просто виникло в нас кілька питань, зв'язаних з вашою казанкою. КИО 67—32 — ваш номер?

— Так. Тільки не розумію, до чого тут мій човен? — ображено проговорив Струцюк. — Хіба я чим завинив?

— Хочу відвести від вас підозру.

— Отже, підозрюєте? В чому ж? — справедливо обурювався господар.

— Бачите, невідомий нам чоловік вчинив злочин, і був він на той час на човні з нібито таким, як у вас, номером. Я відчуваю, що то були не ви, але мені потрібна певність. Відповісте на кілька моїх запитань — впевнюсь. Минулої неділі ви плавали на своїм човні? Де? В який час?

— Плавав. Від стоянки і майже до Стайок. Знаєте? Це вниз по Дніпру. З вудками їздив.

Пробував там і сям, дарма,— ніде не клює, висока вода.

— З ким їздили?

— Сам.

— Коли повернулись додому?

— Пізно, десь перед сьомою-годиною вечора.

— Пропливали повз пристань «Сади»?

— А як її обминути?

— В чому ви були одягнені?

— Як звичайно для рибальства: в чоботях, плащі.

— З каптуром?

— Хіба й це має значення?

— Якби не мало, не питав би.

— Так, з каптуром.

— Каптур мали на голові чи не одягали його?

— Ну й дива! — сміявся Струцюк з доскіпливості старшого лейтенанта.— Невже такі дрібниці чогось варті! По-всякому було. Залежно від погоди!

— Не смійтесь, прошу вас,— серйозно мовив старший лейтенант.— Це теж важливо. І згадайте, в каптурі пливли в районі пристані?

— А тут і згадувати нічого. Гнав проти вітру й проти течії, межі очі бив такий холодний душ, що не зрадієш. Назад усю дорогу не скидав каптура.

— Нижче пристані, на кручі проти сосняка

не примітили двох хлопчаків, які ніби піджидали вас?

— Не пригадую. Та я саме там повернув і перекинувся під другий берег, там було не так вітряно.

— Дякую,— ніби зрадів старший лейтенант. З самого початку йому здалося, що Михась та Степанко обізналися. Їм так хотілося побачити того негідника, так праглося схопити його, що прийняли за нього зовсім іншу людину, яка тільки й мала з ним спільного, що схожий плащ. А коли він відвернув до протилежного берега — їм здалося, що тікає. Сумніву нема, минулої неділі на човні КІО 67—32 плавав його власник, Струцюк Микола Васильович. Але ж головне — кому слугувало суденце позаминулої неділі.

— Батьків маєте? — раптом запитав старший лейтенант не без прихованого умислу. Може, є Струцюк-старший і, може, він плавав?.. А може, тесь?

Хазяїна вже не дивували несподівані запитання. Відповів:

— На жаль,— і зітхнув.— Нема, від поза минулого року.

— А в дружини?

— У неї є, живуть в Одесі.

— Ну, й останнє запитання: чи плавали ви або хтось інший на вашім човні поза минулого вихідного?

— Ні,— твердо відповів Струцюк.— Тільки цієї неділі вперше вивіз човен на воду, відкрив, так би мовити, навігацію. А до того моя канка лежала он там, у дворі, догори кілем. Це вам кожен скаже. А найкраще двірник — він мені лисину прогриз, все вимагав забрати човен з двора, наче він на грудях у нього зимував!..

— Вибачайте, що потурбував,— закінчив старший лейтенант розмову.— Зоставайтесь здорові.

Все. Згаяно вечір на розмову з Струцюком. Зате не лишилося сумніву стосовно власника човна КИО 67—32.

13

На домі, в якому мешкають Михась, Степанко, а також Інка з Оленкою й інші з Пташиного, досі красується довгий напис: «Лелько+Огієнко=Л. Частій+Товстуха=Л». Хто не йде — читає: одні байдуже, другі зневажливо, треті схибно, четверті навіть пальцем показують на Михася, Степанка й дівчаток.

— Ось я ж йому покажу! — пообіцяла Інка ще першого разу, як тільки побачила безглуздий напис, і досі не полишила наміру віддячити телепню Руслану Коцюбі (що то його робота — ніхто не сумнівався), але не траплялося слушної нагоди.

Руслан, почувавшись винним, почав обминати Михася й Степанка, а Інку Огієнко й поготів, бо добре знав її запеклу вдачу. Інка чигала на нього, мов рись на зайця, і подітися йому було нікуди. Рано чи пізно підстереже, і муситиме Руслан розплачуватися за свій гріх.

— Плюнула б ти на нього,— порадив Михась, коли, йдучи додому, залишилися удвох з Інкою.

— Я змушу його язиком вилізати дурний напис! — Інка була непримиренна.— Чи, потвоєму, хай довіку весь двір читає ту ганьбу? Я на вашім з Частієм місці давно б звела з ним рахунки!

Михась промовчав. Було й ніяково перед Інкою (дівчисько, а побитися не боїться!) і разом з тим хіба варто із такої причини зчиняти бійку. «Лелько+Огієнко=Л». Теж мені арифметика! Формула Руслана Коцюби!..

— Ну, написав здуру,— переконував Михась не стільки Інку, скільки самого себе,— то й що з того?

Інка на мить замислилась, але доводів Михасевих не прийняла.

— Ой, люта ж я, люта! Та якби ж він написав хоч «Д», а не «Л»! Може б, мені не так хотілося його набити.

— А що таке «Д»? І що таке «Л»? — з удаваною наївністю допитувався Михась.

— Ну, розумієш,— не дуже впевнено пояснювала Інка,— от ми з тобою товаришуємо, друзі ми з тобою. От би й написав — «Д», тобто, дружба. А він — «Л»!

— А що таке «Л»? — так само лукаво допоминався Лелько, прикидаючись, що не розуміє Коцюбиної арифметики.

— Ну, любов! — зашарівшись, вимовила через силу дівчина.

— Любов? То й хай!

— Як це — хай, коли соромно таке писати на стіні!

— А в зошиті?

— І в зошиті соромно.

— Чому?

— Не знаю,— стонула Інка плечима й зітхнула.

— І я не знаю,— признався Михась.

— От бачиш! І ніхто, мабуть, не знає. Однаково погано, щоб усі про те читали. Я цього Коцюбі не подарую! — погрозливо насупилась Інка.

За розмовою згаяли чимало часу, устигли дійти до свого дому, навіть трохи постояти, закінчуючи нескінченну й не зовсім звичну балачку. Ще не розійшлись, а тут як на те й вигулькнув з-за рогу винуватець тієї розмови Руслан Коцюба.

— Он він! — зраділа Інка.— А знаєш що, Михасю,— зашептала, припавши йому до ву-

ха.— Ти краще його не чіпай. Я битимусь, а ти не втручайся. Бо як наб'єш ти — поскаржиться Ользі Захарівні. Набив би Степанко — ще гірше, голова ради загону, а зчиняє бійки!.. А на мене не поскаржиться. Який би то був хлопець, коли б признався, що його дівчисько одлущювало, ха-ха-ха!

— Не чіпала б ти його,—ще раз порадив Михась. Але Інка не слухала голосу розважності. Руслан боязко наближався, і вона пішла йому назустріч,— рішуча й навіть весела.

— Змушуєте людей чекати, сеньйор Помідор,— заговорила з недоброю притишеністю.— Де ви так довго? У мене проханнячко: витрїть, будь ласка, ваші премудрі письменна!..

— Чом я маю їх витирати! — наїжився Руслан.— Хто написав, той хай і витре!

— Правильно! Тому й прошу не когось іншого, а саме того, хто написав. Беріть, будьте ласкаві, ганчірочку й шуруйте!

— І не подумаю!

— А це ми побачимо! — глумилася Інка.— Не вмiєте — навчимо, не хочете — попросимо! Ось так! — вона хутко, як оком змигнути, схопила з Русланової голови новенький беретик закордонного виробництва, підскочила до будинку й давай терти ним по стiні. Берет — гарна штука, ніби навмисне видуманий для витирання стiн. Шарнула раз-другий — і не стало перших двох літер Михасевого прiзвища,

шарнула ще раз — немає ще двох... Кілька нових помахів беретета, який із світло-сірого одразу зробився брудно-білим,— і вже зроблено половину діла! Ні Михасевого, ні Інчиного прізвища не зосталося, тільки й того, що виднілися знак рівняння та літера «Л», які вже нічого не означали. А далі, праворуч, було, як і раніше: «Частій+Товстуха=Л». Але ж не буде Інка виконувати роботу за Руслана! Вона тільки показала, як те робиться, він учень тямущий, навчається майже без трійок, то хіба не засвоїв Інчиної науки! Хай шурує! Вона ткнула йому бруднючий берет, який навіть називати цим гарним словом було вже негарно, і повеліла:

— Ну!

Руслан стояв, ніби громом прибитий. Або під дією якихось чарів. Увесь час, поки злюка Інка шаркала по стіні його головним убором, він не мав сили ні на дію, ні на слово! Стояв стовпом, німо й бездумно. А думати мав про що!.. Берет! Шикарний імпортний берет! Його десь доп'яла Русланова мама, що страх любить усе закордонне,— сама ходить у ярликах та наклейках з чужинецькими написами й синя намагається так одягати. Все на ній хтозназвідки привезене! Не школярик — лялечка! Ну, й пильнує, щоб усе те носилося з належною шанобою, дбайливістю, достоїнністю!.. Спочатку була Русланові радість (ні в кого такого

нема!), а потім стало прокляттям. Ні спуститися із снігової гірки на шматині дикту, ні видертися у силонах-нейлонах на дерево, ні поборотися з ким-небудь, ні покачатися по траві!.. Одне слово, за берет Русланові дістанеться!.. А хто винен? Інка!..

Він покрутив знівечений головний убір у руках, ляпнув об коліно, з берета хмаркою закуріла біла пилюга.

— Шуруй! — вернула Інка Руслана до сумної для нього реальності.

Він вийшов із заціпеніння. Опирався, протестував, обурювався. Він зараз так відшурує ненависну пантеру Огіїху, що вона пам'ятатиме до нових віників! Не подивиться, що вона дівчина! Хай не думає, що дівчині все дозволено! Затиснувши в кулаці берет, зробивши страх розлючене обличчя, посунув супроти дівчини грізно й невимовно. Зараз зітре її з лиця землі! Не зоставить від неї мокрого місця!..

Михась, спостерігаючи кумедну баталію, реготів так, що йому заболіло в скронях. Дива! Кіно! Багатосерійне!.. Але хай лиш у наступній серії Руслан посміє підняти руку на дівчину — він плюне на домовленість не втручатись і так дасть Коцюбі, що йому знову відбере мову!.. Поки ж що тільки застеріг, кинувши з докором:

— Не сором битися з дівчиськом!

Руслан, у гніві й розпачі, не чув застережен-

ня. Наступав! Але Інку голою рукою не візьмеш!.. Дзигою крутнулася попід занесеною Руслановою рукою, опинилася в нього за спиною, стукнула межі плечі важезним ранцем, аж Руслан заточився,— і вже вона в своєму під'їзді. В недосяжності! Зареготала, визирнувши звідтіль, прощально помахала ручкою, попередила:

— Не витреш — завтра знову наб'ємо, удвох з Оленкою!

Товстуха — мов соломинка. Руслан її одним мізинцем загнав би по коліна в землю. Але в союзі з плямистою гієною Інкою навіть Товстуха — сила. На це треба зважати. І краще з ними не зв'язуватися!.. Та й витерти, правду кажучи, не важко. Скільки там зосталося того витирання! Гієна половину витерла. Він би решту витер, якби не було Лелька, якби ніхто не бачив. Але де ж то не бачитимуть! По двору сюди й туди старі й малі швендяють. Позиркують на нього, набурмосеного, набитого межі плечі ранцем!..

На другий ранок Інка торжествувала. Вийшла з під'їзду, посміхнулася весні, сонцю, зеленому світові, замружилася від щедрого проміння, яке снопами світило їй навстріч, і дрібно поцокала по асфальту підборами. Забула про вчорашню бійку, про Руслана, про напис,— все то дрібниці, про які можна не думати, а просто радіти, як ото радіють життю

малі діти. Вона не мала, однаково йшла й раділа дитячою радістю. А потім щось їй ніби повеліло озирнутися назад. Озирнулася — і не побачила на цоколі дому вчорашнього напису. Керамічна плитка, якою обличкований дім, наче вимита. Ага, вітер! Вилизав!.. Отак з тобою й треба говорити! Інці й так радісно, а тут ще й це! Перемога над підступним Коцюбою додавала радощів. Та враз відчула ніби неспокій, чи що. Стало мовби жаль Руслана, з яким вона обійшлася чи не занадто суворо. Чи то справедливо? По-товариськи?.. Подумати над цим не встигла, бо з сусіднього під'їзду вийшли Лелько й Частій. Як не похвалитися перемогою!

— А бачите? Послухався! Злякався!..

Хлопці не встигли висловити захвату, аж тут і Руслан. Уже не в світло-сірому беретику, а в химерній кепочці, також ненашинської роботи. Підходив, ніби нічого й не сталося, помахав на привітання рукою, а Інці заперечив:

— Хто злякався? Кого послухав?

— Ти злякався! Мене послухав! — торжествувала Інка.— Вітер же! Вітер!

— То не я!

— А хто ж?

— Не знаю,— знизав Руслан плечима, намагаючись не ховати очей.

Гаразд, вони пощадять Русланову гордість. Хай тішиться, думаючи, що йому повірили...

Руслан — зануда, але є в його вдачі одна гарна риса: ніколи довго не сердиться, каменя за пазухою не тримає. Інший на його місці й не глянув би на запеклу Інку, та й на Лелька з Частієм, а він тупає поруч, безпечний і безжурний. В Інки, Михася, Степанка гарний настрої, а в доброму настрої людина добріша, тому вони й до Руслана поблажливі. Хай радіє весні. І він радіє. Одне лиш муляє Русланові. Нахвалялася мама спитати з когось за берет, будь він неладний!.. Він просив: не треба, сам виперу, віднесу в хімчистку, буде як новий або ще й кращий, але мама затялася й не відступилася доти, доки не випитала геть усього. Мусив признатися: так, то він знічев'я написав на будинку безглуздя, і за те його бито ранцем межі плечі, і за те відбувався безневинний берет. Із нього ось що зробилось! Це все Інка!..

Мама зразу ж, учора ввечері, ткнула синові до рук мокрий віхоть, іди, витирай! Тут Інка має рацію. Нічого казна-чим займатися, наче ти не в четвертім, а в першім класі! Сором!.. А що лукава дівчина зіпсувала річ — я їй не подарую! Не потерплю, щоб зухвале дівчисько користувалося імпортним беретом, як нікчемною ганчіркою! Піду до її батьків! Піду в школу! Хай мені заплачуть!..

Отож над Інкою нависла загроза, про яку вона не здогадується. Мабуть, не зраділа б,

якби їй сказати. Але він не може сказати, як не міг умовити маму, щоб із-за онучі не зби-вала бучі. Вона залишилась непохитною. Зробить, як сказала. Прийде до Інки в хату. Або до школи. Русланові хотілося б попередити Інку, щоб підготувалася, але не вистачало рішучості. Скажи їй — а вона зразу: наскаржився, ябеда! І можуть прогнати. А він хоче з ними. Він горнеться в їхнє товариство, а вони відтручують. Ну та краще про це не думати. Краще думати про інше.

— Знайшли вашого ордена? — запитав зацікавлено, бо, як і весь Пташиний, щиро жадав, щоб його знайшли і щоб у класі з тієї нагоди влаштували свято.

— Майже знайшли! — відповіли Михась і Степанко, які ще не знали про розмову старшого лейтенанта з власником човна КІО 67—32.

— То знайшли чи м а й ж е знайшли? — допоминався точності Коцюба.— Хіба то одне й те саме?

— Не сьогодні-завтра знайдуть! — запевнив Степанко.

— Ждемо дзвінка від Павла Семеновича,— підтвердив Михась.

Інка була найпершою фантазеркою на весь Пташиний, отож знову не втрималася й залетіла уявою хтозна-куди, як це траплялося з нею не раз:

— От прийдемо до школи — а нас уже не-терпляче ждуть. І старший лейтенант, і Катерина Андріївна, і Ольга Захарівна, і старша піонервожата, і всі вчителі, і всі учні! А з ними — незнайомий старуватий чоловік, голова як сніг, а отут,— провела собі рукою через щоку,— продовгуватий шрам, довічний слід давньої рани!..

— А знаєш, як того називають, хто думкою багатіє? — вернув Інку до реальності Руслан Коцюба.

— Від такого чую! — сердито озвалась Ін-ка і вмовкла.

Степанко зітхнув і на докір нечемному Ко-цюбі сказав віршем:

— І завжди тобі, Руслане, спаде на думку щось погане!..

— То нехай не каже гоп, поки не переско-чила!

— Не зважай, Інко, кажи далі,— захоочу-вав Михась, якому її фантазія сподобалась найбільше.

Але в Інки пропало натхнення, вона закін-чила без піднесення:

— Та я вже якось казала. Всім нам буде хо-роше,— і усміхнулась дивною усмішкою, спочатку Михасеві, потім Степанкові. Перевела погляд на Руслана — і усмішка згасла. Миха-севі стало шкода тієї дивної усмішки, яка що-разу збуджує в ньому незрозуміле почуття,

приємне й щемливе, і через яку, може, він і почав товаришувати з Інкою.

У школі їх, звичайно, не ждала ніяка урочиста зустріч. Та вони не журились. Зіпсують їм весняний настрій лише під кінець дня, але вони про те наперед не знали.

14

На превелику досаду старшого лейтенанта Сторчака, розслідування нескладної справи не рушало з мертвої точки. За описом прикмет, розмноженим і розісланим куди слід, ніхто розшукуваного не впізнав і не відгукнувся. Човен, номер якого повідомили діти, належить не причетній до справи людині. За що зачепитися старшому лейтенантові? Має він портрет, на яким зловмисник буцімто дуже схожий, але що з ним робити, з портретом?.. Розвісити в людних місцях? Розшукується, мовляв, злочинець? А де певність, що він злочинець? Може, він цілком порядна людина і відібрав орден не з корисливих міркувань, а з інших? З яких? А хто знає. Хай би сам пояснив.

А для цього треба його знайти.

Старший лейтенант попросив у начальства дозволу надрукувати хоча б кілька десятків примірників портрета і поки що тільки на

нього покладав надію. Відіслав кілька примірників річковій міліції, знову об'їхав стоянки човнів: може, хто стрічав ось таку особу, може, стріне!.. «Не траплялося,— знизують люди плечима, розглядаючи портрет. — Стрінеться — повідомимо».

Старший лейтенант буде ждати, а тим часом познайомиться з Віктором Вікторовичем. Подзвонив по телефону, що його про всяк випадок записав лісник Михасеві та Степанку. Озвалися з лісництва, розташованого поблизу міста. Але ж лісники не сидять у конторі за столом. Їхня робота в лісі. Коли запитав, чи можна попросити до телефону Віктора Вікторовича, йому відповіли:

— Не можна. В обході.

— Коли буде?

— Сьогодні може й не бути. Подзвоніть завтра вранці.

Ждати завтрашнього ранку не хотілося, сказав, що він з міліції і Віктор Вікторович потрібен йому у важливій справі. Лісництво пообіцяло пошукати лісника.

— Що переказати?

— Хай зателефонує старшому лейтенанту Сторчаку. Запишіть номер!

Віктор Вікторович зателефонував ще того ж дня надвечір, а за годину сидів уже в кімнаті старшого лейтенанта.

Обидва ще молоді. Один з вусами, а другий

старанно виголених, і все ж ніби схожі один на одного.

— Тривалий час, — говорить старший лейтенант, — розшукуємо людину, що відібрала в малих орден...

— Либонь, гадюка, а не людина!..

— Ну, хтозна. Це з'ясуємо потім. Розумієте, орден нас цікавить не стільки як матеріальна цінність, скільки як священна реліквія. До того ж, орден знайшли діти...

— Розумію. Якби знаття, що скоїться на березі — кинув би тоді все й провів дітей хоч до пристані. Там людно, ніхто при свідках не зважився б на грабунок.

— Отож-бо! Якби знаття!.. Та що вже про те жалкувати. Вам діти описали незнайомого?

— В загальних рисах. Немолодий, очі близько одне до одного, плащ з каптуром, чоботи й таке інше. Ніби тільки на одному з човнярів зараз плащ і чоботи...

— Не згоден, — заперечив старший лейтенант. — Мені здається, хлоп'ята змалювали його досить виразно.

— Не знаю, можливо.

— З обов'язку служби ви майже весь час проводите в лісі чи на лузі, а оскільки ваша ділянка примикає до ріки, то, мабуть, часто проходите берегом, знаєте рибалок, човнярів, які тут зупиняються.

— Ну, звичайно ж! Вогнища розкладають,

дерева нівечать. Так і дивись, щоб пожежі не зробили. Але то влітку. А зараз, поки холоднувато й сиро після повені, на березі майже безлюдно. Багатьох, звичайно, знаю. З лиця, не по документах.

— Не пригадуєте, того прикрого дня хтось рибалив, плавав неподалік? Із знайомих чи незнайомих?

— Того дня не було коли розглядатись. Мурах рятував. І з хлопцями зустрівся тільки тому, що спішив до одного мурашника при самім березі. Прийшов — а вони, спасибі, перенесли.

— Хто з відомих вам тутешніх завсідників здатен на такий ганебний вчинок, не могли б сказати?

Віктор Вікторович розвів руками:

— Даруйте, товаришу старший лейтенант... Трохи дивне запитання. Чи можу я кинути на когось тінь, не маючи підстав!..

Старший лейтенант вийняв з шухляди відбиток портрета:

— Пригляньтесь, Вікторе Вікторовичу. Ця людина вам не знайома?

— Це ж хто? Може, він? — запитально підняв лісник очі на старшого лейтенанта і тут же опустив їх, розглядаючи чоловіка на малюнку.— А знаєте, ніби по знаку мені цей тип. Десь бачив!

— Чудово! Де бачили, коли?

Віктор Вікторович зібрав зморшки на лобі, щосили напружував пам'ять. А лоб у нього кумедний. Високий і ніби розділений уподовж на дві половини. Нижня, як і все обличчя, червонувато-коричнева, обвітрена й засмажена весняним сонцем, а верхня, що під козирком форменого кашкета,— біла, мов папір! Якраз між білою й коричневою половинами пролягла найглибша зморшка. Думка за двоколірним лобом працювала на всю потужність, в пам'яті зринало що завгодно, недавнє й хтознаколишне, мелькало безліч облич і тільки це, з малюнка, не з'являлося, не давало згадати себе. Ну, де його довелося бачити й коли? А що бачив — жодного сумніву! Не плащ з каптуром, не щось інше з убрання, а саме обличчя, саме близько посаджені одне від одного очі!

— Ну,— порушив мовчанку старший лейтенант,— де ж ви його стрічали?

— Якби ж то я знав!

— Може, він тільки здався знайомим? Може, помилились, Вікторе Вікторовичу?

— Жодних помилок! Ручуся! — впевнено мовив лісник.— Знайоме обличчя — і все тут!.. У мене, бачите, дивна пам'ять: часом не згадаю, в чому була одягнена людина, хоч вона тільки вчора цілий день мелькала в мене перед очима, а людське обличчя западає в голову, хоч би воно з'явилось мені на одну мить.

Попросить у мене хто-небудь сірника, дам прикурити, гляну мимохідь на незнайомого, — і пізнаю потім його через рік!..

— Прекрасна пам'ять! — підбадьорював старший лейтенант. — З такою пам'яттю й цього згадаєте! Неодмінно згадаєте! Лише спокійно подумайте.

Віктор Вікторович думав, а воно не згадувалось. У скронях боліло від напруження — і дарма. Подумки перебирав випадкові зустрічі, вертався в минуле й переглядав кожен прожитий досі день — на роботі, в дозвіллі, на ріці, в лісі, вдома, в місті, у відрядженнях, відпустках, на гостюванні. І ніде клятий тип не попадався! Тю на його голову!.. Лісникові ніяково перед старшим лейтенантом, він сердився на власну безпорадність, але нічого вдіяти не міг!

— Дурна довбня! — лаяв свою бідну голову. — Половою набита.

— Нічого, згадаєте.

З тим Віктор Вікторович і попрощався, пообіцявши в разі чого подзвонити.

Вийшов на вулицю, коли місто починало за-свічувати вогні. Справ у нього, власне, ніяких. З усім упорався ще перед тим, як зайти до старшого лейтенанта. Зараз на автобус — і додому. Зупинка не дуже далеко, ген там, у кінці вулиці, на невеличкій площі, але він вулицю не пішов. Гамір, закіптюженість, тіснота.

Він звик до лісів, перелісків, луків — до тиші, супокою й простору. Звернув у вологий, свіжо-зелений придніпровський парк. Трохи далі — але нічого. Перетне його навпрошки і вийде куди треба. Ішов повагом, майже урочисто, ніби вступив не в звичайнісінький міський зелений масив, а в храм, де людина мусить поводитися статечно й достойно.

І раптом у нього за спиною заспівав зяблик! Дивна пташка в сіро-голубім беретику, червоноуватім фартушку, з строкатими крильцями й гострим хвостиком! Як кому, а Вікторові Вікторовичу зяблик здається любішим навіть за

солов'я. Що й казати, соловей — співак незрівнянний! Але ж то пихатий, зарозумілий, сп'янілий від слави й загальнолюдської уваги артист, який знає собі ціну й не стане співати будь-коли й будь-де! Надвечір, здосвітка, ласкавої весінньої ночі — будь ласка, він виступить перед вами, задивує, зачарує, розчулить, збудить ніжність. Але вдень — зась, вдень він відпочиває, у нього — режим, він береже голос! А виколосяться ячмені — він і зовсім замовкає, до наступної весни. Тим-то й кажуть про нього: ячмінним колосом подавився...

У зяблика далеко скромніші співацькі здібності, далеко скромніший репертуар. Але ж який він самовідданий! День у день, з ранку до вечора по рідколісню й дрімучих лісах, по міських садах і парках лунає мажорна зябликова пісня, і нема їй ні кінця, ні краю! Гучна, безкінечна й не обридлива. Тому-то деякі поцінувачі пташиного співу й тримають зяблика в клітці, щоб постійно тішитися його співом. А деякі корисливці й заробляють на зяблику: ставлять у лісі пастку, ловлять безпечного співака, несуть на торг, на Птичий ринок!..

Стоп! Стоп! Птичий ринок! Он де бачив Віктор Вікторович чоловіка, що на малюнку в старшого лейтенанта!.. Спасибі тобі, зяблику! Допоміг згадати!..

Катерина Андріївна викладала історію. Як директор школи мала багато іншої роботи. Раз у раз їй телефонували, раз у раз мусила йти на наради, збори, семінари, і все ж ніколи не запізнювалася на урок. Якщо перед дзвоником хтось зайде або зателефонує, Катерина Андріївна нетерпляче поглядає на годинник, обриває розмову: даруйте, у мене урок, приходьте (чи зателефонуйте) іншим разом. І поспішає до історичного кабінету. Ввиходила в двері разом з дзвоником. Хвилина в хвилину.

А от того дня запізнилася. Четвертокласники перейшли з природничого в історичний кабінет, зайняли місця, продзвенів дзвоник — а її нема! Хвилина, друга, третя!.. Може, захворіла?.. Так бачили ж її на перерві! Запізнилась!.. Ур-р-ра! Але спробували б на її місці не запізнитися ви!

Взяла журнал, книжки під руку і вже виходила з кабінету, аж на порозі — неждана відвідувачка. Стара, з лиця циганкувата, худа, мов тараня, та ще досить міцна. Очиці гострі й хитруваті.

— Доброго дня, голубко Катерино Андріївно! — чемненько привіталася, показуючи рівний ряд жовтуватих міцних зубів.— Даруйте, якщо не вчасно прийшла хату холодити, та воно, бачте, біда пригнала.

— Добрий день! — відповіла Катерина Андріївна. — Перепрошую, не знаю, як вас звати...

— Тетяною Пилипівною зови, голубко.

— Дуже приємно, але даруйте, шановна Тетяно Пилипівно, у мене урок. Чи не могли б ми відкласти розмову на пізніше?

— Не могли б,— рішуче заявила відвідувачка,— підожде ваш урок. У мене зосталося не так багато часу, щоб розкидати його сюди-туди. Я зі скаргою, а скарги треба вислуховувати негайно! — не відступалася настирна стара та ще, як бач, і повчала Катерину Андріївну. Директор розуміла, що відкараскатися від шановної Тетяни Пилипівни не вдасться, тож послала старшу піонервожату Надю в четвертий «Б», побути кілька хвилин, поки вона вислухає відвідувачку. Вернулась до кабінету, запросила бабусю сісти.

— Чим можу служити?

— Скаржитись прийшла, голубко Катерино Андріївно,— повторила Тетяна Пилипівна.— На вашого шибеника, будь він неладний. Розбив мені вікно, бий його сила божа!..

— Не лайтеся, Тетяно Пилипівно, кажіть, у чому справа.

— Та як же його не ляйтесь, коли він, вилупок, отакецьку шибку мені так і висадив каменюкою! Ось вона! — і стара розгорнула вузлик, зі стуком поклала на директорський стіл

шматок цеглини.— В кімнаті підбрала, речовий доказ, так би мовити.

— Яку шибку? Хто висадив?

— Та кажу ж, вилупок у вас учитьсЯ, Частіїв Стьопа! Приїжджаю на дачу, а там вітер гуляє, занавіска назовні метляється, зчепила я руки, та божкаю, та клянУ не знати кого, а мені й сказали, чия то робота. Хотіла до Частіїв додому йти, та подумала, що до вас певніше. Ви вже, голубко Катерино Андріївно, настрахайте їх, і Стьопку, й батька, хай прийдуть та вставлять. Бо я на них до суду подам!..

— Думаю, до суду не варт,— усміхнулась Катерина Андріївна, зрозумівши нарешті, що треба старій.— Не велика приємність — ходити по судах.

— Атож, атож, — закивала стара головою,— хай тільки не вставлять, так зразу й подам! А ви їх прижучте, бо вони мені збиток зробили і ще зроблять.

— Заспокойтеся, Тетяно Пилипівно, не зроблять...

— Не захищайте таких-сяких, голубонько! Не варті вони того, щоб за них заступатися!

— Я й не захищаю. І не хвилюйтеся, будь ласка. Розберемося, все з'ясуємо і покараємо вашого збитошника,— заспокоювала стару Катерина Андріївна, намагаючись чимскоріше вирядити її,— урок же!

Стара не дуже квапилась залишати гостинний директорський кабінет, марнувала час на балачку, хоч хвилину тому скаржилася, що часу в неї зосталось не так багато. Та якби марнувала тільки свій — а то і в директора забрала ось уже хвилин п'ять, і в усього четвертого «Б»! Помножьте сорок на п'ять, та додайте ще п'ять, та поділіть на шістдесят! Три години й двадцять п'ять хвилин чужого часу забрала надокучлива відвідувачка!

— Атож, атож, — знай атожкала та кивала головою, — покарайте його, суч-чого синочка, впади на нього кара божа. Інакше не навчите його, бандитом виросте, шапки з голів хапатиме!..

Лиха, злюча баба. Так і сипле прокльонами. Може, й завинив Частій, розбив шибку навмисне чи не навмисне, але хіба можна бути такою жорстокою! Катерина Андріївна, стримана й спокійна, не витримала:

— Не смійте так говорити про хлопця! — й рішуче встала. — Завинив, повторюю, — покараємо. А зараз прощайте, у мене урок!..

Не залишатися ж шановній Тетяні Пилипівні самій у директорській кімнаті. Мусила піднятися з насидженого й зручного крісла, в яким умостилася, здавалось, навек, і рушити слідом за Катериною Андріївною.

— До побачення, — на мить притишила крок Катерина Андріївна, порівнявшись з две-

рима, що виходили на вулицю.— Заходьте, коли щось буде треба.

— Бувайте здоровенькі, голубонько. Авжеж зайду! Не дам ні їм, ані вам спокою, поки не буде мені шибки! — сказала на прощання солоденько, проте з погрозою, й зчезла за дверима.

Катерина Андріївна з полегкістю зітхнула і ввійшла до історичного кабінету. Відпустила старшу піонервожату, яка вела з четвертокласниками жваву бесіду, глянула на годинник і почала урок. Згаяного не вернеш. Доведеться скоротити опитування, щоб не скорочувати часу на виклад нової теми. Розгорнула журнал, повела очима по спискові, але не згори вниз, як завше, а знизу вгору, від літери «Ч», прізвиська на яку замикали список.

— Частій Степан, прошу до карти. Що було задано на урок?..

Ану-бо, голубчику, як ти підготував завдання? Може, б'ючи шибки, і в підручник не заглянув? Тоді начувайся! Тоді матимеш кару не за одну провину — за дві!.. Але Степанка застукати зненацька було неможливо. Уроки він підготував, ніяке опитування йому не страшне! Тим паче, з історії! То для нього ніби й не наука, а цікава розвага. Розказує Катерина Андріївна всякі стародавні бувальщини, які й складають людську історію, розказує так, ніби найчудеснішу казку, то хіба це важ-

ко — запам'ятати все те й потім переказати?.. Та ще коли й дома з підручника перечитаєш. А робить те Степанко залюбки. Пам'ять у нього на всякі історії така, як у Михася на цифри!..

Катерина Андріївна трохи послухала Степанка, схвально покиваючи головою, і зупинила :

— Досить, неси щоденник.

Поставила п'ятірку, але щоденник повернула не зразу. Потримала ручку над сторінкою, внизу, де вчителі пишуть різні зауваження, викликають до школи батьків абощо. Степанкові здалося, що вона теж зараз щось там напише, але Катерина Андріївна посунула від себе щоденник, лише якось чудно подивилася на Степанка.

— Бери щоденник, сідай.— І не знати, з якої причини, запитала :— Ти, здається, голова ради загону?

— Так.

— Ну-ну, — і викликала ще одного на «ч» — Олега Чабанюка.

Продзвенів дзвінок з останнього уроку, всі похапали ранці, щоб шугнути з класу, а на порозі стала Ольга Захарівна і знову — старша

піонервожата. Ім'я, по батькові піонервожатої — Надія Миколаївна, так її мусять називати четвертокласники, коли чогось звертаються. Але ніяк не можуть звикнути, бо вона тільки торік закінчила їхню школу і все ще здається їм ученицею. Отож поза очі звать просто Надя. Іноді забудуться та назовуть так і в вічі, але вона не сердиться.

— Прошу залишитися, — спинила Ольга Захарівна передніх, які вже подалися на вихід.— Надія Миколаївна має до вас розмову. А я послухаю,— пройшла в кінець кімнати, присіла на вільнім місці біля Оленки Товстухи.

Учні не дуже охоче повернулися на місце. Дехто незадоволено бурчав:

— Збори, мабуть?

— Знову збори?..

— Просто розмова. Можете назвати й зборами,— сказала піонервожата.— Справа не в назві, а в суті. А суть така. До директора школи приходила стара громадянка зі скаргою на одного нашого піонера, та й не просто піонера, а на голову ради загону Степана Частія...

В кімнаті спочатку повисла тиша, а потім бомбою вибухнуло здивування:

— Скарга?

— На Степанка?

— На Частія?..

— Так, скарга! На Степанка. На Частія. На

голову ради загону. І ми мусимо розібратися. Невже Частій, що досі вважався одним з кращих піонерів і не дарма обраний на голову ради загону, вчинив по-хуліганськи? Розбив старій жінці вікно, завдав їй збитку, а нашому загоні ганьби?.. Щиро кажучи,— передихнувши, продовжувала піонервожата,— мені хотілося б, щоб це виявилось помилкою, я майже певна, Степане, що ти не винний. От устань і скажи, що це неправда! Але не просто скажи, а переконай нас.

Доброї душі людина, їхня старша піонервожата. Степанко вдячний за її душевність. І всім вдячний, бо бачить по спрямованих на нього очах, що й весь клас жадає, аби він виправдався, одвів од себе звинувачення. Глянув на Ольгу Захарівну — і вона здивована й зацікавлена, і вона хотіла б, щоб скарга виявилася безпідставною.

— Ні, то правда,— опутивши голову, сказав Степанко.

— Правда? Ти розбив старій жінці вікно? Мабуть, ненавмисне?..

— Чи варто стільки про те говорити?! Ну, розбив то й розбив. Попрошу тата — і наступного вихідного вставимо їй ту шибку! І не треба б їй ходити та скаржитись. До Катерини Андріївни зразу!

Піонервожата розгубилася. Отже, правда! Піонер, ні, не просто піонер, а голова ради за-

гону скривдив стару людину! І гадає, що так і треба, і ще сердиться, що на нього поскаржились!..

— Скажи спасибі, що до Катерини Андріївни, а не зразу до суду! Та вона обіцяла й до суду дійти, якщо не засклите їй вікна.

— Її саму треба викликати до суду та опшрафувати, щоб не знущалася з живої природи! — вигукнув раптом Михась. — Чом не спитаєте, за що ми їй вибили вікно!

— Ви? Вибили?..

— Так, ми з Частієм удвох! Навмисне вибили, і правильно зробили! — гаряче заговорив Лелько, почувавши ніяковість, що за кляте скло питають тільки з Степанка, а не з них обох.

— За що ж вибили? Скажи, Степане! — питала вожата.

Той лише махнув рукою.

— Чи не однаково? Вибили — вставимо.

— І пробачення б слід попросити, — підказувала вожата.

— Не заслужила вона того, — знову схопився на ноги Михась. — Хай сама попросить пробачення у свого рудого kota!

— Якого kota? При чому тут кіт! — уже сердилася вожата. — Грубіян ти, Лелько!

— Ніякий я не грубіян, зараз поясню. Ідемо ми з Частієм по вулиці, а у вікні в тієї бабусі рудий кіт з отаким хвостом, з зеленими

очима. Так кидається, так б'ється, так проситися на волю, так нявкає! Аж дивитись жаль. Виявляється, хазяйка зачинила його на своїй дачі більше тижня тому, голодного й холодного, ненавмисне зачинила. Йй уже сусіди телефонували, обіцяла приїхати й випустити і не приїхала! Кіт би на другий тиждень зостався зачинений, без води й без їжі. І загинув би!.. Ну, ми й той... випустили. А вона скаржитись. Йй, голодну, зачинити б не на тиждень, а хоча б на день!

От тобі й маєте! Виходить, винуватців бабиного збитку не один, а два. На одного скаржились, а другий сам признався. Але збиток вчинено не для розваги, а із співчуття до живої істоти, покривдженої лихою бабою! До суду за те її, звичайно, не покличеш, як пропонує запальний Лелько, а спитати, чом така жорстока з котом, не завадило б!.. Якщо бути цілком чесною, то вона, піонервожата Надія Миколаївна, сама б зробила так, як ото хлопці: взяла б і запустила у вікно каменюкою!.. Але ж чи має вона на те право? Звичайно ж, не має! І вони, Лелько та Частій, не мали!..

— А іншого способу випустити kota не було? — запитала Ольга Захарівна.

Хлопці знизали плечима. Який там ще спосіб?.. Ну, можна б було вернутися в місто, подзвонити хазяйці, нагадати, що кіт гине з голоду, але чи вона б одразу кинулась його

рятувати? Один же телефонував, просив, аби не мучила тварину, то хіба послухала? Дорослого не послухала, а їх послала б кудись до біса та й по всьому.

— Іншого способу не було! — сказали Лелько й Частій в один голос.

— І ви вважаєте, що зробили правильно?

— Ми не знаємо...

— А слід би знати. Не маленькі. Бабина шибка — то таки ж бабина, і розбивати її не має права ніхто! Вона, шибка, як і всяке інше майно, що належить громадянам, охороняється законом. І той, хто нищить майно, порушує закон. Розумієте?

Порушники закону мовчки звісили голови.

— Хай би не мучила kota! — кинув хтось із класу на захист товаришів.

— То вже інше питання, — проговорила Ольга Захарівна. — Питання совісті тієї громадянки. Але ми обговорюємо не її совість, а вчинок наших товаришів. Частій запевняє, що попросить тата засклити вікно, і, я знаю, вікно буде заскле. Відшкодовувати збитки зобов'язує закон. Сам же вчинок Лелька й Частія потребує піонерської оцінки й, мені здається, осуду.

— Правильно! — одразу погодилася піонервожата. — Негаразд зробили Лелько з Частієм. І я думаю так: ні в які протоколи нічого записувати не будемо, а просто висловимо своє

ставлення до їхнього вчинку, ну й зауважимо чи винесемо догану — на ваш розсуд...

— Винести обом по догані з останнім попередженням! — зрадів нагоді дошкулити хлопцям Руслан Коцюба. — І скинути Частія з голови ради загону!..

— І поставити тебе? — з глумом кинув Олег Чабанюк.

— Ото задер би носа, задавака!

— Ото нароздавав би всім доган!

— Він би не розбив шибки!..

Руслан не сподівався, що так нападуть на нього, і сам був не радий своїй пропозиції. Хай що хочуть, те й виносять хуліганам! Він мовчатиме.

Оленка Товстуха підняла руку:

— А можна, я скажу?.. Я б їм і не зауважувала, і догани не виносила. Вони заслуговують подяки, а не покарання!

— Подумаєш, герої! Кота врятували!.. Подяку їм, нагороду! — таки ж не вмовчав Руслан.

А Оленка розсудливо закінчила:

— Не герої, а однаково пожаліли живу істоту і врятували. А ти б не врятував. Не пожалів би. А хто не пожаліє kota — той і людину не пожаліє.

— Правильно, Товстуха!

— Молодець!

— Ні, не правильно!

— Тихо! — постукала по столу піонервожата.— Не всі разом!

— Дайте мені сказати! — тягла руку Інка Огієнко.— Я згодна з Оленкою: те, що хлопці пожаліли живу істоту, дуже добре. Подяки їм за те виносити не треба, бо так повинна зробити всяка нормальна людина, але й карати було б несправедливо! Ну, розбили шибку... Вставлять — край. Хай заспокоїться бабуся...

— А я думаю так,— піднявся завжди тихий і сумирний Тарас Сліпчук:— Лелькові й Частію треба зауважити і зобов'язати, щоб перепросили бабуся...

— Не будемо! — рішуче сказали Лелько й Частій.

Нема за що перепрошувати!

— Правильно,— гарячкувала Інка.—Вставлять шибку — отже, визнають свою провину й виправлять її. Навіщо ж іще принижуватися, перепрошуючи якусь баба-ягу!

— З чого ти взяла, що вона баба-яга?

— Бо не яга не прийшла б зі скаргою! Свою б вину відчула!

Суперечка зайшла б дуже далеко, та знову встала Ольга Захарівна:

— До речі, про відчуття своєї вини, Огієнко. Дуже добре, коли людина має таке відчуття. З Лельком та Частієм, мені здається, все зрозуміло. Відчувають вину і готові відшкодувати бабусі збиток. І правильно було сказано,

що, оскільки хлопці вибили шибку з гуманних намірів, досить з них буде й зауваження. Чи не так?

— Так! — одностайно відгукнувся Пташиний.

— А от ти, Огієнко, своєї вини перед ким-небудь не відчуваєш?

— Я нікому шибок не вибивала.

— Не тільки шибкою можна завинити. На тебе теж була скарга. Хотіла поговорити з тобою окремо, та вже коли така нагода, то краще разом. Не заперечуєш? — Ольга Захарівна, мабуть, жартувала, бо хіба питають учителі згоди в учня, маючи намір за щось йому вчитати.— Ти теж зробила збиток: зіпсувала берет Руслана Коцюби.

— А-а-а,— нарешті зрозуміла Інка.— А я думала хтозна-що! — і обдала Руслана таким поглядом, що він мало під стіл не поліз.— Так що мені, берета йому купити?.. Так він же в нього імпортний. Що ж мені, за кордон їхати?

В класі захихикали, хоч іще не знали, про що йдеться.

Руслан сидів червоний, мов варений рак. Ну, просив же маму, ну, благав, щоб не ходила та не скаржилась! Не послухала. Тепер не Інці — йому ж буде гірше. Дізнаються, чого розлютилася Інка, навіщо схопила з нього проклятуший берет і що ним робила. Писати крей-

дою по стінах — ганьба. Те знають навіть дитсадківці.

А Інка відверто глузувала. Ніскільки не злякалася, що на неї надійшла скарга, і поводить ся так, ніби не вона знівечила йому берет, а він зіпсував їй капелюшок.

— Якщо Руслан наполягатиме, я відшкодую йому збиток, як хлопці бабі-язі. Тільки хай кінчу школу й з'їжджу туди, де продаються такі диковинки.

— Не треба мені ніяких беретів,— Руслан позиркував на Ольгу Захарівну, міркуючи, як би його зам'яти неприємну розмову.— І маму я просив, щоб не приходила та не забирала у вас, Ольго Захарівно, часу. Ну, ми трохи там погризлися з Огієнко, посмикалися, так хіба треба про те говорити?

— І все ж псувати чужу річ негоже. От хай Огієнко й розкаже, чому вона так вчинила, і прилюдно визнає свою провину.

— Я визнаю,— з готовністю відповіла Інка,— я справді зробила кепсько. Всяку одяжину треба шанувати, бо то людська праця, і тепер каюся, що здерла з Коцюби берет і витерла стіну будинку, яку він списав усякими дурницями. Треба було берета не чіпати, а краще відлупцювати Руслана, хай би сам чим хотів, тим і витирав. Я більше не буду псувати одяжі, а просто, якщо Руслан знову заробить, наб'ю його.

Ольга Захарівна й піонервожата тамували усмішку, а класові можна було не стримуватися, і він не стримувався — реготав так, що мало не зривалася стеля.

— Годі! — утишила реготунів Ольга Захарівна.— Тепер ясно. Винна Огієнко, але ж і Коцюба не безгрішний. Два чоботи — пара. Чи не так, Надіє Миколаївно?

Піонервожата підтвердила:

— Так, обоє винні. І обох мусимо попередити: поводитися вони не по-піонерськи і, якщо не зроблять висновків та будуть зчиняти бійки, доведеться розбирати їхню поведінку на лінійці.

— І можуть зіпсувати собі річну оцінку з поведінки,— додала Ольга Захарівна.— Тепер можете йти додому.

Ніби нічого особливого не сталося, а настрій Лелькові й Частієві зіпсувався. Не дуже їх розпікали, та й покарали, можна вважати, лише для годиться, та вже саме те, що їх обговорювали, було неприємно. Виходили із школи, повісивши носи. А Інка була безжурна, навіть весела, ніби щойно одержала гарний подарунок.

— Не зважайте,— втішала товаришів.— Трощіть клятві шибки, якщо за ними хтось побиватиметься в неволі! — і раптом перескочила на інше:— А Павлові Семеновичу не дзвонили?..

— Обіцяв сам подзвонити...

Правду кажуть: нема гірше, ніж наздоганяти та ждати. Надто коли ждеш телефонного дзвінка. Степанко з Михасем ждали його щодня і від Павла Семеновича, і від майора Чистоходова з військкомату, сподівалися, що ось-ось принесе він таку жадану вість. Але минали дні, а лукавий апарат затято мовчав, ніби глулумився з їхнього ждання. Вони позиркували на нього з неприязню, мов на живу істоту, яка вже щось знає, але навмисне не озивається. А їм бракне терпцю. Клас-бо не дає спокою, щоранку домагаючись, чи нема чогось нового...

Ще тоді, по відвіданні військкомату, на Лелька з Частієм і на дівчаток у Пташинім почали ремствувати:

— Чом самі пішли? Чом не сказали?

— Нам теж цікаво!

— На клас вам начхати?

— Індивідуалісти!

— А ще голова ради загону! — найдужче напосідали на Частія.— Ми теж слідопити! Ми теж шукати хочемо!..

А Оленка Товстуха й собі хлюпнула масла в вогонь:

— Ага, чи не я казала!..

Відтоді шукали разом. Всім класом пробилися на радіо, вимагали, аби їх пустили до мікрофона. Виступити їм не дали, бо їх же он

скільки, але уважно вислухали і в одній з передач оголосили: учні такої-то школи знайшли такий-то орден, за номером таким-то, мовляв, повідомте, шановні слухачі, якщо хтось знає, кому належить нагорода... З тим самим ходили до редакції відомої газети — і там поспівчували: надрукували повідомлення юних слідопитів під заголовком «Відгукніться, ветерани».

Шкода, відгуку досі нема нізвідки...

Щойно висипав Пташиний після зборів на шкільне подвір'я, а навстріч Павло Семенович.

— Знайшли? — з радісною сподіванкою кинулися діти до старшого лейтенанта.

— Майже! — непевно відповів той.— Ще трохи — і знайдемо. Але для цього мені потрібна ваша допомога, твоя, Михасю, й твоя, Степанку.

— Ми готові!

Птичий ринок. Фантастичне видовиської
Хто не бачив — тому не уявити! Збирається не щодня — лише по суботах та неділях. Зате яких чудес набачитесь, яких билиць та небилиць наслухаєтесь! Тут-бо дивосвіт співучого птаства, акваріумних рибок, мисливських, де-

коративних, сторожових собак, страхітливих на вигляд, але таких сумирних нутрій.

Продається всяка жива всячина. Та недарма ж названо ринок Птичим, а не Риб'ячим, Собачим. Птаства найбільше. Скільки щebetу-співу, якої різноманітності форм і барв!.. Жовті, зелені, червоні канарки. Різноколірні хвилясті попугайчики. Какаду, жако, нерозлучники, інки, дорі, інші «говорячі» й співучі папуги.

А пройдете повз безконечний ряд акваріумів — будете приголомшені не менше. Переливаються, міняються сотнями барв, від сонячно-

золотистої до оксамитно-темної, тисячі дивовижних рибок. Людська уява не годна витворити подібну красу. Таке під силу лише всемогутній природі. Пецілії, мечоносці, молінезії, ляліуси, макроподи, телескопи, комети, вуалехвости, скалярії, хромоси.

Дивні люди на Птичій ринку. Знавці, любителі, поцінувачі екзотичної краси. Яку радість має он той балакучий дідусь! Його жовтий канар на вчорашніх птичих змаганнях зі співу показав найвищу майстерність: вивів стільки різноманітних пісенних «колінець», що зачароване журі однотайно присудило перший приз.

Але не думайте, що весь отой люд, який ви побачите на Птичій ринку в суботу або неділю,— то все любителі й поцінувачі. Трапляються й губителі.

— Працівники лісового господарства підраховували: щороку в приміській лісовій зоні охочі до легкої наживи хапуни виловлюють тисячі пташок — захисників природи,— говорив Віктор Вікторович старшому лейтенантові Сторчаку.— Торік довелось мені побувати на Птичій ринку. Разом з дружинниками. Між хапунів бачив і цього,— вказав на малюнок, що так і лежав у старшого лейтенанта на столі.

— Згадали? — зрадів старший лейтенант.

— Так, зяблик допоміг.

— Зяблик? — не зрозумів Сторчак.

— Саме він,— розпозідав Віктор Вікторович.— Ми тоді прийшли з дружинниками на Птичий ринок з контрольним рейдом: виявити порушників торгівлі декоративним птаством. Нас, звичайно, ніхто не чекав, і баришники гендлювали птицями, якими заборонено торгувати, майже відкрито. Посилаючись на відому постанову, ми відчиняли клітки й випускали пташок на волю. Десятків з чотири випустили. А цей,— знову вказав Віктор Вікторович на малюнок,— викрутився. Дружинники — до нього, а в його клітці лише пара канарок. Зябликів випустив, як тільки нас помітив. А потім давай глузувати:

— Ти ба! Захисники зяблика! Нічого вам робити!.. Спитали б зяблика, чи він потребує вашого захисту!..

— Не питати — любити його треба! А ви його в клітку та на торг.

— Нема,— розвів руками чоловік.— Самі бачите, лише канарки... Та й навіщо любити вашого зяблика? Нікчемна птиця.

— Не любиш птицю — чи здатен любити людину,— сказав один з дружинників.— Продаси, як чижа або зяблика...

— Ми відійшли, говорити з таким чоловіком не хотілося. Я до нього не дуже й приглядався, та пригадується, схожий він на цього, вашого, — закінчив Віктор Вікторович.

— Як упевнитись, що то він?

— Показати чоловіка хлоп'ятам.

— Яким чином?

— Дружинники твердять, що то завсідник Птичого ринку. А завсідники не пропускають жодної неділі. Там його можна й побачити. А не вдасться — розпитаємо інших торговців співучим товаром. Вони знають один одного.

— Згоден. Завтра домовлюся з хлопцями, а в неділю заглянемо на Птичий. Ви матимете для цього час, Вікторе Вікторовичу?

— Для доброго діла — хоч цілий день.

З тим і зайшов старший лейтенант до школи під кінець навчання. І йому пощастило. Якби не затримала піонервожата четвертокласників для розмови про Частієву та Лелькову провину, — уже прочах би їхній слід.

— Які плани на неділю?

— В сад збиралися, — відповіли в один голос Михась і Степанко, бо в них завжди виходить так, що плани на вихідний, на свято або й на цілі канікули збігаються.

— Невідкладна робота?

— А вона там завжди знаходиться.

— Шкода, — пожалкував старший лейтенант. — А я вам інше хотів запропонувати. Збирався провести одну операцію, але без вас не вийде.

Он як! Без них не вийде операція? І вона, мабуть, пов'язана з пошуком пірата?.. Та це ж важливіше за всяку роботу в садах!

Заради цього вони відкладуть усі свої найцікавіші справи!

У неділю Степанкові тато й мама подалися на катер зарані, син ще й не вмивався. Він нашвидку поснідав, стоячи біля холодильника, і зателефонував Михасеві:

— Мої поїхали. А твої?

— Мої теж. Бабуся та я дома. Біжи до мене.

Перебігти з одного парадного до другого Степанкові не довго. Хвилина — і вже вони обидва у Лельків, раз у раз визирають у вікно, чи не підкотила під їхні двері строга міліцейська машина. Жовта, з синьою смугою вздовж кузова, з червоним написом «міліція», з стоголосою сиреною й маячком, який раз у раз то засвічується, то гасне.

— Ой, нема та й нема, ждем та ждем — і дарма! — од хвилювання заговорив Степанко віршами.

Ждали недовго. То їм тільки здавалося, що минуло хтозна-скільки часу, відколи зателефонував старший лейтенант і сказав, що виїжджає. Машина вже он, біля парадного. Правда, не така, як хотілося. Звичайнісінька сірувата «Волга». Ні сирен та маячків, ні смуги з написом. А жаль! Хай би всі бачили, як Лельків Михась та Частіїв Степан сідають у таку важливу машину. Або хай би навіть подумали, що їх арештовано! Русланова мати, мабуть, пораділа б, а потім була б розчарова-

на, узнавши, що Лелько та Частій їздили ловити небезпечного злочинця! Що вони разом з міліцією бережуть спокій її, старої Коцюби, її Руслана, і геть усіх!.. Вони — юні помічники міліції! Інакше з ними б не возилися! Не присилали машини!.. Ну, нічого, що машина звичайнісінька. Ось вийде з неї старший лейтенант, то всі побачать, хто по них приїхав!..

З машини, справді, вийшов старший лейтенант, але ж то тільки хлопці знають, що він старший лейтенант. Інші хіба догадаються? Як навмисне, в цивільному Павло Семенович!.. Та й це дарма!

— Летимо, Павле Семеновичу! — загукали хлопці з балкона.

Він підняв голову, помахав рукою.

Не минуло й хвилини, як вони були внизу. А в машині, крім шофера, хто ще?..

— Віктор Вікторович!

— Доброго ранку, Вікторе Вікторовичу! І ви з нами?

— І я, — усміхнувся лісник. — Чи, може, не візьмете?

— З радістю, — вигукнув Михась.

— А куди ми поїдемо? — не терпілося Степанкові.

Машина плавно, мов по воді, попливла по вологому асфальту, обгинаючи щойно політі газони, й вирулила на вулицю, влившись у густий потік різнобарвного транспорту.

— Їдемо на Птичий ринок,— сказав старший лейтенант. — А чого — я поки що вам відкривати не буду.

— На Птичий ринок? — здивувалися хлопці.— А чого?..

Старший лейтенант, Віктор Вікторович, а з ними й шофер, засміялися.

— Я ж сказав: поки що не можу вам відкрити мету нашої поїздки. Цього вимагає наша операція. Від вас потрібна тільки уважність. Якщо ми з Віктором Вікторовичем не помилились, то операція буде успішна й ви самі зразу здогадаєтеся, за чим приїхали на Птичий. Зрозуміли?

— Не зовсім. Що ми там маємо робити?

— Зрозумієте. Ви бували на Птичому?

— Бували, аякже! Ми з татом торік саджанці купляли, а мені хотілося весь ринок закупити! Краса! — захоплювався Михась.

— А я купив восени двох вуалехвостів.

— Правда, там є на що подивитися, але ви сьогодні не на рибок та птичок мусите дивитись, а на продавців — тих, що ото з клітками, хто торгує птицями.

— Гаразд,— сказали хлопці.— З таємницею навіть цікавіше.

Зупинилися на стоянці біля базару, шофер залишився в машині, а хлопці з старшим лейтенантом і Віктором Вікторовичем — в торгову товчу.

— Давайте попереду,—сказав старший лейтенант,— а ми за вами. Приглядайтесь до продавців птахів.

Хлопці пробирались між густого люду, розглядалися то вліво, то вправо. Праворуч — нічого незвичайного, тітки в темних зачовганих фартухах продають корм для риб та птахів,— зерно, черв'яки, якусь кашку. А ліворуч — очей не одведеш! Рибки! Чудо!.. Але ж не заради рибок їхали. Хай уже подивляться на ті чудеса потім, а зараз — уперед, у птичий спів, цвірінькання, щебет!.. Всі, хто тільки є на ринку, розглядають, вибирають, виторговують. Хлопці теж залюбки б роздивлялися різноголосе птаство, але мають завдання дивитися на дядьків, що тим птаством торгують. Мусять серед них знайти знайомого? Хто він, той знайомий?.. Вони догадуються, але й самі собі не вірять. Де Крим, де Рим, де тополя над берегом Дніпра, а де Птичий ринок! Чого це раптом занесе їхнього знайомого аж сюди?..

І раптом вони стовпіють!.. І в одного, і в другого серце калатає, мов шалене, шерхнуть губи, пересихає в роті,— несила ворухнути язиком, вимовити таке коротке, але таке важливе слово: «Він».

Михась, блідий від хвилювання й страху, що чоловік щезне з-перед очей, обернувся до старшого лейтенанта, гаряче зашепотів:

— Он він, он, товаришу старший лейтенант, арештуйте його чимскоріше, бо втече!..

Чоловік чи почув шепіт, чи спиною відчув, що за ним стежить чотири пари очей, підняв голову і... побачив хлопців. Тінь занепокоєння пробігла по обличчю, а може, хлопцям лише здалося, а потім торговець птицями заусміхався, заговорив до Михася й Степанка, простягаючи навстріч клітку, в якій неспокійно металися два лазурові трав'яні попугайчики.

— Прошу, молоді люди! Рідкісні птиці! Невибагливі до їжі, швидко звикають до людини! Співаки надзвичайні!..— глипнув на насуплених молодих людей, відчув замішання, проте продовжував вихваляти товар.— Другої такої пари не знайдете! Хіба довелось би їхати в Австралію! Беріть, не пожалієте!..

Хлопці горіли нетерпінням: хапати його треба, а не слухати теревені! Чом мовчить за спиною старший лейтенант, чом лісник прикидається, буцімто його зацікавили попугайчики!

Нарешті Павло Семенович підступив до балакуна, ткнув перед очі посвідчення, відрекомендувався:

— Старший лейтенант міліції Сторчак. Дозвольте поцікавитись документами.

— З якої речі? По якому праву? — обурився продавець лазурових попугайчиків.— Недозволеним товаром не промишляю, будь ласка,— підняв угору простору клітку.— Попугайчики. З наших лісів нічого.

— Що йому од тебе треба, Пилипе Матвійовичу? — прогук один з торгашів, що товкся з такою ж кліткою поруч.— Хто він?

— Міліція,— знизав плечима чоловік.

— Нема від них спокою! — ремствував той же торговець, заступаючись за сусіда.

— Покажіть документи! — рішуче попросив старший лейтенант.— Ну, Пилипе Матвійовичу!

— Нема зі мною документів. Хто їх тепер носить.

— Тоді пройдімо.

— Будь ласка! — з готовністю проговорив чоловік і обернувся до сусіда, який його щойно захищав.— Побережи клітку.

Дядько був хитрий і нахабний. Поки йшли до машини, прикидався, буцімто сном-духом не знає, з якої речі перевіряють у нього документи, і напружено метикував, як би не віддати ордена. Що вимагатимуть саме його, не мав сумніву. Він скаже, що ні в кого нічого не відбирав. Вилупки твердитимуть своє, а він своє! І хто їм повірить! А документа доведеть-

ся показати. Тут балачками не одбудешся, раз вони взялися до тебе.

— Куди ви мене хочете везти? — запитав, коли старший лейтенант відчинив дверці до машини.

— До відділення.

— Ви мене арештовуєте?

— Що ви! — дружньо проговорив старший лейтенант.— Не арештовуємо — запрошуємо, хочемо з'ясувати одне питання.

— А якщо відмовлюся їхати?

— Ви цього не зробите.

Справді, він цього не зробить. Побойтись. Бо ще не бувало, щоб хтось кудись не поїхав, якщо того хоче міліція. Навіть пробувати не треба, щоб собі ж не зробити гірше. Сидіти в машині йому довелося посередині між Михасем і Степанком, таке сусідство його не тішило. Та й для хлопців то не було приємністю. Радує одне: він у їхніх руках, і тепер вони його не відпустять. І мужньо перетерплять його сусідство, раз того вимагає справа.

Всю дорогу хлопці мовчали. Поперед батька, як мовиться, вискакувати нічого. А батько, себто старший лейтенант, зволікає. В кабінеті усіх попросив сісти, і їх, і Віктора Вікторовича. А того, пірата, навіть на почеснім місці — коло самого столу, навпроти себе.

— Отже, документів не маєте, Пилипе Матвійовичу?

Що вже тут крутити? Міліціонер он уже ім'я й по батькові знає, і хочеш чи не хочеш—знає й прізвище, і адресу. Але ж там, ще на ринку, він збрехав, сказав, що документів нема. Треба хитрувати. Треба брехати назад.

— Я ж казав, що нема,— обмацував собі кишені.— А проте зараз ще раз пошукаю. О, ти ба! А я думав, що він у мене в іншому піджаку!—й подав старшому лейтенантові паспорт.

— Дякую, Пилипе Матвійовичу,— розгорнув старший лейтенант документ, прочитав:— Гримс, Пилип Матвійович. Чудово! Прописка постійна, по вулиці такої-то...

Чого він тягне, думалося хлопцям. Цього Пилипа Матвійовича Гримса не саджати на почеснім місці, а зразу б за петельки, давай, сякий-такий, орден! Бо тут тобі й капут!.. Але старший лейтенант дотримувався порядку. Встановивши особу, місце проживання затриманого, перейшов до справи.

— Орден, Пилипе Матвійовичу, доведеться повернути.

— Який орден?

— Орден Слави першого ступеня, номер...

— Номер тридцять сім, дев'яносто сім, п'ятдесят вісім,— підказав Михась, хоч не був певен, що останню цифру назвав точно. Може, там не вісімка, а шістка. Та то вже не суттєво.

— Щось я вас не розумію,— хитрував дядько.

— Хлопців цих знаєте? — кивнув старший лейтенант на Михася й Степанка.

— Вперше бачу,— безсоромно брехав чоловік.— В чому справа?

— Ви добре знаєте. Та коли просите — нагадаю. Хлопці знайшли орден. Ви його відняли.

— Морочать вони вам голову. Не віднімав я в них ніякого ордену, а може, вони й зовсім його не знаходили. Просто пофантазували.

Ну, ви бачили таке нахабство! І хлопців він уперше бачить, і ордену на віднімав! Та це годі витерпіти! Якби це був не дорослий дядько, а такий, як Михась та Степанко, хлопчак,— вони б йому показали! Але ж не битимуться вони з дорослим. Та ще у відділенні міліції.

— Орден був, ви це добре знаєте. Не тільки ви його бачили, є інший свідок.

— Приведіть мені того свідка, хай скаже, що він бачив.

— Його й приводити не треба. Вікторе Вікторовичу, ви орден бачили?

— Не тільки бачив, а й тримав у руках. До того, звичайно, поки цей громадянин не пограбував хлопців. Моя помилка: не провів до пристані, не подумав, що знайдеться жаднюк, який зазіхне навіть на святу реліквію! — і лісник обдав чоловіка поглядом зневаги.

А чоловік зі слів Віктора Вікторовича негайно зробив висновок: кепський свідок!

Орден, може, й бачив, а його, Гримса, не бачив!.. І доказати нічого не може!..

— Отже, твердите, Пилипе Матвійовичу,— вів далі старший лейтенант,— що хлопців не знаєте, ордена в них не відбирали?

— Тверджу! Не знаю, не відбирав!

— Неправда! — не втримався Степанко.— Цей дядько, тільки цей і ніякий інший, вихопив у Михася орден і втік на своїй казанці!.. І очі ті самі, і ніс, і руки!

— Навіть дух той самий! — додав Михась.

— Моторний човен у вас є? — запитав старший лейтенант.

— Так, є.

— Номер?

— Не встиг зареєструвати,— виправдувався чоловік.

— Тому ми й не знайшли на жодній стоянці. Виходить, порушуєте правила річкового руху.

Чоловік промовчав. За порушення правил руху по ріці він готовий відповідати, а інші звинувачення відкидає твердо й рішуче! І хай не в'яжуть до нього з якимось орденем! І хай дадуть йому спокій! Бо він сам добре вивчив закони, знає свої права й буде скаржитись прокурору!

— Ваше право. Тільки поки що вам нема чого скаржитись. Ось зробимо у вас дома обшук — то вже заодно поскаржитесь на все.

— Обшук? З якої речі? — І знову згадав про право:— А санкцію, себто дозвіл, на те маєте? Я закони знаю, будьте певні!..

— Так, так,—кивнув старший лейтенант.— Один вчить закони, щоб їх виконувати, другий — щоб порушувати. Ви, бачу, належите до останніх. Та ми нічого протизаконно не вчинимо. Попросимо санкцію в прокурора . Потім разом з вами й поїдемо до вас у гості.

Такого повороту розмови чоловік не сподівався. Йому й на думку не спадало, що міліція може зважитись на обшук. Як взагалі не думалось, що зловиться на своєму, м'яко кажучи, не дуже порядному вчинку. Ну, побачив тоді, що дітлахи знайшли золоту річ, заговорила проклятуща жадність, не міг дати їй ради, відняв у малих знахідку. Гадав, неповнолітні дурники, ціни не знають знахідці, поплачуть, що забрано в них цяцьку, та й забудуть. А виходить, не вони простачки, а він телепень! Випала удача, доп'яв кавалок золота, то чом одразу не дав йому ладу?.. В тім, бач, і штука, що не знав, як з ним поведися. Продати? Еге, на такій торгівлі доскочиш не зиску, а клопотів!.. Переробити на каблучки, сережки? Треба мати майстра, який би тримав язик за зубами. А в нього нема такого майстра. Отож і розмірковував, як скористатися з несподіваної удачі, а орден тим часом поклав до шухлядки стола, де тримає гроші,

облігації й таке інше. Шухлядка, щоправда, замкнена. Сказати, що ключ загубився? Не повірять. Покличуть спеціаліста по замках і відчинять. І тоді все!

Холодком сипнуло чоловікові попід сорочкою. Незграбно збрехав ще раз:

— Гаразд, признаюсь: забрав у них орден, — блимнув на дітей, — бо, думав, загублять. Сам хотів здати куди слід і заробити похвалу, та не встиг. Забирайте!..

Ніхто йому, звичайно, не повірив, але, раді з удачі, простили чоловікові нову брехню. Хай тішиться!

Отже, ура, ура! За годину орден переходив з рук до рук. Від старшого лейтенанта до Степанка, від Степанка до Віктора Вікторовича, від Віктора Вікторовича до Михася.

Михась перевертав його на долоні з одного боку на другий, орден сяяв, мов шматочок сонця, в тім чародійнім блисківі чітко проступали карбовані цифри.

— Ага, я правду казав! Номер — тридцять сім, дев'яносто сім, п'ятдесят вісім!..

Цвіли вишні. Цвіли так біло та буйно, як не цвіли ніколи. Яблуні, груші займуться рожевувато-білим пломенем десь за тиждень, і тоді буде в садах ще розкішніше, але й зараз

дух перехоплює від неймовірної білості, густого, теплого аромату, безперервного бджолиного зумкоту, пташиного щebetу. Світочку милий, який-бо ти ласкаво-прекрасний! Найдужче почуваш його красу, коли з-поміж кам'яного громаддя виберешся вихідного дня на вільну волю, як оце Михась з батьками, як сотні чи й тисячі інших садоводів.

І все ж тягне щось Михася у місто. До вечора ще далеко, можна з вудками сходити до Дніпра, можна знайти сто інших цікавих занять, але ніщо сьогодні його не цікавить.

— Поїду додому.

— Чого це тобі закортіло? Без Степанка заняття не знайдеш? — незадоволено мовила мама.— Побув би на повітрі.

Степанка сьогодні чомусь нема. Не приїхав ні він, ні хтось інший з Частіїв. Може, через те й Михась поривається додому. Бо ніколи ж не буває так, щоб Степанко ходив сам по собі, а Михась сам по собі. Завжди разом. І ще одне. Останні дні живуть вони в постійній нетерплячці. Тільки розлучаться бодай на годину, то найперше питають один одного: «Ну, нічого нового?..» Ждуть, що озветься ветеран, орден якого вони знайшли і хотіли б урочисто повернути. На лінійці в День Перемоги, як фантазувала Інка Огієнко... А День Перемоги — вже ось-ось! Минули травневі свята. Власник ордена не об'являється.

Того дня, коли вони разом зі старшим лейтенантом та Віктором Вікторовичем поїхали до грабіжника, забрали орден назад і добре натішились ним, старший лейтенант закрив його в сейфі. Написав протокол, і всі підписались. А хлопцям на збереження не дав. Боюсь, сказав, щоб знову не сталось якої придибенції.

— Передамо у військкомат,— такий порядок. А коли буде відомий власник — вручимо.

— Так то ж уже вручить військкомат...— не сподобалось ні Михасеві, ні Степанку.

— Домовимось, що повернете ви. В присутності представника військкомату. Інакше не можна. Орден є орден!..

— Гаразд,— мусили погодитись хлопці.— Тільки треба колодку й стрічку, а то без цього наче й не орден.

— Це ви правильно кажете. Колодки й стрічки продаються в магазині воєнторгу.

— Ми з дідусем зйдемо й купимо.— Михась радий був похвалитися.— Дідусь Терентій Герой Радянського Союзу, йому продадуть що завгодно! Правда ж?

— Безумовно!..

Та виявилось, що не треба ходити й до магазину. Дідусь дав Михасеві запасну колодку, обтягнуту муаровою стрічкою, саме такою, як потрібно для ордена Слави. Причепили до неї

золоту зірку — і орден став ще кращий, ну точнісінько як новий!.. Таким його й віднесли до військкомату. Утрюх: старший лейтенант і Михась та Степанко. Здали під розписку. У власні руки майору Чистоходову. Він довго звіряв номер на зворотній стороні з записом у протоколі та в розписці, потім признався:

— Знаєте, розіслав запити, а сам сумнівався, що вдасться вам знайти грабіжника. Молодці!

— Чи скоро знатимемо ветерана?

— Думаю, скоро.

— То ви ж нас повідомите?

— Аякже! Тільки щось узнаю — одразу ж.

Правду кажучи, майор уже дещо знав. Але знав не все, отже й не хвалився. Доскіпливі працівники архівної служби на його прохання перевернули не одну тонну поживклого паперу, витрусили з старезних папок не одну хмару куряви, і таки не даром. Майор одержав коротке повідомлення: орденом Слави першого ступеня за номером тридцять сім — дев'яносто сім — п'ятдесят вісім був нагороджений старший сержант Бадрук Митрофан Степанович... Дата й номер Указу Президії Верховної Ради СРСР. І все.

Майор Чистоходов міг би те саме повідомити в школу, де вчать Михась та Степанко, і кінець, хай далі шукають самі, те, мовляв,

до моїх обов'язків не входить, але він сам був ветераном. І чулюю людиною. Чи міг зупинитися на півдорозі!.. Чи міг не зацікавитися, як склалася доля Митрофана Бадрука! Чи дожив до великого Дня Перемоги, до Дев'ятого травня 1945 року? Чи живий нині?

Бо скільки ж поминуло літ! Скільки пішло з життя героїв-ветеранів!..

Про все те довідуватись потрібно вже не в архівах, а в зовсім інших державних установах, і майор розіслав листи. Хотів дати настирливим школярчатам не саме ім'я-прізвище ветерана, а вичерпні відомості. І нетерпляче ждав відповіді. Бо ждали Михась та Степанко, і старший лейтенант, і Ольга Захарівна, і старша піонервожата Надія Миколаївна, і Інка, і Оленка, і Руслан Коцюба. Ждав увесь Пташиний!..

Тим-то, відлучившись з дому на якусь годину, і Михась, і Степанко поривались назад: чи ніхто не телефонував у їхню відсутність, чи не надійшло повідомлення.

В неділю, здавалось би, можна бути спокійним — вихідний в усіх установах, нема звідки ждати повідомлень. А Михасеві ждалось. Без вихідних же працює пошта, не має вихідних телефонна служба, чергує міліція.

— Бабусю, ніхто не дзвонив? — поцікавився Михась, тільки вступивши до квартири.

— Чом ти так рано? — й собі спитала

бабуся, перш ніж відповісти на Михасеве запитання.— А дзвонив цей самий... як його...

— Старший лейтенант? Майор?

— Бери вище! Генерал! — кепкувала бабуся.— Стюпка-розтрьопка дзвонив. Аж двічі.

Михась набрав номер Степанкового телефону:

— Ну, що?

— А в тебе що?

— Нічого.

— І в мене нічого.

— То навіщо дзвонив?

— А ти?..

Обидва були розчаровані. Михась нехотя жував холодну котлету, запивав таким же холодним компотом і думав, що вже, мабуть, ніхто й ніколи їм не подзвонить і нічого не повідомить. То не просто — знайти одного якогось чоловіка серед сотень мільйонів!.. Від нетерплячки знову з'єднався з Степанком:

— Може, подзвонимо Павлові Семеновичу?

— Давай!

Їм пощастило. Павло Семенович був на чергуванні.

— Поки що нічого не відомо,— відповів.— Потерпімо.

— Уже й так он скільки терпимо!

— От і канікули скоро!

— Не журіться! Чим довше чекатимемо — тим більша буде радість.

— Так ось же й День Перемоги, а ми нічого не знаємо.

— Байдуже. День Перемоги і без того велике свято. А коли знайдемо ветерана — зустріч з ним буде ще одним святом. Замість одного матимемо два. Так ще краще.

20

Учора надвечір до військкомату зайшов широкоплечий чоловік років під шістдесят, у форменім одязі працівника річкового флоту, в гаптованім золотом кашкеті з крабом. На кітелі, над лівою нагрудною кишенькою,— чотири рядки орденських колодок. Знайшов майора Чистоходова, відрекомендувався:

— Митрофан Степанович Бадрук. Капітан Дніпровського пароплавства. Сказано мені, навіщось розшукуєте?

Майор не вірив власним очам і вухам! Бадрук? Митрофан Степанович? Власною особою? Неймовірно!.. Не ховаючи радості й здивування, швидко пішов навстріч, обіруч схопив гостя за руку, щиро потиснув широку долоню, підвів до стільця:

— Дуже, дуже приємно! Радий вас бачити! Сідайте, будь ласка, ви навіть не уявляєте, як вас тут чекали!

— Признатись, нічого не розумію.

— Та річ у тому, що дуже все несподівано. Не думав так швидко знайти вас. Людина, звичайно, не голка в сіні, та все ж спробуй її шукати. Може, вона на Далекім Сході, може, в Заполяр'ї, в Карпатах, Закавказзі, Середній Азії... А ви, виходить, поряд! Здорово!.. Ви киянин?

— Ну, звичайно.

— Ото зрадіють діти!

— Які діти?.. Поясніть, будь ласка, що це все значить.

— Зараз, зараз усе зрозумієте!..— обіцяв майор, пильно вивчаючи орденські планки на грудях гостя.— Ось у вас орден Червоної Зірки, Вітчизняної війни, ось медалі «За відвагу» й «За бойові заслуги»,— читав він по стрічках на планках.— А ось орден Слави третього й другого ступеня. А де першого?

— А звідки вам відомо, що мав бути й першого?

— Відомо, відомо, шановний Митрофане Степановичу! Ви кавалер трьох орденів Слави! Герой! Недарма діти так нетерпляче ждуть зустрічі з вами!

— Правда, був кавалером усіх трьох, тільки дуже недовго,— зажурено проговорив гість.— Не встиг натішитись, коли вручили останній з орденів Слави, і тут же його позбувся. Шкода й згадувати. По форсуванні Вісли, за яке я й дістав ту нагороду, мене, потомст-

венного річковика, відкликали відновлювати Дніпровське річкове пароплавання. Обстежував ріку з групою річковиків. Наткнулись на фашистський снаряд при березі. Мене тяжко контузило, прийшов до пам'яті в госпіталі. На бушлаті моїм шмат на грудях вирвано, певно, осколком. Ним же зірвало й одну з моїх нагород.

Майор розуміюче кивнув. Он, виходить, як потрапив орден на дніпровський берег.

— Документ зберігся? — запитав річковик.

— Аякже!.. Тільки я його нікому й не показую. Соромно, що не зумів зберегти орден.

— А номер загубленого ордену не пам'ятаєте?

— Номери всіх своїх нагород пам'ятаю. Тридцять сім—дев'яносто сім—п'ятдесят вісім.

Майор Чистоходов повагом підійшов до сейфа, клацнув хитромудрим запором, поклав на стіл перед відвідувачем орден Слави першого ступеня на новенькій колодочці, з новенькою муаровою стрічкою.

— Маєте сюрприз. Ваш?..

Тепер прийшла черга дивуватися відвідувачеві. Він поблід від хвилювання. Взяв у руки орден, пальці дрібно тремтіли, перевернув зворотним боком, на якому чітко викарбувано: тридцять сім—дев'яносто сім—п'ятдесят вісім.

— Мій!.. Дива та й годі! — проговорив при-

тишено.— Знайшовся! Майже через чотири десятки років!.. Ну, товаришу майор, пригломшили ви мене!.. Порадували перед Днем Перемоги!.. Слово честі, не сподівався!.. Маю ніби подвійне свято! Ніби ще одне нагородження!.. Не знаю, як і дякувати!

— Не мені — школярикам маєте дякувати, юним слідопитам. Вони знайшли орден на березі Дніпра, а ми вже допомогли вас розшукати. Не обійшлося й без пригод: відняв, було, хтось у них вашу нагороду, довелося звертатись до міліції. Та вони все самі вам розкажуть.

— Ну, спасибі! І вам, і міліції, і, звичайно ж, дітям,— хвилювався ветеран.— Покажіть мені їх, познайомте! Чим мені їм і віддячувати! Ладен на руках носити, цукерками засипати.

— Ні на руках їх не треба носити, вони хлопці величенькі,— сміявся майор Чистоходов,— ні цукерками засипати, від цукерок зуби псуються.

— То правда.

— Краще покатайте їх на своїм пароплаві,— раптом прийшла майорові в голову цікава думка.— Ви ж капітан, вам те не важко?..

— Ну, звичайно ж!

— В День Перемоги могли б?

— Погоджу в пароплаванні. Покатаємо хоч усю школу! В порядку шефства!..

— От і чудово,— задоволено кивнув майор Чистоходов.— А орден ваш, шановний Митрофане Степановичу, поки що сховаємо. Радий би повернути його вам цю ж хвилину, та не маю права. Піонери знайшли — вони і вручать. Ждуть — не дїждуться, щоб запросити вас на урочисту лінійку з такої радісної нагоди. Будуть задоволені, якщо перенести лінійку зі школи на палубу вашого теплохода.

— Маєте рацію,— вернув ветеран майорові орден.— Захуйте, потерплю вже кілька днів. До свята недалеко.

— На лінійці й розкажемо їм про героїчні роки.

— Та звичайно ж...

А в понеділок до природничого кабінету, куди прийшов Пташиний на перший урок, разом з дзвінком увійшла Ольга Захарівна, а за якусь хвилину — сама Катерина Андріївна.

— Лелька й Частія кличуть до телефону,— сказала, привітавшись з Ольгою Захарівною й класом.— Ви їх відпустите на недовгий час, Ольго Захарівно?..

Ну, такого ще не бувало в історії! Щоб директор школи власною персоною приходив кликати когось із школярів до телефону! Та ще з уроку! Мусило статися щось надзвичайно важливе, прикре або радісне, таке, заради чого сам директор поступається суворо-непоршними правилами шкільної дисципліни.

У Лелька й Частія зайшлося серце. Ясно ж, сталося не прикре, а радісне! Хіба не видно по очах Катерини Андріївни!.. По тому, як вона переглянулася з Ольгою Захарівною... Тепер уже не мали сумніву ні Михась, ні Степанко, ні Інка та Оленка, ні навіть невірний Руслан Коцюба чи будь-хто в класі, що за хвилину вся школа почує приємну новину...

А напередодні Дня Перемоги малий Лелько вів велику й хитру розмову з двоюрідним дідусем, Героєм Радянського Союзу полковником у відставці Терентієм Шостаком. Сиділи на балконі, що виходив прямісінько в квітучий парк. Неподалік у кущах співав зяблик.

— От якщо піонерів дають якесь доручення, дідусю,— говорив з прихованим умислом Михась,— він конче мусить його виконати?

— А як же інакше? — відірвався на хвилю від газети дідусь Терентій.— Про це навіть питати не годиться, і так зрозуміло.

— То однаково, що бойовий наказ?

— Гм, можеш навіть так вважати.

— А якщо хтось його не виконає?

— Ганьба такому й загальна товариська зневага!

— З таким ви б і в розвідку не пішли?

— Не пішов би.

Михась з навмисною скрушністю зітхнув:

— А я, мабуть, не виконаю... Важке доручили.

— Що саме?

— Щоб привів на урочисту лінійку Героя Радянського Союзу Шостака...

— Ха-ха-ха, який же ти хитрун!..

— А лінійка відбудеться на пароплаві, і будемо вручати орден капітанові. То він, той ветеран, якого ми шукали. І знайшли. І будуть представники з військкомату. І Павло Семенович та Віктор Вікторович. А мені сказали, щоб без вас не приходив!.. То як, дідусю?..

— Кажеш, знайшли? Вручатимете?.. Хвалю!..

— Так, знайшли. Але вручатимуть без мене, якщо ви не захочете, щоб я виконав доручення... То як, дідусю? — повторив запитання.

Дідусеві в ці дні хоч розірвись — багато запрошень на всякі урочисті зустрічі. Ясно, що всюди в один і той же час бути він не може. Мусить комусь відмовити. Але ж не Михасеві. Не дітям!.. Подумавши, дідусь теплою рукою скучмив онукові голову:

— Гаразд, виконаєш своє доручення.

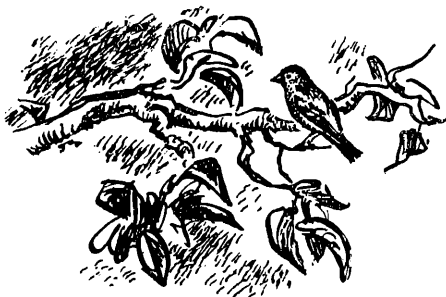
— Ур-р-ра! — в захваті Михась гукнув так голосно, що зяблик у парку навпроти балкона на мить примовк. А потім заспівав знову. І така світлість була в його мажорній пісеньці! Як ото в Михася на душі.

**П18 Пархоменко О. І. Навіщо любити зяблика: По-
вість. Для мол. шкіл. в./[Мал. О. М. Михайлової-
Родіної; Рецензент К. П. Волинський].— К.: Ве-
селка, 1982.—199 с., іл.**

Нова повість українського радянського письменника про юних слі-
допитів, про шкільну дружбу, про бережливе ставлення до природи-

П 70802-084 _____ 99. 82. 4803010200.
М206(04)—82

У2

Александр Иванович Пархоменко

ЗАЧЕМ ЛЮБИТЬ ЗЯБЛИКА

Повесть

(На украинском языке)

Для младшего школьного возраста

Рисунки Елены Николаевны Михайловой-Родиной

Рецензент Константин Петрович Волинский

Издательство «Веселка», 252004, Киев-4, Бассейная, 1/2

Редактор О. С. Яремійчук. Художній редактор І. І. Литвин. Тех-
нічний редактор Л. В. Маслова. Коректори П. М. Коваленко,
С. В. Гордіюк.

Информ. бланк № 2184

Здано на виробництво 27. 11. 81. Підписано до друку 16. 02. 82.
Формат 70×108¹/₃₂. Папір друкарський № 2. Гарнітура шкільна. Друк
високий. Умовн. друк. арк. 8,75. Умовн. фарб.-відб. 9,27. Обл.-вид.
арк. 6,49. Тираж 65 000. Зам. 1597-1. Ціна 25 к.

Видавництво «Веселка», 252004, Київ-4, Басейна, 1/2

Львівська книжкова фабрика «Атлас». 290005. Львів-5, Зелена, 20.

25 K.

